

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Mitja Legat

Nogometni huliganizem v igranem filmu

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Mitja Legat

mentor:izr. prof. dr. Peter Stanković

somentor:izr. prof. dr. Anton Kramberger

Nogometni huliganizem v igranem filmu

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

Babici...

Nogometni huliganizem v igranem filmu

Navijanje in spodbujanje tekmovalcev je del športa. Vendar se publika ne poslužuje samo miroljubnih oblik navijanja. Navijačem, ki podpora izkazujejo na ekstremne načine pravimo huligani. Huliganizem se pojavlja predvsem v moštvenih športih, kot so nogomet, košarka ter hokej, in je svetovni pojav. Večina njegovo iznajdbo pripisuje Angležem, razvoj pa povsod nekako sledi trem stopnjam. Najprej prihaja do posameznih izbruhov nasilja nad sodniki ali igralci, v drugi stopnji prihaja do nasilja med nasprotnimi skupinami navijačev, policijo in varnostniki na stadionih, v tretji pa pride do diferenciacije samih navijaških skupin, saj se srečanja navijaških in pretepi preselijo zunaj stadionov.

Mediji igrajo pomembno vlogo pri spremljanju pojava, vendar so na žalost zelo pristranski in ne gredo v globlje analize pojava, temveč jih bolj zanima spektakularnost nasilja. Izstopajo le filmi, v katerih zasledimo popolnoma drugačen diskurz od novičarskega. Filmske zgodbe poskušajo razvozlati zakaj (nogometni) huliganizem privlači mlade fante in kakšne so resnične posledice takih dejanj.

Ključne besede: huliganizem, nogomet, nasilje, subkultura, film.

Football hooliganism in motion pictures

Cheering and supporting for competitors was always a part of sport, but public sometimes turns to more extreme forms of cheering. This type of fan is called the hooligan. Hooliganism is more in domain of team sports, such as football, basketball and hockey, and is a worldwide phenomenon. The birthplace of hooliganism is England and the phenomenon develops in three stages. First we witness random acts of violence towards judges or players, in second stage groups of fans get in fights with police, security or each other in the stadiums and the third stage means that hooligan firms differentiate and meet outside the stadiums.

Media plays an important role in how hooliganism is perceived, but unfortunately it is often biased and does not go into deeper analysis, while its interest is in spectacularity of the violence. The only exception in media are films, who have completely different discourse than news media. Film stories try to explain why (football) hooliganism is appealing to young men and what are the real consequences of this kind of behaviour.

Keywords: hooliganism, football, violence, subculture, film.

Kazalo

Kazalo	5
1 Uvod	7
2 Zgodovinski pregled huliganizma	10
2.1 Huliganizem na Otoku in v celinski Evropi (brez Slovenije)	10
2.2 Huliganizem v Sloveniji	14
2.3 Huliganizem po svetu.....	14
3 Nasilje in agresivnost.....	16
3.1 Agresija in mediji.....	18
3.2 Nasilje na športnih prireditvah	20
4 Subkultura	21
4.1 Gledalec, navijač, huligan	21
4.2 Od navijačev do huliganov.....	23
4.3 Huliganizem: ugotovitve kulturnih študij.....	24
5 Teorija filma	31
5.1 Reprezentacija, diskurz, "resnica"	31
5.2 Huliganizem v medijih.....	33
5.3 Huliganizem v tiskanih medijih	34
5.4 Huliganizem v drugih popularnih medijih.....	35
5.5 'Fantasy football hooliganism' v primerjavi s 'hoolipornom'	37
6 Analiza filmskega materiala	39
6.1 The Firm	39
6.2 I.D.....	40

6.3	The Football Factory	42
6.4	The Green Street (v ZDA po naslovom Hooligans).....	43
6.5	Analiza.....	44
6.5.1	Dobri in slabi fantje.....	48
6.5.2	Avtorjev namen in kritike	59
6.5.3	Žanr	62
7	Sklep	63
8	Literatura.....	65
A	Priloga: Faktografski opis nogometnega huliganizma: naravno območje pojava (Anglija) in razširjenost po svetu	73
A.1	Evropa – stanje na Otoku.....	73
A.2	Stanje drugod po Evropi	82
A.2.1	Nemčija	84
A.2.2	Italija	85
A.2.3	Nizozemska	86
A.2.4	Skandinavija	88
A.2.5	Zahodna in Srednja Evropa.....	88
A.2.6	Vzhodna in Južna Evropa	89
A.2.7	Slovenija.....	91
A.3	Južna Amerika	93
A.3.1	Argentina	93
A.3.2	Brazilija.....	93
A.4	Druge celine	94

1 Uvod

Športne dogodke, še posebej moštvene športe, že od nekdaj spremlja tudi navijanje oz. spodbujanje publike, ki se je skozi čas organizirala v navijaške skupine. Večina jih uporablja miroljubne oblike navijanja, kot so prepevanje pesmi, izobešanje spodbudnih plakatov in zastav ter oblačenje v barve ljubljene ekipe ali tekmovalca in poslikavanje z barvami, značilnimi zanj. Tako navijanje pripomore k spektaklu in bolj tekmovalnemu vzdušju na prizorišču, gledalci pa se s tem vključujejo v dogodek in/ali izražajo čustva do lastne, lahko pa tudi do nasprotne ekipe. Del navijačev pa raje kot miroljubne načine navijanja uporablja bolj skrajne metode, kot so vdori na igrišče, uporaba svetlobnih in eksplozivnih pripomočkov, žaljenje nasprotnikov in rivalskih navijačev, včasih pa celo pride do neredov in pretepanja. Ta del publike imenujemo huligani.

Huliganizem je velika slabost modernega športa, še posebej nogometa. Ta že od svojih začetkov velja za nasilen šport, čeprav igra na igrišču z razvojem in uveljavljanjem pravil, sodnikov, videoposnetkov ipd. sploh ni več pretirano nasilna, včasih je le malo bolj "moška", vendar se vsako pretiravanje, ne le fizična grobost, tudi verbalno nasilje, hitro (materialno) kaznuje, in sicer s kartoni, ki so kazni v igri sami, pa tudi denarnimi kaznimi in prepovedmi igranja, ki jih klubi in zveze lahko dodelijo igralcem in trenerjem tudi zunaj igrišča oz. po tekmi. Na žalost pa največ nasilja pride ravno s tribun, torej od skrajnih navijačev, ki so kljub različnim ukrepom še vedno dejavni in celo vse bolj organizirani. Kot bomo videli med raziskavo, se je nasilje s tribun, na katerih so policija in videokamere, z organiziranimi pretepi med skrajnimi navijaškimi skupinami, ki z nogometom nimajo več dosti skupnega, preselilo na območje zunaj stadionov.

Huliganizem je naprej veljal za spontano sproščanje potlačene jeze in nezadovoljstva delavskega razreda. Izgredi so bili omejeni bolj na stadion med samo tekmo, vendar pa se je s časom problem okrepil, huliganizem pa se je uspešno prilagodil tudi ukrepom za njegovo zmanjševanje in omejevanje ter se preselil na ulice, zapuščena igrišča in železniške postaje. Če natančneje pogledamo, vidimo, da huligani niso le skupina navijačev, ki se v nedeljo zbere na stadionu, pogleda tekmo in pozneje spije pivo,

občasno pa se zaplete v kak pretep, pač pa so organizirana subkultura s svojo hierarhijo, vrednotami, normami in običaji. Kot bom podrobno prikazal v nadaljevanju, so take skupine dobro organizirane in vse bolj postajajo podobne pravim kriminalnim združbam, saj namerno gojijo odklonsko vedenje.

Žal ne obstaja raziskava, ki bi sistematizirala huliganizem po svetu, niti po Evropi, ali primerjalna analiza med različnimi narodi, prav tako ni kakovostnih kvantitativnih empiričnih podatkov. Na razpolago so okrnjeni prikazi dogodkov. Večina avtorjev se analiz loteva na podlagi poročil o kriminalnih dejanjih ali anket med navijači na splošno, iz katerih poskušajo nekako izluščiti *obseg in naravo* huliganizma. Vendar pa na oboje v različnih državah vplivajo zgodovinski, socialni, ekonomski, politični in kulturni dejavniki, kar bom pokazal tudi v naslednjih poglavjih, prav tako pa lahko med državami potegnemo nekaj vzporednic (Marsh in drugi 1996, 6). Angleži veljajo za začetnike te vrste odklonskega vedenja, tudi druge države pa so ga prevzele kmalu za njimi ali deloma posnemale angleške skupine, pozneje pa razvile svoje tipe, zato bom v analizi poskušal prikazati razširjanje in razvoj huliganizma z Otoka v Evropo ter na druge dele sveta.

Nanašal se bom predvsem na Marsha in sodelavce, ki so leta 1996 temeljito popisali do takrat izdane raziskave in poročila, sliko pa bom poskušal dopolniti še z drugimi podatki in raziskavami. Opozoriti pa moram, da je to zahtevna naloga, saj je huliganizem ohlapno definiran in večinoma ostane neevidentiran, ker poteka stran od medijev in policije, sodelujoče pa k molčečnosti zavezuje interna etika, pogosto povezana z ustrahovanjem, ki je sicer značilna za nezaželene ali prepovedane dejavnosti.

Raziskav o huliganizmu v Sloveniji je zelo malo, predvsem gre za diplomske naloge, zelo dobro delo pa je naredil Jaka Križanič (Križanič 2005), ki je etnografsko raziskoval ljubljanske Green Dragonse, zato bom podatke črpal pri njem in tudi iz poročil o dejavnosti huliganov in izgredih na športnih prireditvah iz slovenskih medijev.

Pomembno odgovornost pri ustvarjanju podobe huliganov (in tudi pri podpihovanju nasilja samega, kot bomo videli pozneje) imajo mediji, predvsem tisk, pa tudi knjige, filmi in celo videoigre. Sam se bom osredotočil na film, saj ta medij ponuja kar nekaj

reprezentacij huliganizma (zlasti med obdobjem vlade Margaret Thatcher in po njem), zaenkrat pa je med raziskovalci precej zapostavljen.

Moje raziskovalno vprašanje je, kakšne so *reprezentacije* subkulture huliganizma v igranih filmi in kakšne implikacije imajo na gledalca. Obravnaval bom le igrane filme, čeprav je na to temo posnetih veliko več dokumentarnih oddaj, vendar me predvsem zanima, koliko se filmski ustvarjalci v zgodbah, ki so fikcijske, četudi imajo podlago v resničnih dogodkih, trudijo nogometno subkulturo in akterje prikazati avtentično ter kaj o tem nato pravijo kritiki in občinstvo. Huliganski filmi so v zadnjem času vedno bolj popularni, saj od začetka novega tisočletja vsako leto izide približno en naslov, nekateri od njih dobivajo že nadaljevanja, posneta je celo nova različica prvega filma na to temo. Nekateri celo menijo, da so ustvarili svoj podžanr gangsterskega filma (The Telegraph 2008; Crawford v Poulton 2006a, 151), treba pa je poudariti, da vsi filmi o huliganizmu govorijo o angleških huliganih, ki so tudi samim huliganom drugod po svetu za vzor in veljajo za začetnike take oblike organiziranja. Filmov, posnetih zunaj Otoka, s to tematiko (še) ni, se pa huligani občasno pojavijo posredno, v stranskih vlogah ali kot statisti. Neizkoriščen medij ostajajo multimedijški portali s svetovnega spleta, kjer je na voljo precej raznovrstnega tovrstnega videogradiva, ki pa bi ga bilo treba posebej proučiti, saj je žanrsko pestro in fragmentarno.

Moje orodje bo *diskurzivna analiza*, saj menim, da huliganizem sicer je problem športa in družbe, vendar je ujet v diskurz, ki ga ustvarjajo predvsem *popularni mediji*, občasno se vmeša politika in zlasti konservativci, ne pa *strokovnjaki*. Filmi kot del popularne kulture temu diskurzu sledijo. Analiziral bom štiri celovečerne filme iz dveh različnih obdobj. Prva dva naslova imata med gledalci pa tudi huligani kultni status. To sta filma The Firm (1988) režiserja Alana Clarcka in I.D. (1995) Phillipa Davisa. Med novejšimi pa sem si izbral najodmevnejša in najbolj priljubljena, The Football Factory (2004) Nicka Lova in Green Street (v ZDA predvajan pod naslovom Hooligans, 2005) Lexi Aleksander. Filmi o nogometnem huliganizmu so si precej podobni, zato bom nekaj zanimivosti omenil tudi iz drugih naslovov, in sicer iz filmov Cass (2008, Jon S. Baird) in Awaydays (2009, Pat Holden).

2 Zgodovinski pregled huliganizma

Nogomet je šport številka ena na svetu. Samo v Angliji in Walesu je v sezoni 2003/04 tekme obiskalo skoraj 29 milijonov gledalcev (Katedralskola 2007, 13). Vendar pa se število obiskovalcev tekem ne povečuje. Glavni razlog za to so poleg seveda omejenih zmogljivosti igrišč spremembe družbenih navad po drugi svetovni vojni. Prišlo je do privatizacije doma in vse več prostočasne zabave se dogaja doma, v okviru televizije in računalnika (University of Leicester 2001, 1). Tudi del nekdanjih gledalcev nogometa v živo se je preselil pred televizijske ekrane v dnevnih sobah.

Nekateri pa kot problem navajajo tudi nogometne nemire. Huliganizem seveda ne more biti ključen problem obiska, vendar pa je med letoma 1960 in 1990, v najbolj črnih časih angleškega huliganizma (še posebej po tragediji na Heysel Stadiumu leta 1985), strah pred vnovičnimi nemiri odvrnil marsikaterega navijača.

2.1 Huliganizem na Otoku in v celinski Evropi (brez Slovenije)

Nogometni huliganizem ima že zelo dolgo zgodovino, še posebej v zibelki nogometa, Britaniji. Perasovič pravi, da je "igra, iz katere se je razvil današnji nogomet, povzročala težave že v štirinajstem stoletju, zaradi česar jo je Edvard II. leta 1314 celo prepovedal" (Perasovič v Križanič 2005, 26). Prve zapise o "huliganstvu" pa imamo iz tiska v začetku devetnajstega stoletja. "Suroveži"¹ naj bi redno povzročali nered, še posebej na lokalnih derbijih. Omenjajo se napadi in kamenjanje, čeprav takrat časopisi temu niso namenjali veliko pozornosti (Dunning v University of Leicester 2001, 2). Med vojnoma je nogomet pridobil ugledu, nemiri so pojenjali, vendar ne popolnoma izginili. "Pretepi med rivalskimi tolpmami, z orožjem, kot so steklenice in noži, niso bili nič nenavadnega že v dvajsetih in tridesetih letih v Angliji in na Škotskem" (University of Leicester 2001, 4).

¹ "Roughs"

Ponovni vzpon pa je huliganizem v Angliji doživel v šestdesetih letih. Cohen pravi, da je takrat na splošno vladala *moralna panika* v zvezi z obnašanjem mladih, ki so jo sprožili povečanje števila kriminalnih dejanj mladoletnikov, negotova prihodnost, pojav "nevarnih" mladinskih stilov, kot je "teddy boy"², in rasna napetost zaradi izgrediv v Notting Hillu³ leta 1985 (Cohen v University of Leicester 2001, 2). V takem ozračju se je na nogomet začelo gledati kot na prizorišče izbruhov nasilja, res pa je, da je takrat huliganizem začel dobivati organizirano in kohezivno obliko (Cohen v University of Leicester 2001, 2).

Sredi šestdesetih se začnejo mladi zbirati v skupine, zasedejo konce tribun za goloma in s tega "območja izključijo starejše in rivalske navijače" (University of Leicester 2001, 2). "Razvoj teh 'mladinskih koncev'⁴ in njihova vloga v obrambi lokalnega slovesa, močnatosti in ozemlja, sta pomagala sprožiti državno mrežo tolpaškega rivalstva, osredotočenega na nogomet" (University of Leicester 2001, 2). Mladi začnejo sestavljati tolpe oz. t. i. firme⁵, ki podpirajo lokalni klub, sledijo pa mu tudi na gostovanju, kar ni v navadni običajnih gledalcev, ki se večinoma udeležujejo le domačih tekem. Vendar pa rivalstva med firmami prerastejo zanimanje za nogomet in igralce, glavni cilj teh skupin pa postane premagovanje in ustrahovanje drugih firm. "Do konca osemdesetih večina resnih spopadov med rivalskimi navijači ne poteka več *na* stadionih. Namesto tega se rivalske skupine včasih poskušajo dobiti *zunaj*, pred tekmo, ali bolj običajno, po njej" (University of Leicester 2001, 3). Nasilje tako postaja vse bolj organizirano, pa tudi vse bolj brutalno, vse več je napadov in izgrediv s težjimi posledicami, poganja pa jih neskončna veriga maščevanja.

Huliganizem se v drugi polovici sedemdesetih razširi tudi v druge evropske dežele, na Nizozemsko, v (takrat še) Zahodno Nemčijo, Italijo, Madžarsko in Francijo (pozneje pa tudi na Kitajsko, v nekatere afriške države in Južno Ameriko, kjer je problem že nekaj časa najbolj pereč) (Križanič 2005, 28). "Huliganizem v Evropi opisujejo kot pretežno

² Ena prvih mladinskih skupin, belci iz delavskih družin, oblečeni v stilu edvardijanske dobe, ki ustanavljajo tolpe, včasih nasilni.

³ Napad "teddyjev" na belopolto ženo Jamajčana, ki sproži vrsto rasnih napadov na temnopolte v londonski četrti Notting Hill.

⁴ "Youth ends"

⁵ "The firms"

*povojni*⁶ fenomen" (University of Leicester 2001, 4). Angležem očitajo, da so tako izvozili huliganizem, vendar so se v teh državah pozneje razvile posebne različice. Italijanski *ultrasi* vso pozornost namenjajo klubskimi rivalstvom, na nemški huliganizem vplivata neonacizem in pomanjkanje vere v prihodnost med mladimi, na Nizozemskem pa ga pripisujejo odsotnosti starševskega nadzora in težavam v šoli (Van der Brug v Giulianotti 1994, 179). V večini držav se na primer medklubska rivalstva ne prenašajo tudi na raven reprezentance (University of Leicester 2001, 5). Zanimiv primer pa so tudi Škoti, ki "bolj kot so angleški navijači nasilni v tujini, bolj se Škoti trudijo prikazati svojo nogometno podobo kot prijateljsko, ko 'Tartan Army' raziskuje 'karnevalsko'⁷ plat nogometnega navijaštva" (University of Leicester 2001, 5).

V devetdesetih pride do dveh najbolj tragičnih dogodkov v zgodovini nogometa, in sicer najprej do tragedije na belgijskem Heysel Stadiumu leta 1985, na katerem se je zaradi vdora angleških huliganov na italijanski del tribune zrušil zid in je umrlo 36 ljudi (BBC News 2000b). Angleške klube so takrat izključili iz evropskih pokalov za 5 let. Leta 1989 pa se je zgodila tragedija na Hillsboroughu, kjer so gledalci ob vstopu na stadion poteptali 96 ljudi (BBC News 2010). Krivec tu sicer ni huliganizem, pač pa sta bila razloga prevelika prodaja kart in nepravilno posredovanje policije, vendar pa je prav ta dogodek izbil sodu dno. Končno se je v strastno nogometno dogajanje vmešala politika, ki je želela huliganizem zajezi. Vlada Margaret Thatcher je tako leta 1989 predstavila novo zakonodajo v "Football Supporters Act", ki je prinesla osebne izkaznice za legitimacijo navijačev in "ostre sodne procese [...] z dolgimi zapornimi kaznimi" (Ward in Hickmott v Križanič 2005, 29). Navijači so na to odgovorili s "casual"⁸ stilom. Prevezli so dizajnerska oblačila, da bi se "tako izognili lahki indentifikaciji" (Križanič 2005, 30), saj tako na pogled ne sovpadajo več s podobo huligana kot obritoglavca v barvah nogometnega kluba. Razvila se je navijaška moda, ki jo je "navijaška 'huliganska' subkultura [...] zadržala kot enega bistvenih elementov identitete novodobnega huligana" (Križanič 2005, 31).

⁶ "Post-war"

⁷ "Carnavalesque"

⁸ V prevodu običajen, navaden

Križanič opaža, da so se "(angleški) huligani vedno znali prilagoditi razmeram" (Križanič 2005, 31) in da je

postavljanje ograj na tribunah [...] pomagalo pri krepitvi skupinske identitete ter solidarnosti in konstituciji "tribune za golom" kot nedotakljivega navijaškega teritorija. Podobno je povečan nadzor na stadionih pomenil selitev neredov na ulice in mestna središča. In nenazadnje so tudi poostreni ukrepi policije [...] privedli do rojstva t. i. 'super-huligana' oz. nastanka 'casual' navijačev (Williams in drugi v Križanič 2005, 32).

Od konca osemdesetih pa do danes smo tako priča upadu stadionskega huliganizma v Angliji (z občasnimi manjšimi izgrede, kot je metanje predmetov na igrišče in podobno), kar lahko pripišemo vse ostrejšim ukrepom, saj se morajo na primer najbolj "zloglasni" navijači na dan tekme javiti na lokalni policiji, pred velikimi tekmovanji v tujini pa jim oblasti že pred odhodom pridržijo potne liste. Vendar pa se huliganizem širi drugje, najbolj v Vzhodni in Južni Evropi (na primer na Poljskem in v Srbiji). Navijači v teh državah so trenutno med najbolj skrajnimi v Evropi, seveda pa je treba upoštevati tudi, da gre za države po tranziciji (predvsem nekdanje članice Sovjetske zveze in Jugoslavije) in v nekaterih primerih po bolečih vojnah. Pripadnike huliganskih skupin pa povezujejo tudi s skrajnimi političnimi prepričanji, predvsem nacionalizmom (Podnan 2005).

Večina evropskih držav vseeno nima velikih težav s huliganizmom. Avstrija, Švedska in Danska redko poročajo o incidentih ali pa so ti manjši. Na Danskem se pojavlja nova oblika zabavljanskega navijača po zgledu Škotov, *rooligan*⁹, ki je popolno nasprotje huliganom. Francija, Španija, Portugalska in Švica poznajo huliganizem, vendar ga uspešno izriva predvsem navijaštvo v smislu šova. Dejanja spontanega nasilja pa so evidentirali tudi v Grčiji, Albaniji, Turčiji in na Češkem (Marsh in drugi 1996, 7).

⁹ "Rolig" v danščini pomeni miroljuben.

2.2 Huliganizem v Sloveniji

Razmere pri nas se zelo razlikujejo od razmer v drugih državah nekdanje Jugoslavije. Na naši navijaški sceni je kar veliko organiziranih skupin, večina med njim pa so miroljubni navijači, na primer veseljaški Florjani, ki spremljajo rokometaše Celja. Imamo pa tudi dve značilni športni rivalstvi med "pretežno ultra usmerjenimi navijači" (Križanič 2005, 24), in sicer v hokeju med ljubljanskimi Green Dragons in jeseniškimi Red Steelers ter v nogometu med ljubljanskimi Dragons in mariborskimi Violami. Ta rivalstva včasih sprožijo nemire, vendar o večjih neredih in pretepih redko poročajo, večinoma gre za merjenje moči na tribunah, pretepi pa se dogajajo stran od oči opazovalcev.

Slovenija premore še nekaj ultra navijaških skupin in lokalnih rivalstev, huliganizem pa je v domeni manjših frakcij (udarnih skupin) predvsem omenjenih največjih skupin, Viol in Green Dragons, ter nekaj manjših ekip iz Celja (Celjski grofje), Murske Sobote (Black Gringos) in drugod. Najbolj naj bi se tej oznaki približali "novomeški 'Trotters'¹⁰, ki pa trenutno ne navijajo, saj ima polovica njihovih članov prepoved vstopa na stadion, nekaj jih je tudi v zaporih" (Protega v Križanič 2005, 24). Križanič pa vseeno meni, da huliganizem v Sloveniji šele doživlja pravi razcvet in da večje nasilništvo šele prihaja (Križanič 2005, 38), čemur smo bili priča nedavno ob odprtju novega nogometnega stadiona v Stožicah.

2.3 Huliganizem po svetu

Velike probleme s tem pojavom imajo tudi v Južni Ameriki, posebej v Argentini in Braziliji, kjer nogometno nasilje pogosto pomeni pravo državno krizo, skrb pa vzbuja tudi pogosta uporaba strelnega orožja in celo eksplozivnih sredstev. V Argentini je bilo na nogometnih tekmah na primer samo v desetih letih umorjenih približno 50 ljudi (BBC News 2002a). Ko so leta 2002 zato sezono prekinili, so sledili vsesplošni neredi po državi. V Braziliji pa so organizirane navijaške skupine glavni podporniki kluba,

¹⁰ Navijači novomeške Krke

organizirajo celo prodajo kart in klubskih predmetov, za njimi pa največkrat stojijo kriminalne združbe, ki se ukvarjajo tudi s preprodajo in izsiljevanjem. Rivalske bitke so vnaprej določene, včasih pa se končajo s smrtjo (Trend 2010).

V Avstraliji neredi na tekmah niso pogosti, izjemoma prihaja do nemirov na ragbiju in nogometu, zanimivo pa je, da so pretepi organiziranih skupin etnično usmerjeni, in sicer med klubi, katerih privrženci so ljudje različnih balkanski narodnosti (Parliament of New South Wales 2007).

Velika posebnost pa je Severna Amerika, ki je edina neproblematična celina, saj kultura navijanja temelji na družinskem ogledu tekem in vsesplošnem spektaklu. Prihaja sicer do občasnih izpadov posameznikov in organiziranja v skupine navijačev, zanimivo pa je, da do večjih preteпов prihaja večinoma na nogometnih tekmah (USA Today 2008). Podobno je v Mehiki in Kanadi.

V Aziji nimajo problemov s huliganizmom, izjema pa je Kitajska, kjer se od začetka novega tisočletja pojavlja vse več rivalskih navijaških skupin, večina napadov pa je zaenkrat uperjena proti sodnikom. Redko do incidentov prihaja tudi na Japonskem.

Afrika ni imuna na huliganizem, pojavljati se je začel v devetdesetih, razrašča pa se od leta 2000. Incidenti so zaenkrat redki in večinoma spontani.

3 Nasilje in agresivnost

Nasilje je definirano kot "grobi napad na drugo osebo ali osebe, rezultat pa je izrazito poškodovanje ali prizadejanje fizične škode tem osebam" (Žužul v Bučar Ručman 2004, 25). Agresivnost pa po definicijah nekaterih avtorjev zajema še "vsako obnašanje, ki se izvaja z namenom prizadeti nekoga" (Berkowitz v Bučar Ručman 2004, 27). Nastran Ule kot tako obnašanje navaja zmerjanje, ki lahko poruši žrtvino samopodobo, ki se še težje zaceli kot fizične poškodbe (Nastran Ule 1994, 155). Ni pa vsako obnašanje, ki koga prizadene, agresivno, izjema so nesreče in samoobramba.

Ločimo dve obliki nasilja, verbalno (zmerjanje, preklinjanje, grožnje) in fizično, na enaki kategoriji pa posledično ločimo tudi agresivnost. Ta se deli še glede na cilj, in sicer na direktno (usmerjeno na osebo, ki izzove agresijo) in preneseno (usmerjeno na nadomestni cilj) (Žužul v Bučar Ručman 2004, 28). Agresijo delimo tudi na instrumentalno (za doseg nekega cilja), sovražno (izražanje sovraštva med akterjem in žrtvijo) ter ekspresivno (posledica frustracije ali provokacije) (Žužul v Bučar Ručman 2004, 28; Nastran Ule 1994, 156).

Bučar Ručman meni, da je pri nasilju mladih ključna otrokova družina, "ki kot primarni dejavnik socializacije bistveno vpliva na njegovo (otrokovo op. a.) zaznavanje, kaj je prav in kaj narobe. Če je v družini prisotno nasilje [...], se otrok lahko nauči biti nasilen in kasneje tudi sam uveljavlja svojo voljo s pomočjo nasilja" (Bučar Ručman 2004, 36). Tomori meni, da otrok prevzema sistem vrednot in pojmovanje morale od odraslih, ki ga vzgajajo, saj lastnega sistem vrednot in pojmovanja morale še ne izoblikuje, sta pa pomembna za otrokovo samopodobo. Tomori celo pravi, da če otrok prej česa ni storil, ker so mu to prepovedali odrasli, si tega ne dopušča v adolescenci (Tomori v Bučar Ručman 2004, 36). Vendar pa je to precej drzna trditev, saj agresija in nasilje nista le v domeni ljudi iz slabših družinskih razmer, zato je treba upoštevati tudi socialne, družbene in biološke dejavnike, na primer vpliv vrstnikov, stanja družbe ipd. (Bučar Ručman 2004, 36). Berkowitz meni, da so dejavniki tveganja za razvoj konstantnega agresivnega vedenja (pri otrocih in pozneje odraslih) lahko: šola, neustrezen nadzor,

nasilje v družini, pozitivna poplačila ali podpiranje takega vedenja, zavračanje s strani vrstnikov; ali članstvo v odklonskih skupinah, ki včasih poveča priljubljenost otroka med vrstniki, njegova agresivnost doživlja priznanje pri drugih članih deviantne skupine (Berkowitz v Nastran Ule 1994, 158). Nasilje je v teh skupinah norma.

Agresivnosti so se lotevali različni avtorji različnih znanstvenih strok. Na biološke teorije je najbolj vplivala Freudova teorija o dveh osnovnih "gonih", Erosu in Tanatosu, ki ju Žužul imenuje instinkt življenja in instinkt smrti. Ta instinkta se nenehno bojujeta, vsako obnašanje pa je posledica prevlade enega od njiju (Žužul v Bučar Ručman 2004, 29). Lorenz ima agresijo za rezultat naravne evolucije bioloških vrst in sredstvo za preživetje, ljudje pa naj bi pozabili razviti učinkovita sredstva za nadzor agresije. Agresija se nakopiči v človeku in eksplodira (Lorenz v Bučar Ručman 2004, 29). Zanimivo je, da je Lorenz navijanje na tekmah priporočal kot obliko sploščanja energije, pokazalo pa se je, da se lahko agresivni potencial ljudi na takih dogodkih tudi poveča (Bučar Ručman 2004, 29). Danes obe teoriji zavračajo, z razvojem medicine in genetike pa se razvijajo nove teorije o vzrokih agresivnega obnašanja, ki razlagajo agresivnost s kromosomom Y, hormoni in centrom za agresijo v možganih (Bučar Ručman 2004, 33).

Socialni psihologi Dollard, Doob, Miller in drugi so sledili Freudovi teoriji o izvoru agresije v frustraciji (ne)zadovoljitve želje. Frustracija nastane, ko ne moremo zadovoljiti neke ciljne reakcije, to pa vodi v agresijo (Bučar Ručman 2004, 29). Vendar pa odgovor na vsako frustracijo ni le agresivnost, mogoči so tudi drugi odzivi, kot so jok, apatija, umik (Nastran Ule 1994, 157).

Socialne teorije agresivnosti pravijo, da se agresija ljudem dostikrat obrestuje, da tako pridejo do nagrade, koristi, ugodja, zato se tako učijo biti agresivni.

Otrok, če nekaj želi in ne gre drugače, poskusi z agresivnostjo. Če mu to [...] večkrat uspe, potem se v njem zbudi pogojni refleks agresivnega zadovoljevanja njegovih želja. Pri tem igrajo glavno vlogo pozitivni ojačevalci učenja. To so npr. privlačni predmeti, denar, sladkarije, pridobitev socialnega priznanja ali socialnega statusa, pa tudi konec neprijetnega in bolečega stanja (Memmendeu v Nastran Ule 1994, 158).

Pokazalo se je, da so otroci posnemali obnašanje opazovane modelne osebe, vendar le, če so prej videli, da je bila nagrajena za svoje obnašanje. Zanimivo pa je, da so Bandurovi poskusi opozorili na velik pomen medijev pri posredovanju agresivnega obnašanja, saj so imeli videoposnetki in risanke enak učinek kot resnični doživljaji (Nastran Ule 1994, 158). Posledica so raziskave o neposredni povezavi med gledanjem agresivnih prizorov na televiziji, videu in v kinu ter med povečanjem števila primerov agresivnega obnašanja ljudi, še posebej otrok.

3.1 Agresija in mediji

"Nalezljiva epidemija se je širila po zraku ali z vetrom; epidemija zločina je sledila telegrafskim linijam" (Berkowitz v Nastran Ule 1997, 265; o učinku medijev na kriminalno vedenje, po prikazovanju filma Jack the Ripper). Pojav, ki ga omenja Berkowitz, potrjujejo številne analize posledic medijske "popularizacije" kriminala. Medijskemu poročanju o umoru ali kriminalnem dejanju na najbolj odmevnih straneh pogosto sledi vrsta podobnih dejanj ali poskusov dejanj (Nastran Ule 1997, 265). Storilci naj bi želeli publiciteto, si pridobiti ugled med vrstniki ipd.

Raziskave v 80. letih so se usmerile na proučevanje dolgoročnejših učinkov agresivnih posnetkov na gledalce in pokazale, da "se posnemanje agresivnega obnašanja sicer pojavi takoj po reprezentaciji agresivnega vedenja, vendar so učinki kratkotrajni" (Nastran Ule 1997, 266). Razlikovati pa je treba med kratkotrajnimi in dolgotrajnimi učinki na občinstvo. Berkowitz meni:

Kratkotrajni učinki medijev na agresivno vedenje med publiko so toliko večji: če prikazano kriminalno nasilje ni bilo kaznovano; če nasilje ni bilo prikazano kot neupravičeno ali neprimerno; kolikor bolj je bila v ospredju oddaje sama agresija in ne drugi vidiki dogajanja; kolikor manj se je publika sposobna duševno distancirati od gledanega, npr. zato, ker ni bilo rečeno, da so prikazani dogodki realni (Berkowitz v Nastran Ule 1997, 266).

Pomemben dolgoročni učinek pa je postopna rast relativne ravnodušnosti do nasilja med občinstvom. Prej omenjene socialno-psihološke raziskave so pokazale, da je eden najbolj razširjenih učinkov izoblikovanje stališč do nasilja (Nastran Ule 1997, 267).

Mummendey pa navaja, da so longitudinalne študije, ki so spremljale razvoj posameznikov od otroštva do adolescence, odkrile povezavo med pogostim gledanjem filmov o nasilju v otroštvu in nasilnim obnašanjem mladih (Mummendey v Nastran Ule 1997, 266). Mediji so posebno vplivni "v najstniških letih, ko modele staršev in učiteljev zamenjajo zvezdniki in heroji s filmskih in televizijskih platen, glasbenih scen" (Nastran Ule 1997, 266). Vedenje, ki ga mladi prevzemajo, je lahko agresivno. Huesmann meni, da se mladi, ki pogosto gledajo nasilne prizore v medijih, priučijo "agresivnemu scenariju"¹¹, ki naj bi naredil agresijo za običajen in primeren način reševanja težav (Nastran Ule 1997, 267). Tako po Nastran Uletovi "pride do povečane neobčutljivosti¹² za agresivnost [...] sprejmejo nasilje kot način za reševanje problemov oziroma kot del vsakdanjega življenja" (Nastran Ule 1997, 267). Mediji naj bi tako dali agresivnosti legitimnost, seveda pa avtorica poudarja, da so stališča do agresije odvisna tudi od "kulturnih, situacijskih in osebnostnih dejavnikov, ne zgolj od gledanja nasilnih prizorov na televiziji" (Nastran Ule 1997, 267).

Imamo pa tudi bolj pozitivne teze o vplivu gledanja prizorov nasilja na razvoj agresivnosti. Feshbach celo meni, da "lahko fantazije o nasilju, ki jih sproži gledanje nasilnih prizorov na televiziji ali v kinu, zmanjšajo agresivnost v realnem življenju. Imaginacije nasilja torej lahko zmanjšajo potrebo po dejanski agresiji" (Nastran Ule 1997, 268). Povezava med nasiljem v medijih in agresivnim obnašanjem tako še zdaleč ni preprosta, saj nekateri skozi take prizore sproščajo frustracije in nasilne težnje, spet drugi pa tako ravnanje prenesejo tudi v svoje življenje. Posebej občutljivi so gledalci, ki ne znajo potegniti meje med fantazijo in realnostjo (Nastran Ule 1997, 268).

¹¹ "Aggressive script"

¹² Desenzibilizacije

3.2 Nasilje na športnih prireditvah

Na športnih prireditvah se pojavljata dve vrsti nasilja: spontano nasilje ali vandalizem in načrtovano, zavestno, organizirano nasilje ali huliganizem (Bučar Ručman 2004, 83). Nasilje se ne pojavlja na vseh športnih dogodkih. Prednjači nogomet, sledita hokej in košarka, nasilna dejanja pa se pojavljajo še v nekaterih moštvenih športih, na primer posebnih športih s tradicijo in rivalstvi, kot sta ragbi in galski nogomet. Izpadi posameznikov se sicer lahko zgodijo na različnih dogodkih, kot na primer napad na teniško igralko Moniko Seleš, vendar so podobni napadi na srečo zelo redki.

Pečjak športne nereda deli na pet vrst. Loči frustracijske, izobčenske, protestne, konfrontacijske in izrazne nereda (Pečjak v Bučar Ručman 2004, 84). Do frustracijskih pride, ko pričakovanja gledalcev niso zadovoljena; izobčenske povzročajo "psihopati ali prestopniki, ki pridejo [...], da bi izživelili svoje agresivne porive" (Bučar Ručman 2004, 84); pri protestnih se izražajo politične pritožbe; konfrontacijski se zgodijo zaradi "navzkrižja med gledalci, ki pripadajo različnim regijam, etničnim, nacionalnim ali religioznim skupinam" (Bučar Ručman 2004, 84); izrazne pa prinesejo čustva ob zmagi oziroma porazu (Pečjak v Bučar Ručman 2004, 84). Te oblike so redko čiste. Napad na Seleševu na primer lahko uvrstimo med izobčenske nereda, saj nima drugega motiva kot psihično nestabilnost napadalca. Po navadi pa se dejavniki prepletajo. Najslavnejši primer je najbrž tekma med Hrvaško in Srbijo 13. maja 1990 na zagrebškem Maksimiru, ki jo nekateri navajajo kot začetek razpada Jugoslavije.

Nereda ločimo tudi po dejavnikih, ki so lahko primarni (izhajajo iz splošnih družbenih problemov) in sekundarni (pospeševalni). Med sekundarne uvrščamo skupinsko identifikacijo, alkohol, mamila, skrajne politične poglede ipd. (Bučar Ručman 2004, 85). Huliganizem motivirata obe kategoriji dejavnikov, na primer nezadovoljstvo z življenjskimi razmerami in negotova prihodnost, ter pospeševalni, kot so rivalstva, dokazovanje moškosti in nedovoljene substance.

4 Subkultura

Podoba huligana, ki si jo naslikamo pred očmi, je običajno mlad, bel moški "s fizičnim ali nižjim uradniškimi poklicem [...] ali nezaposlen oziroma zaposlen v 'sivi' ekonomiji" (Dunning v University of Leicester 2001, 5), povezan z nogometom, predvsem pa z različnimi oblikami deviantnega vedenja, čeprav je to večinoma medijski konstrukt. "Večina vedenja, ki se opisuje kot 'huliganizem', je v resnici ritualističnega in nenasilnega" (Marsh v University of Leicester 2001, 6). Večinoma gre za zmerjanje in grožnje (igralcem, sodnikom in še posebej nasprotnim navijačem), občasno metanje predmetov ali svetlobnih elementov na igrišče (ki se primarno sicer uporabljajo za koreografije, ki jih organizirajo navijači in poživijo včasih dolgočasno igro) in splošno uganjanje norčij¹³, za pretepanje in "preganjanje"¹⁴ rivalskih skupin pa se zanima peščica "hardcore" huliganov, ki iščejo skupine, ki jih vidijo kot sebi enake in ki enako kot sami "iščejo težave" (University of Leicester 2001, 6).

V svoji nalogi se bom poskušal osredotočiti prav na ta del nogometne publike, saj so huligani kot družbena subkultura prikazani v senzacionalističnih poročilih časopisov, ki realno sliko izkrivljajo, in kot bomo videli v nadaljevanju, celo nosijo del odgovornosti za izbruhe nasilja, saj njihovo opozarjanje na izgrede še pred samim dogodkom in širjenje moralne panike dostikrat vodita v samoizpolnjujočo prerokbo. Manj pa se poudarjajo raziskave družboslovcev, ki so se huliganizma lotili z več zornih kotov, še posebej britanski avtorji kulturnih študij.

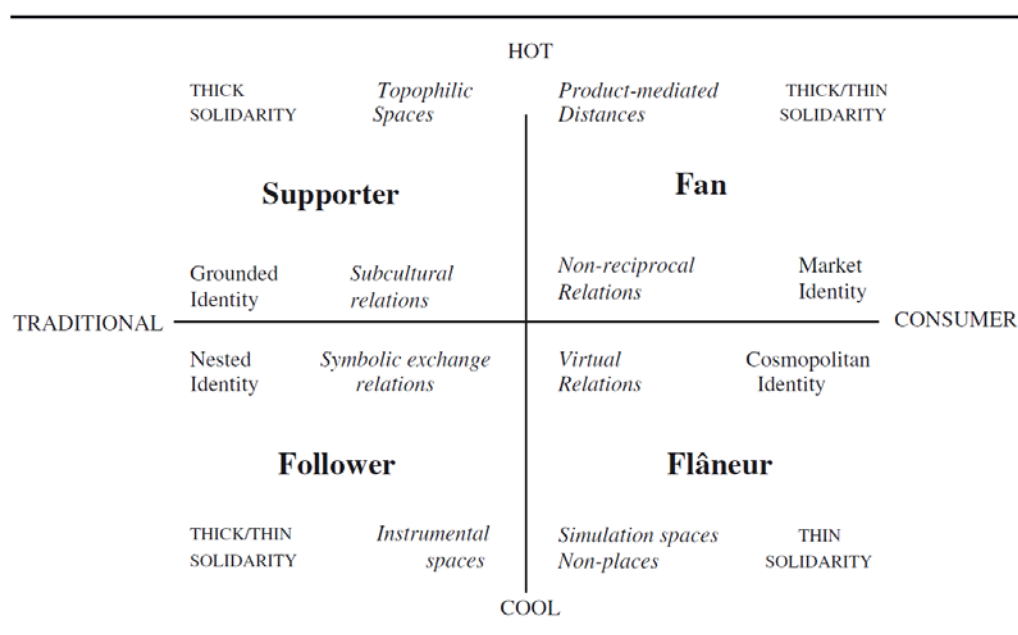
4.1 Gledalec, navijač, huligan

"Glavno merilo za klasifikacijo gledalcev se nanaša na določeno obliko identifikacije, ki jo navijači gojijo do specifičnih klubov" (Giulianotti 2002, 30). Giulianotti loči štiri skupine glede na štiri opozicije na dveh oseh: vroče – hladno, tradicionalno –

¹³ "Horseplay"

¹⁴ "Running" rival groups

potrošniško (Slika 4.1). Os vroče – hladno meri stopnjo, do katere se ljudje identificirajo s klubom; os tradicionalno – potrošniško meri vložek posameznika v klub.

Slika 4.1

Vir: Giulianotti (2002, 30).

Štirje kvadranti predstavljajo idealne tipe gledalcev, ki so: navijač¹⁵, privrženec¹⁶, navdušenec¹⁷ in "flaneur". Navijači so npr. zelo vdani in se s klubom kulturno identificirajo; privrženci imajo bolj tržno usmerjen odnos, povezan predvsem z zvezdniki igranci; navdušenci spremljajo klub, igralce in nogomet na sploh; "flaunerji" sledijo trenutno priljubljenim klubom in igralcem. Spremljajo jih prek medijev, želijo pa si različnih izkušenj iz sveta nogometa (Giulianotti 2002, 31). Podrobneje bom predstavil le navijače, med katere spadajo huligani, ki so skrajni rob kvadranta, ki ga sestavljata osi vroče in tradicionalno.

Navijači klubu stojijo ob strani ne glede na vse, saj njihov odnos "spominja na tiste z ožjo družino in prijatelji [...] zavračanje podpore ali menjava kluba nista mogoča" (Giulianotti 2002, 31). Najbolje to opiše Giulianotti s, kot ji sam pravi, "durkheimovsko metaforo kluba kot totemske reprezentacije okoliške skupnosti" (Giulianotti 2002, 31).

¹⁵ Supporters

¹⁶ Fan

¹⁷ Follower

Različni rituali na dan tekme, tetoviranje klubskih emblemov, oblačenje v klubske barve, vzklikanje parol so vse del obreda "povzdigovanja sebe" (Giulianotti 2002, 31) in solidarnosti skupnosti. Navijači se s klubom identificirajo v smislu subkulture, mu izkazujejo pripadnost in so ga tudi pripravljeni braniti, nove generacije pa so socializirane skozi subkulturne vrednote njihovih staršev in starejših vrstnikov (Giulianotti 2002, 31).

Po Laliču so glavne značilnosti navijača izražanje interesa za spremljanje nogometa, močnejša intenzivnost identifikacije s klubom, pripravljenost pomagati klubu, določeno (vedno isto) mesto na delu tribune in poskušanje vplivati na druge gledalce, da bi sprejeli njihov način navijanja (Lalič v Križanič 2005, 17). Navijačem postane klub, še posebej pa navijaška skupina, del identitete, "ki se odraža v stilu oblačenja, vedenja in druženja s 'so-navijači' tudi v času, ko ni tekem" (Križanič 2005, 18). Posvečanje večine prostega časa skupini, strinjanje z njenimi pogledi in interesi ter poistovetenje s skupino vodi v nastanek navijaške subkulture. Perasovič meni, da se navijači od gledalcev ločijo predvsem, ker imajo neko zavest o sebi kot skupini, ki ni determinirana izključno s športom ali klubom, za katerega se navija, kar se kaže z ločitvijo od drugih gledalcev na stadionu in "identifikacijo" z izbranim delom tribune kot lastnim teritorijem (Perasovič v Križanič 2005, 20). Križanič pa pravi, "vsaka navijaška skupina je zaključena celota, ki piše svoja lastna pravila delovanja, načela notranje strukture, določa vrednote, cilje ipd" (Križanič 2005, 17). Navijači sami tudi spremljajo dogajanje v klubu in ga komentirajo (včasih celo s plakati na tekmah), ob klubskih težavah pa se izražanja nezadovoljstva lahko "lotijo tudi na agresiven način" (Križanič 2005, 17).

4.2 Od navijačev do huliganov

Treba je razumeti, da huliganske skupine, tako imenovane firme, kljub vse manjši povezanosti s športom še vedno štejejo za navijaške skupine, saj ločimo tri tipe navijačev. Ločujemo med "navadnimi" navijači, ki veljajo za miroljubne, saj jim zanimanje za šport in klub pomenita bolj sprostitvev in obliko zabave, in jih pogosto

štejemo kar med gledalce. Ultra navijači ali "ultrasi" so obiskovalci tekem, ki jih drugi najpogosteje prepoznajo kot navijače, saj "glasno spodbujajo svoje moštvo z vzklikanjem parol in pesmi, ob tem pa veliko pozornosti namenjajo tudi (ali predvsem) lastni podobi" (Križanič 2005, 23), organizirajo tudi prej omenjene koreografije, preteпов pa načeloma "ne zagovarjajo, vendar pa se kljub temu večkrat zapletejo v nered, ki pa niso vnaprej pripravljeni [...] temveč do njih pride spontano" (Križanič 2005, 24). To jih loči od huliganov, tretjega tipa navijačev, katerih značilnost je, "da se spuščajo v tekmovalno nasilje z drugimi navijaškimi skupinami" (Plešec in Doupona Topič v Križanič 2005, 24). Križanič pa huligane loči še na dve podskupini: tiste, "ki jih navijanje sicer zanima, vendar zelo radi sodelujejo tudi v pretepih in izgredivih," in tiste "katerim navijaška skupina služi zgolj kot instrument za zadovoljitev želja in potreb, ki z nogometom kot športom na sploh nimajo nič skupnega" (Križanič 2005, 24).

Huligani "svoje 'akcije' skrbno načrtujejo in se na spopade dobro pripravijo" (Križanič 2005, 25). Zaradi vse večjega nadzora na stadionih in drugih ukrepov, kot je policijsko spremstvo gostujočih navijačev, se huligani na gostovanja odpravijo "že v jutranjih urah z lastnim prevozom" (Križanič 2005, 25). Rivalske firme iščejo po mestu, postavljajo zasede ali pa se dobijo na vnaprej dogovorjenih lokacijah, po navadi daleč od oči drugih, še posebej policije. "Pri tovrstnih pretepih naj bi veljala neka nenapisana 'fair-play' pravila [...] ki pa se vseeno pogosto kršijo" (Križanič 2005, 25).

4.3 Huliganizem: ugotovitve kulturnih študij

Sociologi leicesterske univerze so huliganizem razlagali kot "obliko agresivne moškosti, še posebej v skupnostih nižjega razreda. V teh 'surovih' soseskah so mladi moške socializirani (doma, v službi, tolpah sovrstnikov itd.) v norme, ki cenijo in javno nagradijo odločne in odkrito agresivne in nasilne izraze moškosti. Od mladih mož se pričakuje, da znajo skrbeti zase" (University of Leicester 2001, 6).

Mladi tako v nasilju vidijo možnost potrditve in pridobitev ugleda ali statusa v taki skupnosti. "Take skupine imajo tudi močno prostorsko in lokacijsko navezanost (na

sosesko, mesto itd.) [...] ki se aktivira na podlagi narave in stopnje nevarnosti zunanjih izzivov" (University of Leicester 2001, 6) .

Klubski nogomet kot prostor simboličnega boja med predstavniki 'rivalskih' delavskih skupnosti je pripravno in privlačno prizorišče za preizkušanje identitet moškosti [...] fantje 'branijo' ugled svojih 'tolp' in ugled mesta [...] v mreži navijaškega rivalstva, s tradicijami in ljudskimi spomini, ki se je spletla okrog nogometa in še posebej rituala potovanja na gostovanja (University of Leicester 2001, 6).

Prav gostovanja so priložnost, ko se mladi huligani lahko najbolj dokažejo s pogumom in neustrašnostjo, ali kot sami to imenujejo, "to stand the ground" ob srečanju z rivalskimi firmami. Pretepi so velik dejavnik, ki določa hierarhijo med člani firme, "tovarištvo"¹⁸, vdanost in 'zabavna' vrednost¹⁹ huliganskega udejstvovanja pa so tudi cenjeni med mladimi, katerih možnosti za doseg visokega statusa in zadovoljitev vzburjenja skozi druge kanale so relativno omejene" (University of Leicester 2001, 6).

Feministične študije se osredotočajo na "problem moške prostorske in spolne dominacije, ki se je uveljavila v popularni kulturi" (University of Leicester 2001, 7). Kot precej spregledan vidik nogometne kulture navajajo seksizem. Žensk je med navijači sicer precej, v vrstah huliganov pa jih ni (razen pri italijanskih ultrasih). Dekleta sicer niso imuna na tolpaško nasilje, sploh v Angliji imajo pravi nacionalni problem s pojavom "girl gangov", vendar pa se te ne povezujejo z nogometom. Vlogo žensk, predvsem pa odnos do njih, bom osvetlil tudi v analizi filmov, je pa zaznati, da so v takih subkulturah pomembnejši očetje, ki so zgled mlajšim generacijam, ali pa celo odsotnost očeta, ki vodi v iskanje moškega "modela" drugje.

Taylor pravi, da z razredno delitvijo ni mogoče pojasniti huliganov od devetdesetih let, tj. "casualov". Trdi, da nimajo nobene razredne pripadnosti, imajo le individualistične in šovinistične interese, uvedli pa so tudi "potrošnje dragih in stilskih oblačil kot novega načina tekmovanja s huliganskimi rivali" (Taylor v University of Leicester 2001, 7).

¹⁸ Cameraderie

¹⁹ "Entertainment" value

Priljubljene znamke so Burberry, Nike, Prada, Fred Perry in druge, ki predstavljajo prestiž, ni pa nujno, da so kupljene, tudi kraja prinaša enak (če ne še večji) ugled.

Armstrong se strinja s Taylorjem, da so raziskave na podlagi družbenega razreda pretirane. V antropološki študiji firme "The Blades"²⁰ je odkril, da člani "prihajajo iz različnih krajev in ozadij" (University of Leicester 2001, 8) in da jih privlačijo "priložnosti za občutek pripadnosti, tekmovanje, čast in [...] bolj *soočenje* kakor nasilje samo" (University of Leicester 2001, 8). Zadovoljevanje potreb skozi nasilje oziroma iskanje "buzza"²¹ se navaja kot najpogostejši vzrok med modernimi huligani. Od novejših socialnopsiholoških študij v devetdesetih Finn govori o iskanju "vrhunca"²² v tveganem in nevarnem početju, Kerr pa dodaja, da huliganizem z "*afektivnimi* kriminalnimi dejanji (kot je "joy riding") odraža iskanje visokih stopenj čustvenega vzburjenja [...] med dolgimi obdobji dolgočasje" (University of Leicester 2001, 8). Fin in Kerr menita, da lahko huliganizem celo zasvoji človeka in vodi v vse hujše nasilje, podobno kot se dogaja v ekstremnih športih, le da gre tam za bolj "miroljubne" načine iskanja večjega "buzza" oziroma kot ga imenujejo ekstremni športniki: "stoke".

Spaaij poudarja, da je huliganizem "kompleksen, heterogen in dinamičen pojav, ki ga je treba preučevati v njemu lastnem družbenem in zgodovinskem kontekstu" (Spaaij 2008, 370). Kontekst je odvisen od lokalnih okoliščin, torej soseske, v kateri se člani rekrutirajo, saj ima ta svojo zgodovino in tradicije, ki jih pripadniki skupnosti ponotranjijo še pred vključitvijo v huligansko skupino. Te zgradijo svoje kolektivne identitete v razlikovanju med seboj in drugimi, med temi drugimi pa so rivalski huligani, drugi navijači in policija (Armstrong v Spaaij 2008, 372). Pretepi in izzivanje drugih skupin jih ločijo od miroljubnih navijačev, vdanost klubu pa od običajnih uličnih tolpa. Pri razlikovanju med firmami gre pravzaprav za detajle, saj imajo med seboj za začetek tudi veliko skupnega: obe strani iščeta soočenje, imata podobno starostno in spolno sestavo, prostočasne dejavnosti, jezik ipd., "kar bi Freud imenoval 'narcisizem malih

²⁰ Navijaška skupina Sheffield United

²¹ Termin, ki ga huligani uporabljajo za občutke, ki jih sprošča naval adrenalina ob soočenju in pretepanju.

²² "Peak" experience

razlik" (Spaaij 2008, 372). Bourdieu pa pravi, da "v tem procesu minimalna objektivna razlika sovpadajo z maksimalno subjektivno razliko" (Bourdieu v Spaaij 2008, 373).

Skupne kulturne prakse, na primer vključevanje v nasilna soočenja, jih pravzaprav definirajo kot huliganske skupine, so pa tudi način za izkazovanje moškosti, krepitev kolektivne zavesti in pridobivanje ugleda. Po Spaaiju je šest značilnosti, ki so skupne vsem "huliganskim identitetam: uživanje v čustvenem vznurjenju, surova moškost, teritorialna identifikacija, individualno in kolektivno ustvarjanje ugleda, občutek solidarnosti in pripadnosti ter reprezentacija suverenosti in avtonomnosti skupine" (Spaaij 2008, 375). Po njegovem mnenju moramo te značilnosti vedno obravnavati povezano.

Glavni vidik huliganstva je "izkušnja 'buzza' ali navala adrenalina ob soočenjih z drugimi huligani, ki ga Elias in Dunning opisujeta kot 'iskanje vznurjenja v nevznemirljivi družbi'" (Elias in Dunning v Spaaij 2008, 376). V življenju danes ni več toliko tveganj in nevarnosti, zato nekateri, predvsem mladi, iščejo vznurjenje v ekstremnih športih in drugih miroljubnih oblikah sproščanja adrenalina, nekateri pa enake občutke iščejo z nelegalnimi snovmi, pretepanjem in drugačnimi izzivi. Huligan, član navijačev Sparte, je Spaaiju povedal, da v pretepu občuti "moč, nadzor [...] kar je absolutni 'vrhunec'²³" (Spaaij 2008, 376), nekateri pa celo trdijo, da je boljši kot seks (Spaaij 2008, 376; Allan v Dunning in drugi 2004, 17). Premagovanje strahu je v bistvu najpomembnejši dejavnik, saj se pri njem sproži največje čustveno vznurjenje.

Giulianotti trdi, "da so sociologi podcenjevali psihosocialne užitke v nogometnem nasilju" oz. "buzz", ko gre zares (Giulianotti v Poulton 2006b, 407). Poudarja iskanje občutenja tega čustvenega stanja, povezanega s prostovoljnim visokim tveganjem vključevanja v tak "pregon"²⁴. "Huliganov cilj je vstopiti v 'vihro'²⁵ in izstopiti iz nje z nedotaknjanim telesom in razumom" (Giulianotti v Poulton 2006b, 407). Ta naval adrenalina potrjuje tudi Brimson, ki razlaga: "Huliganizem je originalni nevarni šport, in 'buzz', ki te prevzame, se nikoli ne zmanjša, saj nikoli ne veš, kdaj se bo spet pojavilo"

²³ Absolute high

²⁴ Pursuit

²⁵ Maelstrom

(The Times v Poulton 2006b, 407). Nogometni huliganizem prav zaradi tega občutka privlači mlade iz vseh družbenih razredov, ne le delavskega.

"Huliganske skupine častijo surovo moško identiteto, ki temelji na fizični moči" (Spaaij 2008, 377). To izvira iz delavskega razreda, v katerem se od pripadnikov močnejšega spola pričakuje, da so pravi moški", ki preskrbijo družino in se znajo postaviti zase, seveda pa moškost zahteva tudi delo v tovarnah, delavnicah ipd. Cilj modernih huliganov ostaja "doseči nedvoumen občutek moškosti in postaviti pod vprašaj moškost nasprotnika" (Free in Hughson v Spaaij 2008, 377). To se doseže s premočjo na tribuni, zasedo njihovega dela tribune, nadvlade v pretepu in – najhuje – pognanjem nasprotnika v beg. Najbolj neustrašni seveda uživajo ugled in spoštovanje, so pa tudi največkrat izzvani. Konstrukcija moškosti se lahko nanaša tudi na raso (temnopolti kot podrejeni) in etnično pripadnost (huliganizem v Avstraliji), ni pa nujno, saj nekatere firme na primer temnopolte štejejo za prevladujoče z vidika pretepanja, saj naj bi bili močnejši, bolj surovi ipd. Nekatere skupine svoje identitete konstruirajo tudi glede na politično nagnjenje (pogosti so neofašisti). Vsekakor pa ni mogoče najti enega stalnega vzorca moškosti, saj se ta venomer prilagaja in spreminja (nekatero skupine zagovarjajo skoraj militantno organiziranost in izurjenost svojih članov, drugje je pogosta uporaba drog in alkohola), sploh pa huligani zunaj nogometa prevzemajo tudi druge moške vloge kot očetje, partnerji, prijatelji in sodelavci (Spaaij 2008, 379).

Individualni in skupinski ugled se vzpostavita skozi pripravljenost na boj in izžarevanje hipermoškosti (Spaaij 2008, 381). Emler in Reicher sta pri preučevanju gledaliških igralcev ugotovila, da se njihov "ugled lahko zniža, če ga ne negujejo, in da lahko določen ugled zavira vse poskuse, da bi ga spremenili" (Emler in Reicher v Spaaij 2008, 382), prav to pa velja tudi za huligane, ki so v intervjujih s Spaaijem povedali celo, da je treba svoje akcije oglaševati. "Internet je nov način komunikacije z drugimi huliganskimi skupinami. Menim, da je to ključno za razpravljanje in ocenjevanje pretefov [...] je tudi nekakšen PR" (Spaaij 2008, 382). Prav tako je treba ugled braniti ali odgovarjati na grožnje, prejšnja soočenja pa "postanejo referenčne točke za vzdrževanje sovraštva" (Spaaij 2008, 382). To lahko vodi v vse hujša obračunavanja, z

zahtevo po izkazovanju moškosti in neustrašnosti ne glede na premoč nasprotnika pa se lahko taki obračuni kaj hitro končajo tudi s smrtjo.

Obračuni vključujejo tudi tekmovalnost za prostor, "največkrat obrambo domačega terena²⁶ ali zasedbo tujega. Prostor v tem smislu je [...] vpleten v družbene pomene in sisteme pomembnosti" (Lefebvre v Spaaij 2008, 383). Gostujoča skupina tako želi zaseči prostor za golom, ki pripada domačim navijačem, ta pa vse sile nameni obrambi. "V ta prostor ne sme posegati nihče!" je komentar nekdanjega voditelja Green Dragonsov, niti policija in redarji (Križanič 2005, 20). Vendar pa ne gre le za prostor na stadionu, sploh pa je pri povečevanju varnosti in nadzora na tekmah kaj takega precej težko izvesti. Lahko gre tudi za gostinski lokal, železniško postajo, pomožno nogometno igrišče, sosesko ipd., ki ga neka firma šteje za svoje ozemlje. Največkrat se v takih tekmovanjih spopadejo firme iz istega mesta oz. "intracity firms", ki podpirajo rivalske klube, igrajo pa tudi po pravilih, saj se dnevno srečujejo. "Obstaja čas in prostor, ko je legitimno in nelegitimno slediti huliganskim rivalstvom," (Spaaij 2008, 384) čeprav se včasih pretepi, povezani z različnimi firmami, razvnamejo tudi na koncertih, plesih ali političnih manifestacijah.

Nasilje pa ni edini vidik firm, ki privlači moške. Člani čutijo tudi "romantiziran občutek pripadnosti, solidarnosti in prijateljstva" (Spaaij 2008, 385), saj so člani pogosto tudi bližnji prijatelji, kolektivne izkušnje pa ta občutek še poglobijo. "Kombinacija pripadnosti, prepoznavnosti in ugleda omogoča mladim doseči neki občutek osebne vrednosti in identitete" (Spaaij 2008, 385). Katz pa pravi, da prav nepredvidljivost takega življenja naredi "druženje z ekipo" najbolj razburljivo (Katz v Spaaij 2008, 385). Članstvo tako prinaša marsikatero prednost, ne smemo pa pozabiti na nekatere dolžnosti in nevarnosti, ki smo jih omenili že prej.

Obstaja pa tudi nekaj tehnik za nenasilno merjenje moči med huliganskimi skupinami, ki jih imenujemo "*aggro*". "Pomembna elementa huliganskih rivalstev sta simbolno nasprotovanje in ritualizirana agresija [...] ključni vidik tega "*aggra*" pa je pretvarjanje²⁷" (Spaaij 2008, 387). Med takimi tehnikami tekmovanja so primerjanje z

²⁶ Turf
²⁷ Bluff

drugimi firmami, izkazovanje simbolov in grafitiranje ipd. ter *paradiranje*, torej izkazovanje simbolov na nasprotnikovem ozemlju. "Aggro in paradiranje sta poleg nasilja tudi rutinski praksi, univerzalni za spodbujanje morale skupine in preganjanje dolgčasa" (Spaaij 2008, 387). Kadar je soočenje nemogoče, ti obliki tisti dan zagotavljata vsaj en način tekmovanja.

5 Teorija filma

Filmi so del našega vsakdana, gledamo jih lahko za sprostitev ali zabavo, sami ali v družbi, nekatere hitro pozabimo, spet drugi nam lahko spremenijo pogled na svet. Že ob predvajanju prvega filma²⁸ so gledalci zbežali pred prihajajočim vlakom, kar je že pred več kot sto leti nakazalo moč realističnosti prikaza, seveda pa lahko film realizem tudi preseže (Easthope v Hill in Gibson 2000, 49). Kolker meni, da ni težka samo analiza filma, težko je celo sprejeti dejstvo, da ga hočemo analizirati (Kolker v Hill in Gibson 2000, 9). Film lahko gleda vsak malo drugače, odvisno od kulture, v kateri živi, saj se ob gledanju sprožijo prepričanja, razumevanje in vrednote gledalca. Ker pa je večina filmov narejena za ustvarjanje zaslužka, poskušajo nasloviti vrednote in prepričanja, za katere ustvarjalci menijo, da so med občinstvom najbolj razširjeni (Kolker v Hill in Gibson 2000, 10). Vendar pa ni nujno, da ga občinstvo tako res sprejme, saj poznamo pozitivno, opozicijsko in negativno branje tekstov.

5.1 Reprezentacija, diskurz, "resnica"

Reprezentacija je proizvodjanje pomena prek jezika. "Nekaj reprezentirati pomeni (1) to opisati ali uporabiti [...] (2) tudi kaj simbolizirati, nadomeščati [...]" (Hall v Luthar in drugi 2004, 36). Poznamo tri teorije: reflektivni, intencionalni in konstruktivistični pristop k reprezentaciji. Konstruktivistični pristop ima dva modela: semiotičnega, katerega glavni predstavnik je de Saussure, in diskurzivnega s Foucaultom (Hall v Luthar in drugi 2004, 35). Sam se bom filmov o huliganizmu lotil z diskurzivnega vidika, saj menim, da je podoba huligana v filmu skoraj enaka kot v popularnih medijih, čeprav ta slika ne kaže nujno realnosti, temveč je nastala v diskurzu medijev.

Poststrukturalisti, kot so Foucault, Lacan, Derrida in drugi, so menili, "da je družba v resnici sestavljena iz množice diskurzov, ki posameznike šele konstruirajo" (Stankovič

²⁸ Prvi film je *Prihod vlaka na postajo* bratov Lumiere.

2005, 12). Diskurzi, nizi izjav zagotavljajo medij za govor o določenih temah, poleg tega pa teme, ki so sicer že v družbi, osmišljajo z različnimi postopki pripovedovanja, klasificiranja, predstavljanja ipd. (Stankovič 2005, 12). Foucault je menil, da gre "pri diskurzu za proizvodnjo vednosti prek jezika" (Hall v Luthar 2004, 65). Tudi jezik oblikujemo ljudje, z jezikom in diskurzi pa interpretiramo vse okrog sebe v neko smiselno celoto, našo resničnost. Kar ni v jeziku, praktično ne obstaja (Stankovič 2005, 13). Po de Saussuru je resničnost v jeziku vedno arbitrarna, torej dogovorjena, zato je treba vedno imeti v mislih tudi relacije družbene moči (Stankovič 2005, 13). Diskurz o huliganih konstruirajo mediji in politika, saj mnenja strokovnjakov večinoma preglasijo tabloidi z "vojnimi podobami" izgredev, ki niso niti tako pogosti niti tako brutalni, kakor se včasih prikazuje, kar potrjujejo policijska poročila. Diskurzi resničnost "praviloma predstavljajo na način, ki privilegira neko zelo konkretno, nikakor pa ne naravno ali edino možno podobo sveta v danem zgodovinskem dogodku [...] Podoba sveta diskurzov je seveda podoba sveta, ki ustreza tistim, ki imajo moč" (Stankovič 2005, 14). Pri vseh medijih, še posebej filmu, pa pomembno vlogo igra še avtor, v mojem primeru režiser, ki po svoje pove zgodbo. Hamilton da za primer že fotografijo, pri kateri za objektivom stoji oseba, ki fotografiji (kot tekstu) da osebno noto oziroma ponudi neko interpretacijo trenutka, zato fotografije nima za objektivni dokument (Hamilton v Stankovič 2005, 15).

Foucault diskurz, reprezentacijo in 'resnico' radikalno historizira. Meni, da so stvari nekaj pomenile in bile 'resnične' le v določenem zgodovinskem kontekstu [...] Menil je, da diskurz v vsakem obdobju proizvede oblike vednosti, objekte, subjekte in prakse vednosti, ki se od obdobja do obdobja radikalno razlikujejo, ne da bi med njimi nujno obstajala tudi neka kontinuiteta (Hall v Luthar 2004, 67).

Po Foucaultu to, kar mislimo, da v določenem obdobju "vemo" o določeni temi, v mojem primeru huliganizmu, vpliva na regulacijo, nadzor in kaznovanje. "Če hočemo preučevati kaznovanje, moramo preučevati načine, kako je kombinacija diskurza in oblasti – oblast/vednost – proizvedla določeno pojmovanje zločina in zločinca ter imela določene realne posledice tako za zločinca kot kaznovalca in kako se bile te uresničene

v določenih zgodovinsko specifičnih režimih" (Hall v Luthar in drugi 2004, 70). Huliganizem seveda ni kaj, kar bi si mediji sami izmislili, pač pa je težava, ki se je od šestdesetih let razraščala v vse resnejši družbeni problem po vsej Evropi in tudi drugje, v osemdesetih pa za seboj pustila nekaj odmevnih tragedij, zato so bili medijsko poročanje in spremembe interpretacije navijačev nujni. Dunning pa opozarja, da ta medijski konstrukt ni natančen, zato pokriva zelo različna dejanja in obnašanja, ki lahko imajo povezavo z nogometom, lahko pa tudi ne (Dunning in drugi 2004, 1). Vendar pa so od takrat še vedno dominantni nosilci diskurza o huliganizmu, kar zavira razumevanje huliganov, posledično pa tudi reševanje problemov. Horak celo meni, da bi zmanjšanje poročanja in predvsem zgodb o huliganih v medijih prineslo tudi zmanjšanje huliganizma na ulicah, vendar pa je težko pričakovati, da lahko razen cenzure medije karkoli odvrne od senzacionalizma in pretiravanja (Horak v Marsh in drugi 1996, 94).

5.2 Huliganizem v medijih

Od poznih osemdesetih let se huliganizem vse več pojavlja v popularnih medijih. Televizija (v Angliji) je prva začela diskurz o huliganizmu z dokumentarci (*Panorama*, BBC1, 1978; *Hooligan*, ITV, 1985; *Inside story*, BBC1, 1994). Vendar pa ti teksti niso bili mišljeni kot zabava za gledalce (Poulton 2006a, 154). V zadnjem času pa se pojavlja vse več akcijsko režiranih dokumentarcev (na primer *Football Hooligans International* in *Ross Kemp on Gangs* na Discovery Channel), ki so sicer poučni, a narejeni precej spektakularno. V literaturi je mogoče najti več kot petdeset naslovov, ki obravnavajo huliganizem, predvsem biografije ali avtobiografije nekdanjih huliganov, kot je Dougie Brimson (avtor treh romanov), zelo malo pa je strokovnih tekstov (Poulton 2006a, 153). V začetku devetdesetih so na televizijske naslone prišli tudi prvi uro in več trajajoči filmi, kulturni *The Firm* (Alan Clarke, 1988) in *I.D.* (Phillip Davis, 1995), po letu 2000 pa še nekaj odmevnih filmov, na primer *Its Casual Life* (Dougie Brimson, 2003) in *Football Factory* (Nick Love, 2004). Leta 2002 je za osebne računalnike izšla tudi igra

Hooligans storm over Europe, katere namen je postati najbolj zloglasna firma v Evropi, in je kot večina podobne tematike povzročila precej razburjenja.

5.3 Huliganizem v tiskanih medijih

Najprej pogledajmo, kako huliganizem predstavljajo novinarji, ki vplivajo na javno mnenje z objavami zgodb (pa tudi fotografij) o njem, velikokrat pa tudi povzročajo moralno paniko ali v huliganizmu iščejo grešnega kozla.

Cohen pravi, da so

družbe vsake toliko časa izpostavljene moralni paniki. Stanje, dogodek, oseba ali skupina oseb se pojavi in je spoznana za grožnjo družbenim vrednotam in interesom; množični mediji jo predstavijo stilizirano in stereotipizirano; moralne barikade so vzpostavljene z uredniki, škofi, politiki in drugimi desno usmerjenimi ljudmi; družbeno priznani strokovnjaki oznanjajo svoje diagnoze in rešitve; ustvarijo ali zatečejo se k načinom shajanja; stanje nato izgine, ponikne ali se poslabša, lahko pa tudi postane bolj opaženo (Cohen v Poulton 2006b, 408).

"Prav poročanje o določenih 'dejstvih' lahko zadostuje za vzbujanje zaskrbljenosti, bojazni, ogorčenja in panike" (Cohen v Poulton 2006b, 409). Posledično ima Cohen medije za glavne povzročitelje moralne panike, povečevanja družbenih problemov, da postanejo sprejeti kot glavni družbeni problemi, tako pa stimulirajo histerijo javnosti.

Hall je trdil, da medijsko poročanje označuje šest glavnih tem, ki uporabljajo dele Cohenovega pristopa. Prvo, kar je opazil, je, kako lahko medijsko pokrivanje nogometnega huliganizma sproži pojav. Drugič, ko se to zgodi, se začne obsojanje z zavajajočo uporabo jezika nasilja – uporabljajo se vojne podobe, s katerimi novinarji poročajo o tekmah, rivalske tekme pa imenujejo "bitke" in obsojajo soočenja zunaj igralne površine. Tretjič, ostro obsojanje "huliganov" vključuje "negativno etiketiranje" teh oseb kot "živali" ali nekaj okrutnega (Hall v Poulton 2006b, 408). Četrtrič, nogometni huligani pa tudi drugi navijači postanejo zaradi etiketiranja stigmatizirani in

degradirani. Petič, Hall opozarja na pomanjkanje razprave o mogočih, kaj šele globljih razlagah vzrokov za z nogometom povezano nasilje. Šestič, v neposredni povezavi s Cohenovim delom Hall namiguje, da so mediji odgovorni za ustvarjanje moralne panike, namesto da bi preiskovali problem (Hall v Poulton 2006b, 408).

To se večkrat pokaže v vrsti opozorilnih napovedi o vrnitvi huliganizma na dan pomembnih tekem ali mednarodnih turnirjev. Tako provokativno in zastrašujoče poročanje o neredih, povezanih z nogometom, lahko poslabša problem v napetem vzdušju, še preden se tekma začne, kaj šele, če se začne kaj resnega. Če se pojavijo neredi, se napovedi "potrdijo" in tako postanejo samoizpolnjujoča se prerokba, (Poulton 2006b, 408).

Mediji pa se tu ne ustavijo, pač pa "prihodnji incidenti padejo v okvir te moralne panike kot dokaz za trend, kar se zdi vredno novic 'samo po sebi'" (Whannel v Poulton 2006b, 409). Armstrong meni, da postane "huligan [...] kot zbirnik za vse politične predsodke funkcionalen za našo družbo, kakor so bili zmaji, čarovnice in komunisti v drugih časih in kulturah" (Armstrong v Poulton 2006b, 409).

Dunning in drugi menijo, da mediji pretiravajo, poleg tega pa tudi prilivajo olje na ogenj, saj zagotavljajo "publiciteto, ki si jo številni huligani zelo želijo, in tako pomagajo ohranjati ali pa celo krepiti pogostost huliganskih dejavnosti" (Dunning in drugi 2004, 5). Mediji posredno huliganom dajejo tudi brezplačno reklamo, ki pomaga k prepoznavnosti in ugledu posameznika ali cele skupine.

5.4 Huliganizem v drugih popularnih medijih

Enako kot se dogaja z medijskimi reprezentacijami "resničnega" huliganizma, tako je "virtualni" huliganizem obravnavan enako "brutalno, kratkovidno in poenostavljeno" (Poulton 2006b, 409).

Crawford to imenuje "komodifikacija huliganizma" (Crawford v Poulton 2006a, 152) in trdi, da je huliganizem "postal žanr zase v popularnih medijih" (Crawford v Poulton

2006a, 151). Knjige, filmi, dokumentarne oddaje, celo nekaj naslovov videoiger "poskušajo 'pojasnjevati' huliganizem, prikazati del tega 'mračnega' sveta ali ponujajo čisto voajeristično zabavo" (Crawford v Poulton 2006a, 151). Huliganizem privlači občinstvo, saj ima "vse, kar bi morala dobra zgodba vsebovati: dramo, napetost, strah in zlobne antagoniste"²⁹ (Brimson v Poulton 2006b, 404).

Poultonova meni, da lahko izdelke, ki obravnavajo huliganizem, zajamemo s terminom "fantasy football hooliganism", saj poskušajo "reproducirati ali simulirati z nogometom povezane neredne za potrošnike" (Poulton 2006a, 151). Za prave huligane seveda ni nadomestka za resnično stvar, vendar so prek takih filmov del te kulturne izkušnje tudi gledalci, ki iz naslanjača "zadovoljno konzumirajo dejanja 'deviantnega drugega' in [...] spektakel nasilja" (Bauman v Poulton 2006a, 152).

Ob upoštevanju dela McInmanna in Grova pa Giulianotti razlaga, da je predstavitev nove zakonodaje in policijskih ukrepov, kakršna je na CCTV³⁰, zmanjšala pogostost "vrhuncev"³¹, vendar ostajajo "zelo privlačni za številne določene udeležence", pa tudi druge opazovalce (Giulianotti v Poulton 2006b, 407). To je vodilo k pojavu "postmodernega trga" za "oskrbo nakopičenega povpraševanja"³² (McInmann in Grove v Poulton 2006b, 407). To vključuje avtobiografije huliganov, videe, DVD-je in TV-dokumentarce – z incidenti "v živo", ki so lahko "predvajani, ponovljeni in analitično razdelani v pornografske detajle" – enako kot igrani filmi (Giulianotti v Poulton 2006b, 407).

Crabbe primerja ta apetit občinstva s "požiranjem dnevne doze pornografije iz vojne v Iraku, [...] ko medijski stroj kaže pripravljenost vzbujati občinstvo z obetano 'akcijo' enako kot z obsojanjem tega početja" (Crabbe v Poulton 2006b, 407). Citira Duleep Allirajah, ki v spletni kolumni Offsida pripomni (na dokumentarec Hooligans, predvajan na programu BBC2): "Gledanje prepovedanih huliganskih dejanj skozi skrivne kamere

²⁹ Villans

³⁰ Closed-circuit television

³¹ Peak moments

³² To cater the pent-up demand

daje programu voajeristično privlačnost. To ni toliko raziskovalno novinarstvo, bolj je *hooliporn*" (Allirajah v Poulton 2006b, 407).

5.5 'Fantasy football hooliganism' v primerjavi s 'hoolipornom'

Med tema terminoma obstaja razlika, čeprav ju nekateri uporabljajo za isto stvar oziroma, bolje rečeno, tematiko. Pod termin "fantasy football hooliganism" Poultonova uvršča "mainstreamovske" prikaze huliganizma, kot sta igrana filma *The Football Factory* (2004) in *Green Street* (2005). Oba sta sicer ob izidu precej razburila angleško javnost, saj naj bi povelečevala nasilje in spodbujala k posnemanju, vendar Giulianotti meni, da gre za "nečiste replike resničnega nasilja, ki se šteje za pretirano in neverjetno" (Giulianotti v Poulton 2006a, 157). S tem se strinjajo tudi huligani, večina občinstva in filmskih kritikov, saj kritike nanašajo predvsem prav na realističnost prikaza, še posebej posledic takega življenja. Med "fantasy football hooliganism" bi lahko uvrstili tudi druge filme s podobno tematiko, npr. *The Firm* in *I.D.*, še bolj pa se temu približajo novejši filmi, *Rise of the footsoldier* (2007), *Cass* (2008), *Green Street 2* (2009) in *Awaydays* (2009), ki so posneti kot akcijski ali gangsterski filmi in niso najbolj cenjeni zaradi svoje realističnosti. Po avtentičnosti predvsem prednjačijo starejši naslovi. "Obstaja dober film o huliganizmu in njegovem mestu med moškimi delavskega razreda. Naslov je *The Firm* [...]" (Smith v Poulton 2006b, 417), med novejšimi pa "Its Casual Life očitno uživa kultni status med huliganskimi firmami" (Giulianotti v Poulton 2006a, 157).

Nasproti trgu "fantasy football hooliganizma" pa se je pojavil še "trg za internetne strani, [...] ki prodajajo *resnične* huliganske posnetke" (Poulton 2006a, 157). Gre za posnetke CCTV-kamer, helikopterske in domače posnetke, saj dokumentirajo resnične "pretepe eden na enega, izgrede in vesplošno opustošenje [...] ki prodajajo spektakel nasilja" (Poulton 2006a, 158). Za take izdelke je tako primernejši termin "hooliporn",

saj ni v vsebini nič "domišljjskega"³³. Take reprezentacije so bližje huliganom, navdušujejo pa tudi del voajerističnega občinstva, ki si želi surovega, resničnega nasilja. Monaco meni, da pri večini "ogled filma lahko precej nadomesti izkušnjo v realnosti" (Monaco v Poulton 2006a, 158), drugi pa potrebujejo resnično stvar (Poulton 2006a, 158).

"Fantasy football hooliganism" bil lahko po Giulianottiju opisali tudi kot mehko, "hooliporn" pa kot trdo kategorijo reprezentacij huliganizma, saj ju primerja s pornografsko industrijo, ko meni, da je "fantasy football hooliganism" v primerjavi s "hoolipornom" kot mehki seks v primerjavi s trdo pornografijo (Giulianotti v Poulton 2006a, 157). Vendar pa ne glede na eksplicitnost podob obe kategoriji velikokrat spodbudita polemike in cenzuro, ki izhaja iz "špekulativnih predpostavk o kognitivnih in vedenjskih posledicah, ki bi jih taki izdelki lahko sprožili" (Poulton 2006a, 160). Večini so filmi način sproščanja "katarze in transgresije"³⁴, vrata, skozi katera lahko iz "varnega pokukajo v voajeristično izkušnjo 'drugačnosti' huliganizma" (Poulton 2006a, 161), vendar vedno obstaja strah javnosti, da bi si kdo zaželel resnične izkušnje.

³³ "Fantasy"

³⁴ "Transgression"

6 Analiza filmskega materiala

Filmi, ki zajemajo nogometni huliganizem, so se prvič pojavili v obdobju, ko je bil huliganizem na Otoku na vrhuncu, na sploh pa se takih filmov tudi pozneje lotevajo le v Angliji, kjer je ta pojav vse od osemdesetih velik družbeni problem. Najprej so se pojavile dokumentarne oddaje, predvsem BBC je prvi začel raziskovati, zakaj in na kakšen način prihaja do nasilja v povezavi z nogometom, nekako podobno pa so se stvari lotili tudi pri prvem celovečernem filmu *The Firm*. Zanimivo je, da že drugi izdani film, *I.D.* (prav tako BBC), raziskuje privlačnost in pasti huliganizma z vidika policije, vsi drugi ne glede na časovno obdobje pa se lotevajo stvari z vidika mladih huliganov. Teh filmov sicer ni veliko, so pa vse pogostejši, a tudi precej klišejski in narejeni po podobnem kopitu. Poleg filmov *The Firm* in *I.D.* bom poglobljeno analiziral še dva, *The Football Factory* in *The Green Street*. Oba sta svetovni uspešnici in tako zanimiva za mojo analizo, saj sta poznana tudi zunaj Britanije. Na kratko bom pokomentiral še filma *Awaydays* in *Cass*, vendar menim, da natančnejša analiza ni potrebna, saj ne ponujata kaj bistveno drugačnega ali novega v primerjavi s predhodniki, če bi bil zelo kritičen, pa bi ju najbrž lahko označil skoraj za kopiji uspešnic *The Football Factory* in *The Green Street*.

6.1 *The Firm*

The Firm je uro trajajoč film Alana Clarka iz leta 1989, ki so ga predvajali na televiziji BBC v sklopu enournih televizijskih oddaj z naslovom "Screen Two". Film prikazuje Bexa Bissella, ki ga igra Gary Oldman. Bexa najprej spoznamo kot moškega srednjih let, ki je srečno poročen, ima sina, živi v lični vrstni hišici, prodaja nepremičnine in skrbi za svojega ostarelega očeta. Lahko bi ga imeli za značilnega predstavnika srednjega sloja iz londonskega predmestja, vendar že v naslednjem prizoru zaslutimo, da to ni realna slika. Bex je vodja tolpe huliganov *Inter City Crew* ali *I.C.C.* (pripadniki *West Ham*

Uniteda) in želi združiti vse huliganske skupine Anglije v eno ter jih kot "top boy"³⁵ popeljati na Euro 1988, zato zbere najzloglasnejše londonske firme in jim predstavi svojo idejo. To so Buckaneers z vodjo Yetijem in Horncurchboys z Obojem, ki pa dvomijo o Bexovih voditeljskih sposobnostih, zato obe skupini izzove na spopad.

Bex se skozi film iz (na videz) ljubečega očeta in moža spreminja v žival, saj vso moč in misli usmerja le še v dokazovanje in maščevanje. Nogomet ga ne zanima več, na tekme hodi le zaradi izgrediv in pretepanja, doma pa zapostavlja tudi ženo in sina. Vse močnejše pritiska tudi na prijatelje v firmi, ki sčasoma postanejo skoraj njegovi vojaki, saj za cilj ne izbira več sredstev. Ukazuje in trpinči vse okrog sebe, njegova dejanja pa postajajo vse skrajnejša. Ta sla po prevladi in nasilju ga najprej oropa družine in človečnosti, na koncu pa ga stane celo življenje.

Napetost v filmu se nenehno stopnjuje, kakor se stopnjujeta tudi Bexova nasilnost in brutalnost. Montaža z ostrimi rezi preskakuje med nekajminutnimi tematskimi prizori, a ni moteča in zgodba lepo teče. Posebnost filma pa je zvočna podlaga, ki je skoraj ni oziroma ni tako izrazita kot v novejših, bolj "adrenalinskih" filmih o huliganih.

6.2 I.D.

I.D. (po slovensko Identiteta) je film Phillipa Davisa iz leta 1995 in je prav tako nastal v produkciji televizije BBC. Film se problematike loteva z vidika policije, navdih pa je najbrž dobil pri detektivih Scotland Yarda, ki so se že leta 1985 začeli infiltrirati v firme, preoblečeni v "casuale" in z nalogo, da se obnašajo kot huligani, opazujejo, kako se te skupine organizirajo, delujejo, ter poiščejo najvplivnejše med njimi. V filmu I.D. ekipa štirih detektivov, ki jo sestavljajo John (v glavni vlogi), komandir Trevor ter Eddie in Charlie, dobi nalogo, naj se infiltrira med Sheffield Dogs in poišče "generale"³⁶: tri najhujše huligane, kaznovanje katerih bo zgled za druge. Infiltracija jim ne dela težav, saj imajo urejene posebne kartoteke, pred akcijo se ga napijejo, obnašajo se arogantno

³⁵ Angleški slengovski izraz za vodjo huliganske skupine.

³⁶ "Generals", t. i. vodje skupin in vplivni huligani.

in nasilno, še posebej John, ki ga huligansko življenje najbolj privlači. Vsi štirje sicer svoje delo najprej vzamejo resno, vendar sčasoma podležejo privlačnosti huliganskega življenja. Hodijo na tekme, se uspešno pridružijo prvi ekipi, a so večkrat v precepu med službo in novimi prijatelji. John pokaže največ poguma in počasi pridobiva pomemben status med huligani, vendar ga sodelavci ne zmorejo več nadzorovati. Na gostovanju celo zabode rivalskega navijača, s čimer je Johnova preobrazba končana. Misijo ukinejo, vendar John meni, da je naredil preveč, da bi opustili "delo", a se v resnici ne more več iztrgati nasilniškemu življenju.

I.D. je zanimiva študija o privlačnosti in pasteh huliganskega udejstvovanja. Čeprav je John na začetku predstavljen kot pravičen, dobro vzgojen in ambiciozen policist, ga vzburjenje, čast, vdanost in prijateljstvo v huliganskih krogih zvabijo na pot, s katere se ne more več vrniti.

Podlaga za film je resnična zgodba. Pionirji akcij pod krinko v huliganskih skupinah so policisti Scotland Yarde, ki so se že leta 1985 začeli infiltrirati v firme, preoblečeni v "casuale" in z nalogo, naj se obnašajo kot huligani. Nekaj jih je to nalogo opravilo z odliko; dva sta bila tako nasilna, da so ju aretirali uniformirani sodelavci (Armstrong in Hobbs v Giulianotti 1994, 203). Policiste so večkrat poskušali opravičevati s tem, da so jih drugi navijači silili v popivanje, vendar so ti povedali, da so infiltrirani policisti dostikrat celo spodbujali ali organizirali pretepe, vedli naj bi se slabše kot sami huligani! Dva so celo obtožili rasnega nasilja proti temnopoltim (Armstrong in Hobbs v Giulianotti 1994, 213–214). Vse to kaže na resnično zasvojenost od nasilja, saj se je (ko si enkrat del dogajanja) nemogoče upreti vznemirjenju. I.D. to lepo prikaže na primeru detektivov z uglednimi službami in visokim družbenim statusom (in to že v osemdesetih!), kar se ne sklada z medijskimi diskurzi, ki huliganizem še danes pripisujejo delavskemu razredu.

6.3 The Football Factory

Film Nicka Lova iz leta 2004 po kulturni knjigi Johna Kinga iz leta 1996 je še pred premiero dvignil veliko prahu v medijih in vzbujal strah, da bo populariziral huliganistična dejanja. Portretira navijače Chelseaja, kar je namig na Chelsea Headhunters, ki je ena najnasilnejših angleških firm, povezana s fašističnimi frakcijami. Ta je poskušal razkrinkati tudi Donald MacIntyre v dokumentarni oddaji MacIntyre Undercover na televiziji BBC.

Film se začne s prizorom, v katerem se glavni junak Tommy Johnson znajde na tleh pretepen in se sprašuje, ali je bolečina res vredna tega. Nato gledalci spoznajo začetek njegove zgodbe. Tommy je mladenič, ki se približuje tridesetim, v službi, ki ne vodi nikamor, in živi za vikend, ki ga sestavljajo seks brez obveznosti, droge in občasno pretepanje. Vsako nedeljo se že zgodaj zjutraj pred tekmo več skupin petih do sedmih oseb (da jih ne dobijo vseh naenkrat) odpravi na gostovanje, da poiščejo rivalske navijače.

"Kaj pa naj bi drugega? Se izogibal ženi v zakonu brez seksa? Gostovanje v Tottenhamu, to je to!"

Prvo ekipo sestavljajo Harris (vodja), Billy (desna roka) ter Tommy, Rod, Zeeberdee in Raff. Kadar se ne pretepanje, najraje popivajo v lokalnem pubu. Tommy se zaplete s sestro rivalov iz Millwalla in Rod ga komaj reši smrti, vendar se rivali želijo maščevati. Tommy se s tem najprej ne obremenjuje, vendar ga ponoči začnejo preganjati sanje, v katerih pretepen leži na tleh in srečuje dečka, ki zase pravi, da je mrtev. Čeprav se sanje stopnjujejo in da ga tudi ded prepričuje, naj opusti huliganstvo, ga adrenalin in dogodivščine vlečejo naprej, vse do obračuna z Millwallom. Tam rivali končno maščujejo svoj ponos in ga brutalno pretepejo.

V bolnici ded spet vpraša Tommyja, ali je bilo vredno, film pa se tu vrne na Tommyjev samogovor iz uvoda in strne v odgovor "Seveda se splača!" Celotno v odjavni špic ob

"dokumentarnih" slikah prve ekipe ob Tommyjevi posmehljivo piše: "Tommy zdaj spremlja ragby [...]Jebeš to!"³⁷

Film verodostojno prikaže sodobnega huligana, ki ga predstavlja Tommy, pa tudi Rod. Zdolgočasen in ne preveč uspešen mladenič, ki išče malo vznemirljivosti in praktično živi za konec tedna, čeprav ga nogomet in čast ne zanimata kaj dosti. Montaža je velik del vzdušja, saj glasba in rezi gledalca nenehno držijo v napetosti, kljub temu pa je film (tako kot glavne vloge v njem) zabaven in lahkoten, zato nas hitro potegne in nekaj časa deluje celo kot nagovor k huliganizmu. Vendar pa je (sicer malce posmehljiv) konec poučen, da lahko vsak umre v takih krogih, pušča pa tudi vtis, da huliganizem resnično zasvoji, saj Tommy kljub skorajšnji smrti v pretepu ne opusti udejstvovanja v firmi.

6.4 The Green Street (v ZDA po naslovom Hooligans)

Green Street je film Lexi Aleksander, posnet po knjigi nekdanjega huligana, zdaj pa znanega pisca romanov o življenju huliganov Johna Grisoma. Nastal je leta 2005, je pa med najbolj priljubljenimi filmi s tovrstno tematiko, veliko pa k njegovi prepoznavnosti prispevajo Elijaah Wood v glavni vlogi in nekaj drugih znanih angleških igralcev. Film je skoraj potopisno popotovanje ameriškega dečka skozi življenje nogometnih huliganov, kar ga naredi moškega.

Matthew Buckner (Elijaah Wood), študent novinarstva, je izključen s Harvarda, saj krije premožnega prijatelja Van Holdna iz vplivne družine, pri katerem so odkrili kokain. Odide k sestri Shannon v London, kjer spozna njenega fanta Steva in njegovega brata Peta, ki je "top boy", torej vodja firme Green Street Elite (v nadaljevanju GSE), firme West Ham Uniteda. Ta naj bi mu razkazal mesto, a hoče njegov denar, Matt pa se mu fizično upre, zato ga Pete povabi med prijatelje, a ga posvari, da ne marajo novinarjev. Neverjetno hitro se začne vpeljevanje med huligane, že po poti mu predstavi nekaj "nogometnih" pravil, pozneje pa ga odpeljejo na tekmo. Po tekmi Matta prestrežejo

³⁷ fraza, ki jo Tommy veliko uporablja tekom filma.

rivalski huligani, saj menijo, da je član GSE, vendar ga Pete in kolegi rešijo, takoj pa sledi še večji pretep z Zuluji, v katerem se Matt izkaže, in vzamejo ga za svojega.

Mattov sloves se sčasoma veča, dobi vzdevek ("Yank" kot Yankee³⁸) in članski tatu. Žreb klubu v pokalu določi Millwall, njegovega največjega sovražnika, tu pa se vmeša Petov brat Steve, za katerega se izkaže, da je legendarni Major, eden najzloglasnejših vodij GSE. Bov, Petova desna roka, izve, da je Matt novinar, in misli, da jih bo izdal, zato se poveže z firmo iz Millwalla in ji izda Majorja. Tega porežejo po vratu, GSE pa organizirajo maščevanje. V zadnji veliki bitki vodja Millwalla ubije Peta, Matt pa se v zadnjem trenutku reši. Za konec nam pove, da je čas, ko braniš položaj, in čas, ko se je treba umakniti.

Film *Green Street* je dober opis huliganske subkulture, vendar je ta podoba močno idealizirana in pretirana. To še posebej velja za pretepe, v katerih "dobri" vedno zmagajo z minimalnimi posledicami, in za zaupanje v ameriškega turista, ki ga fantje precej brez dvoma sprejmejo za svojega, kar se zdi zelo neverjetno. Osvetljuje pa vse pomembne vrednote, ki jih ta subkultura goji (moškost, vdanost, tovarištvo), prikazuje, kako lahko izdaja enega prinese velike posledice celi skupini, ter poskuša zajeti adrenalin oz. buzz, ki ga ti mladeniči iščejo v nasilnih dejavnostih. Temu sta podrejena tudi montaža in tok zgodbe, ki gresta skoraj po točkah iniciacije, še posebej pa glasba, ki z besedili dopolnjuje in stopnjuje izhodišče – odraščanje dečka v moža. Konec je sicer zelo klišejski, a poučen: vse to lahko gre predaleč in ima vedno negativne posledice.

6.5 Analiza

Vsi filmi o nogometnih huliganih večinoma izpostavljajo enega junaka, na začetku funkcionalnega posameznika, ki pa ga začne dolgočasiti rutina vsakdanjega življenja in išče vznemirjenje. Bex v filmu *The Firm* je doma na primer čisto druga oseba, ljubkuje sina in se šali z ženo, medtem ko je s prijatelji kot majhen razposajen otrok in meri

³⁸ Slabšalno ime za Američana.

moči z drugimi. Na ulici pozna vse in ima nekaj dolžnikov, kar kaže, da njegov primarni posel ni prodaja hiš, pri mami doma pa v svoji sobi iz otroštva skriva manjšo orožarno. S šali in emblemi okrašena soba razkriva, da je že dolgo pristaš West Hama.

V filmu I.D. eden od policistov pod krinko, Eddie, prizna, da se bolje v življenju še ni imel, čeprav so bili ravno suspendirani zaradi izgube nadzora nad razmerami. Kot policist sicer čuti, da njihovo početje ni v skladu s pravili in da naloge ne opravljajo več po prvotnem načrtu, vendar ga "rush" vleče na stran huliganov.

Še posebej pa na pomanjkanje vznemirjenja opozarjata novejša od filmov, Football Factory in Green Street, v katerih je glavni junak kar metafora za celotno generacijo mladeničev iz delavskega in srednjega razreda, izgubljenih v svetu omejenih možnosti in dolgočasnih služb brez prihodnosti. Filmi nam skozi te mladeniče predstavijo vrednote, ki jih goji ta subkultura. Vsaka firma ima "svoj" pub, njeni člani pa večino časa namenjajo krepitvi prijateljstva in vdanosti ter izkazovanju moškosti, tudi kadar niso v »bojni pripravljenosti«. V filmu The Firm imajo dolgoletnega člana Simona na primer že za sumljivega, saj se ne druží več redno z njimi in ne hodi na tekme. Motiv izdaje se pojavi v skoraj vseh obravnavanih filmih, kar pa je logično, saj je lahko izdaja v tako majhni in povezani družbi glede na skrajnost početja in posledice (resne telesne poškodbe, smrt ali zapor) zelo nevarna. V filmu Green Street dobi skoraj biblijske razsežnosti, saj je Major za Westhamove pristaše nesporna legenda in (lokalni) heroj, izdajstvo pa ga skoraj stane življenja, čeprav je že dolgo zunaj "igre" in ne podpira več nasilja.

Tematika je torej vedno zelo podobna, skorajda klasična za ta žanr, glavni junak pa sicer dober človek z načeli in čutom za prijatelje, ki ga vznemirjenje pretepanja, nedovoljenih snovi in priložnostnega seksa zapelje do te mere, da vse bolj išče skrajnosti in na koncu tudi propade. Bex na ženino vprašanje, ali se bo kdaj nehal pretepati, odgovori: "Bom [...] ko bo moje truplo ležalo na tleh!" V prikazu dogodkov iz preteklosti, ki sledi njegovemu živčnemu zlomu, mu liki iz preteklosti govorijo, da je žival, a vseeno zbere ekipo za napad na rivalski lokal. V obračunu ga nato ustrelijo.

Popolnega propada junaka sicer ni v prej omenjenih filmih novejšje generacije, vendar v Football Factory Tommy še vedno ne spremeni svojega življenja, čeprav bi lahko tudi umrl, kar nekako najhujše le prestavi za nedoločen čas. Podoben konec ima sicer tudi I.D., ko Johna srečamo na zboru obritoglavcev, (sicer pravi, da je v službi), a mu že na obrazu vidimo, da ga žene nasilje, ki mu je podlegel kot huligan.

Green Street pa se konča srečno (za glavnega junaka Yanka), a je konec tako klišejski (po hollywoodskem zgledu), da praktično uniči cel film. Če bi se ta končal po zadnjem obračunu smrtnih sovražnikov G.S.E. in Millwalla, bi ohranil poučno noto, ki jo sicer poudarjajo prav vsi filmi s to tematiko, in ostal v spominu kot odličen prikaz subkulture nogometnih huliganov, tako pa gre predaleč in poskuša prikazati, kako je huliganizem iz Matta naredil moža, kar sicer ni slabo, je pa slabo zrežirano, saj vsa iluzija hardcore filma preide v stokrat videni sladkobni srečni konec. Green Street je že tako malce drugačen, še posebej zaradi glavne vloge Elijah Wooda, saj nekako lažje verjamemo nepoznanemu igralcu z angleškim (največkrat cockneyjevskim³⁹) naglasom in stasom pravega moškega, da je oziroma bo huligan, kot pa igralcu, ki se ga vesoljno občinstvo spominja kot hobita Froda. Vendar je film spretno narejen, in to kmalu odmislimo, vse do konca, ki (žal) spet opomni na to, da je to film ameriške produkcije (kar za druge filme ni značilno).

Filmi s huligansko tematiko sicer imajo zgodovinsko podlago, a se ne ukvarjajo z večjimi oziroma pomembnejšimi dogodki iz zgodovine nogometnega huliganizma, na primer iz časov zaostrovanja politike proti huliganom, ali večjimi spopadi, prvenstvi ali celo tragedijami. Le The Firm zelo na hitro pokaže Bexa, ko spremlja policijske reforme glede huliganov (politika Margaret Thatcher), ki opozarjajo na vse večjo sofisticiranost in disciplino med huligani, vendar ne gre za razmišljanje ali vrednotenje teh dogodkov, temveč le prikaže Bexov zaničevalni odnos (ki je metafora za odnos vseh huliganov) do avtoritete. Zanimiv prizor na to temo je skupinski zagovor načelniku iz filma I.D. Medtem ko jih on ošteva in sprašuje, kako so lahko tako zavozili, mu policisti pod

³⁹ Cockney je izraz, ki se nanaša na delavski razred iz vzhodnega dela Londona, in njegovo govorico.

krinko za hrbtom kažejo sredince kot mladoletni huligani. Vse skupaj se jim zdi še smešno, v resnici pa vse bolj postajajo huligani.

Zanimivo je, da se v večini filmov pojavljajo iste firme, in sicer West Ham (Inter City Crew), Chelsea (Zulus in Headhunters) in Millwall (Bushwackers). Millwall se vedno pojavi kot najhujši nasprotnik firme, v kateri je glavni junak, kar sicer ni nič posebnega, saj navijači te firme že celotno zgodovino huliganizma na Otoku veljajo za ene najhujših, zanimivo pa je, da niso nikoli predstavljeni kot dobri fantje, nasprotno pa so na primer fantje iz West Hama redko predstavljeni kot slabi, čeprav se v resnici ti firmi ne razlikujeta kaj dosti vsaj po nasilnosti ne. Vzrok za ta diskurz ni znan in je značilen le za filme. Mogoče do tega pride, ker so Millwallovi navijači v tiskanih medijih omenjeni večkrat kot drugi, vendar časopisi označujejo vse firme enako: kot slabe, neprilagojene in nevarne tolpe.

Diskurzi v vseh teh filmih so enaki in presegajo diskurze v novičarskih medijih, saj imamo dobro firmo proti slabim, policija, ki tradicionalno zaseda mesto dobrih fantov, pa je redko omenjena ali je celo ni. Niti v filmu I.D., v katerem so glavni liki policisti pod krinko, se ne ukvarjajo s filozofskimi vprašanji o tem, pojavijo se le občasni pomisleki, da bi se (kot možje postave) lahko lepše vedli, a tudi ti hitro minejo ob navdušenju nad različnimi vidiki huliganskega življenja. Še največ o organizaciji nogometnih firm in policije ob tveganih tekmah pravzaprav vidimo v filmu Football Factory, ko pride do večnega derbija med kluboma Millwall in Chelsea. Na dan tekme je vse pripravljeno na vseh ravneh, kamere in policija so povsod, vendar se film ne ukvarja s podrobnostmi o njihovem delu, le številčno pokaže različne enote, ki se sicer uporabljajo za take namene, kot so konjeniki in vodni topovi. Tudi huligani so dobro oboroženi in organizirani. Med seboj se dogovarjajo kar po telefonu in na skrivno mesto odidejo v manjših skupinah, kar je znana praksa pravih firm, saj s tem minimizirajo možnosti, da bi bilo že pred soočenji ujetih ali pridržanih več članov.

Prav tako ni posnetkov nogometa, včasih le mimogrede nanese na igro ljubljenega moštva, pa še to bolj kot mašilo za potovanja na gostovanja. Samo Green Street igra pokaže za nekaj trenutkov, ko Američanu razlagajo osnove, saj seveda pozna le ameriško različico nogometa. Redko vidimo tudi stadione, če pa je na njih že posnet

kakšen prizor, vidimo le tribune, nikoli zelenice (razen v filmu I.D., ko John steče čez igrišče), a je treba pripomniti, da se je huliganizem v zadnjih dvajsetih letih v večini res preselil s tribun na ulice in da večina najhujših huliganov tekem niti ne obiskuje, saj jih nogomet kot igra ne zanima.

Ne le da so filmi skoraj edini medij, ki huliganizem obravnavajo z drugačnim diskurzom, nenehno tudi kritizirajo diskurz novičarskih medijev in novinarje na sploh. Sicer ni nič posebnega, da huligani negativno gledajo na večino poročanja o njihovih dejanjih, vendar vsi filmi večkrat napeljejo na razmišljanje o sliki, ki nam jo časopisi in televizijske novice prikazujejo kot resnico. To je najočitneje očitno v filmu Green Street, v katerem se novinarjev lotijo kar po alinejah (med drugim Pete kritizira medije, da ne omenjajo zmage, le pretepe, kar je kritika, ki se velikokrat ponavlja med raziskovalci pojava, saj mediji raje prikazujejo senzacionalne slike pretepev, ki večinoma trajajo le nekaj trenutkov, kot pa športne dogodke same). Sovraštvo do novinarjev zastruje tudi zgodbo, saj je Matt nekdanji študent novinarstva, njegov oče pa ugledni dopisnik Timesa. Žal bolj poglobljenega razmisleka o odnosu med novinarji in huligani ni; novinarji so vedno prikazani kot lažnivi in senzacionalistični, kar pa žal ni daleč od resnice, seveda kadar govorimo o obravnavanju huliganizma.

6.5.1 Dobri in slabi fantje

"Dobri fantje" je sicer malce paradoksalen izraz za skupino ljudi, ki za zabavo pretepa druge, vendar je v filmih o huliganizmu to vedno skupina oziroma firma, ki ji pripada glavni junak in se konkretno loči od drugih huliganov in njihovih firm. Obe strani sta predstavljeni zelo stereotipno. Tako so dobri fantje vselej brezskrbni, veseljaški, duhoviti, iznajdljivi, mestoma celo zelo prijazni, kolegialni, vdani firmi in njenim članom ter vodji, pa tudi večči pretepači. So popolno nasprotje rivalov, ki so napeti, vzkipljivi, sovražni, včasih strahopetni in v soočenjih vedno podrejeni, čeprav jih je skoraj vedno več. Gre za zanimivo igro črno-bele dvojice, saj imajo v resnici precej več skupnega, kot bi si bili pripravljene priznati, vendar se lahko le tako vzpostavi razlika.

Diskurz torej vedno določa, kdo je dober in kdo slab, temu primerna je tudi konkretna reprezentacija. V filmu *Football Factory* na primer so člani zloglasne firme Chelsea *Headhunters* dobri, v filmu *Green Street* pa so isti sicer omenjeni kot spoštovanja vreden nasprotnik, vendar so ob manjšem soočenju še vedno podrejeni v primerjavi z iznajdljivejšimi in pogumnejšimi "dobrimi fanti" iz West Hama, čeprav jih je več. Po videzu se ne ločijo kaj dosti: v starejših filmih vsi nosijo suknjiče in hlače ali kavbojke (kot v tistih obdobjih "casuals"), v filmih po letu 2000 pa so večinoma oblečeni v priljubljene znamke med huligani (Nike, Fred Perry, Burberry, Prada, Stone Island itd.), torej športna oblačila, športne copate in nekaj nakita. Pogosti so tudi puloverji s kapucami, s katerimi se lahko zakrijejo, in kape s šiltom.

V vseh filmih je zelo dobro prikazano vpeljevanje v subkulturo, izstopata pa I.D. in *Green Street*. Detektivi v filmu I.D. se naučijo celotno zgodovino kluba in incidentov, John in Trevor pa celo prideta pit v *The Rock Bar*, lokal, ki je samo za "člane", torej člane firme *Dogs*. Tam se John spoprijatelji z natararico (kar se pozneje izkaže za zelo pomembno, saj odloča o njuni "avtentičnosti"), napije druge in prednjači med petjem klubskih gesel. S Trevorjem naslednji dan obiščeta nogometno tekmo in se priključita najglasnejšim. Čeprav so drugi navijači sumničavi, ju nekdo prepozna iz bara in se jim zato lahko priključita. V baru jih tudi pozneje večkrat preizkušajo, kdo so in od kod prihajajo. John vedno rešuje situacije in celo bolj potrdi svoj status, saj začne napad na avtobus navijačev *Manchestra*, ko pa ga v nekem trenutku stisnejo v kot in mu očitajo, da je policist, znori in izziva Martina, vodjo firme, ter užaljen odide. Pridejo se mu celo opravičit in vse bolj postaja junak med člani, navduši tudi najizkušenejšega in legendo firme, zdaj lastnika *Rockaa*, ponudi pa se mu celo natararica Linda. Svoj status dokončno potrdi, ko noče igrati arkade v baru in huliganom "prizna", da ne zna brati. John se vpelje tako rekoč sam s svojimi dejanji, vendar gre skozi različne stopnje, saj mu najprej ne izdajo, kdo je vodja, in potrebuje kar nekaj časa (predvsem pa odmevnih izgredih), da je povabljen v prvo ekipo. Vsi filmi o huliganizmu lepo prikazujejo, da se oseba ne more kar včlaniti v nogometno firmo. Pravi huligani so pri sprejemanju novih članov zelo zadržani in sumničavi, v nekatere firme pa je skoraj nemogoče vstopiti, ker se vsi poznajo iz okoliša oziroma gre skorajda za družinske tradicije. Mladi, ki jih starejši vpeljejo, so tako preverjeni, da se ne infiltrirajo policisti ali novinarji. Film to držo

ohranjajo s sumničavostjo glavnega stranskega lika do prišleka. To je še posebno očitno v filmu *Green Street*, v katerem Bover kot Petova desna roka ves čas nadzoruje Yankovo početje, včasih mu celo sledi.

Če v filmih starejše generacije iniciacija večinoma poteka v baru (ter seveda med pretepi in na tribunah, ki so mesta dokazovanja), pa *Green Street* prikazuje drugačno vpeljevanje v skupino, tako da prijatelji Matta nedolžno povabijo na tekmo, kar je tudi najverjetnejši realni scenarij. Najprej mu malce razložijo samo igro, nadaljujejo s klasičnimi derbiji, ki preidejo v debato o rivalstvih in humorne zgodbe o smešenju nasprotnih navijačev. Do tu je vse videti precej nedolžno, a bližje kot so stadionu, bolj se zgodba stopnjuje. Pred kamerami se zakrijejo, Bov izziva druge navijače kluba Chelsea, Zuluje (znana angleška firma), in vsi mu seveda takoj čestitajo. Matta sicer pošljejo domov po drugi poti, a mu Zuluji sledijo, saj so ga videli z njimi. Pete in kolegi ga rešijo in rečejo, da nikoli ne pobegneš, kadar si z GSE. Takoj sledi drugi pretep z Zuluji, v katerem se Matt izkaže, zato ga ponosno vzamejo za svojega. Razložijo mu, kaj firma sploh je, da jo ima vsak klub, rivalstvo z Millwallom (ki ga Pete primerja s sovraštvom med Izraelci in Palestinci) ter legendarno rivalstvo med Tommyjem (top boy Millwalla) in Majorjem, legendo GSE. Ameriško nasilje med tolpara Bloods in Crips imajo za strahopetno, saj uporabljata orožje in ne igrata po pravilih časti. Medtem Pete na avtobusu prijazno odstopi sedež neki ženski, kar še potrjuje načelnost teh mladih fantov, ki si prizadevajo za ugled med firmami. Ko se Matt izkaže še na gostovanju, dobi tudi članski tatu, kar mu prinese prepoznavnost, ugled in dekleta. Matt ima v naslednjem prizoru samorefleksivni govor, ki dobro opisuje njegovo pot skozi strah, bolečino in ekstazo:

"Nasilje [...] mi je priraslo k srcu. Ko dobiš nekaj udarcev in ugotoviš, da nisi narejen iz stekla, se namreč ne počutiš več živega, če ne preizkušaš svojih meja do skrajnosti".

Poleg nasilja in vzburjenja, ki ga to prinaša, pa je zelo pomemben vidik tudi čast oziroma spoštovanje. Bexa v filmu *The Firm* praktično ženeta le dokazovanje drugim in maščevanje, saj ga nihče ne vzame resno, ko predlaga "združenje huliganov". I.C.C. presenetita obe rivalski firmi, Buckaneers mu z razpršilom porišejo avto, Horncurchboys pa jih ujamejo v zasedo in porežejo Yusefa, najmlajšega člana I.C.C., po

obrazu. Oboje med huligani velja za poniževalno, v tem prizoru pa vidimo tudi, kako organizirana je policija, saj Yusefa v bolnišnici na podlagi poškodbe takoj prepoznajo kot huligana. Tu se zgodi pomemben preskok v Bexovi miselnosti. Pred tem napadom se nasilje dogaja ali na dogovorjenih ali na naključnih lokacijah, v trenutkih največjega ponižanja pa Bex opusti še zadnja načela časti in začne vojno. Vodji firme Horncurchboys Oboeju se maščujejo kar na pragu njegove hiše, kjer ga brutalno pretepejo in enako kot prej Yusefa porežejo po obrazu. Sčasoma se nogomet niti sestava državne firme ne omenjata več, le še koga in kdaj je treba ponižati ali poškodovati. Bex sicer pokaže malo človečnosti, ko obišče Yusefa na domu, vendar se izkaže, da ima skriti namen in ga poskuša novačiti za gostovanja v Evropi, nato pa se znese še nad Yusefovimi bratom, samo da dokaže svojo (fizično) prevlado. Počasi izgublja nadzor tudi nad firmo. Namesto da bi svoje moče opogumljal, jim le še grozi, veseljačenja pa se ogiba.

Bex in John med vsemi glavnimi junaki doživita najbolj drastično spremembo in konec. Johna načelnik pošlje na dopust, cela skupina je kaznovana za nered in premeščena v različne (odročne) kraje, drug oddelek pa bo pobral zasluge in zaprl The Rock Bar. John tolažbo išče v Lindi, ki pa ga zavrne, saj jo privlači nevarnost, ne pa policisti, zato se vrne k ženi Marie, a ga prepodijo s psi, sam pa izreče vse, kar delavski razred sovraži pri višjih razredih, čeprav je bil včasih ugleden. John tako dokončno propade, doživi tudi živčni zlom in postane odvisen od kokaina. Predzadnji prizor prikazuje Johna, ki živi v razbitem stanovanju, ko ob razbitem televizorju posluša tekmo in čisto zanemarjen je stare špagete. Vendar ostane nekje na meji med prištevnostjo in norostjo (seveda če ne predpostavljamo, da je tako nasilje samo po sebi norost), medtem ko se Rexu dobesedno zmeša, pa tudi že prej ga doživljamo kot zelo skrajnega, kar za druge ni tako očitno. Je tudi edini od glavnih likov, ki umre (drugod umirajo stranski liki), res pa je, da film *The Firm* nogometni huliganizem obravnava najbolj resnobno, saj je humorja zelo malo, filmi za njim pa so večinoma narejeni bolj humorno.

Odnosi med člani firme in tudi med firmami pa so najbolj prikazani v filmu *Football Factory*. Tommyjeva družba so Rod, najboljši prijatelj že od otroštva; Billy, seksist in rasist ter znani nasilnež, ki živi od preprodaje droge in je čisti psihopat, kar najbrž izhaja

iz tega, ker ni top boy njihove firme; Harris, top boy; Zeeberdee in Raff, mlada kriminalca, ki za denar naredita vse in ju Billy nenehno terorizira, vsi skupaj pa sestavljajo prvo ekipo njihove firme. Generacijska različnost omogoča, da se v zgodbi pokažejo vse mogoče kombinacije odnosov med najrazličnejšimi značaji v skupini, v kateri so člani sicer precej enotni. Tom in Rod sta najboljša prijatelja. Večino dni preživljata v baru ali popivata po žurih. Tako se tudi zapleteta z dekletoma, za kateri se izkaže, da sta sestri huliganov, ki podpirajo Millwall, največje rivale huliganov iz Chelseaja. Zjutraj ju dobijo, a Rod reši Tommyja pred nožem, kar se jima zdi sicer nevarno, vendar pa tudi zelo vznemirljivo in zabavno. Medtem se Billy v svoji cvetličarni dobi s top boyem Millwalla Fredom, ker trgujeta z mamili. To naj bi bila pogosta praksa novodobnih huliganov, saj nekateri med njimi sodelujejo v več kriminalnih dejavnostih in za denar ločijo nogomet in posel, kar na primer v osemdesetih med huligani ni bilo sprejemljivo, saj je bil poudarek bolj na časti in ugledu kot pa na iskanju užitka in zaslужka. Fred dobi klic, da so brata pretepli s kijem, in napove maščevanje, Billy pa ga še podpihuje, nobeden od njiju pa ne ve, da za tem stoji Tommy. Zanimivo je, da delujeta Fred in Billy kot prijatelja, hkrati pa največja sovražnika, ki se stepeta celo na derbiju ekip svojih otrok.

Zvečer vsi čakajo žreb, Tommyja prepoznajo rivali in spet komaj uide, Billy pa se sredi lokalne restavracije s hitro hrano (na večerji z ženo) stepe s prvimi, ki mu pridejo pod roke. To naj bi bil "zanimiv" večer v očeh huligana (čeprav je to tudi večer njune obletnice). Zeeberdee in Raff odsotnost ljudi, ki gledajo žreb, izkoristita za ropanje predmestnih hiš, med njimi pa nevede izpraznita tudi Billyjevo.

Vse njihovo početje je sicer predstavljeno precej hudomušno, vendar iz dogajanja podzavestno razberemo njegovo skrajnost. Po eni strani dobimo vtis, da ti ljudje živijo precej brezskrbno in uživaško, vendar je to tudi življenje v nenehnem strahu pred maščevanjem ali kaznijo. Billy na primer izve, kdo mu je oropal hišo, in se fantoma kruto maščuje, nariše jima tarči na majico in uživa ob gledanju svojih sinov, ki igrata pikado. Ne le da je sam velik sadist, tudi otroke vzgaja v zagrizene nasilneže. Vendar pa tudi Zeeberdee oponaša Billyja, na mlajših uporablja enake prijeme poniževanja in ustrahovanja, čeprav sam v enakih situacijah trpi.

Na sploh večina dejanj je kriminalnih ali meji na kriminal, nihče nima nobenih načel, važen je le hiter zaslužek, ki omogoča hitro zabavo, vse pa je le še boljše, če je začinjeno z malo nasilja oziroma kakršne koli adrenalinske akcije. Protiutež vsem tem likom pa je Tommyjev ded Bill, vojni veteran in na sploh zelo načelen človek, značilen primer junaka in kavalirja stare šole, ki Tommyja opominja, da noče na njegov pogreb, Harrisa in Billyja pa primerja s fašisti, proti katerim se je boril v drugi svetovni vojni.

Vendar pa se vsa ta brezskrbnost in nepremišljenost enkrat konča. Tommy večkrat dobi prebliske in sanja, kako leži na tleh pretepen, nad njega pa se sklanja v povoje ovit deček, ki pravi, da je on že mrtev. Tudi nekdanji član firme cvetličar Dan ga opomni, da to početje ne vodi nikamor. Tommy se poskuša pogovoriti z Billyjem, preden pa ta sploh dobro razume problem, mu da nekaj tablet viagre, kar še potrdi, kako površinski je Billy. Na dan tekme jo najslabše odnese Tommy, ki ga Millwallovi navijači zvečejo stran od bitke in brutalno pretepejo, da maščujejo Fredovega brata. V bolnišnici ded spet vpraša Tommyja, ali je bilo vredno, film pa se tu vrne na Tommyjev samogovor iz uvoda (vmes izvemo, da so Billyja zaprli za sedem let) in celotno filozofijo strne v odgovoru "Seveda se spleča!" Film se konča s praznovanjem Tommyjeve vrnitve. Ta je še posebno vesel, da vidi Zeeberdeejja, saj se njegove sanje niso čisto uresničile. A Zeeberdeejja trenutek pozneje na stranišču ustrelil diler, ki sta ga prej oropala z Raffom. Skrajnost njihovega početja ima tako skrajne posledice, česar se po mojem mnenju huligani zavedajo, vendar jih v vsem cirkusu adrenalina, moškosti in časti večina meni, da njih tak konec ne bo doletel, oziroma rajši tvegajo to, kot pa živijo življenje običajnih smrtnikov.

Pomemben del delovanja vseh huliganov so gostovanja, še posebno pri kakšnem starem rivalu. To je priložnost za poravnavo starih računov in mesto dokazovanja za vse člane, dobra »predstava« pa prinaša velik ugled. Zgovoren je prizor iz filma I.D., ko se že vsi štirje policisti, ne le John, vse bolj vživljajo v življenje navijačev. Na večerji z ženami se pogovarjajo le o srečanju z Manchestrom, saj se na njem obeta stik z njihovo firmo, žene pa pustijo, da plešejo z drugimi, kar lepo pokaže prioritete huligana.

Na gostovanje se potuje večinoma z vlaki ali klubskimi avtobusi, včasih sicer z avtomobili, vendar gre tu po navadi za skrivne akcije. Tudi resnični huligani uporabljajo

enak prevoz, saj so firme tudi del navijaških skupin, poleg tega pa jih je vedno veliko in so opiti. Preživljanje časa na poti je enako v vseh filmih, najbrž pa velike izbire niti ni, ko si več ur zaprt v majhnem prostoru. Vedno se člani merijo in bodrijo, pripravljajo na »bitko«, obujajo spomine na stare zmage, veliko pijejo, kadijo travo in snifajo kokain. Ekipa iz filma Football Factory že na poti sreča "stare znance", in kljub navodilom top boya Harrisa izzovejo pretep, zato jih aretirajo, še preden pridejo v mesto, kar pa je ne nazadnje najbrž le ena od »legendarnih« zgodb z gostovanj. V filmu Green Street pa se GSE vtihotapi v gostujoče mesto in prelisiči številno veliko močnejše rivale, kar spet poveča njihov ugled med nogometnimi firmami. Predvsem gostovanja in »zmage« na njih oziroma kakršnokoli ponižanje domačih navijačev štejejo med huligani med najpomembnejše kazalnike moči firme. Zato smo velikokrat priča vsesplošnemu razbijanju po mestih (tudi pri nas) pred pomembnimi derbiji, v tujini pa taki derbiji pri množici različnih klubov tudi niso ravno pogosti, zato so ti dnevi tako še pomembnejši.

Deklet v firmah ni, so pa seveda vedno navzoče, kadar gre za zabavo ali so liki poročeni. V filmih The Firm in I.D. sta tako Bex in John poročena, a ženi postopoma vedno bolj zapostavljata. Začne se z osornim vedenjem in preklinjanjem doma, a se nekako opravičita (John se izgovori, da je pijan, ker naj bi bil povišan; Bexova žena pa ne zaspri, dokler se mož ne vrne, a on tega ne opazi, saj je prav tako vedno pijan), vendar se odnos pri obeh poslabšuje. Postajata vse bolj nasilna, vmes pa v obeh zvezah pride do divjega seksa, ki je nekakšna prelomna točka v odnosu med možem in ženo. Čustva med zakoncema se izrazijo, prepir se prevesi v spolni odnos (kot pri dveh sveže zaljubljenih najstnikih), in mogoče je za trenutek celo videti, kot da ljubezen in privlačnost še nista pozabljeni, vendar gre pri moških bolj za prenos jeze in agresije še na zadnji intimni vidik, pa tudi prikaz fizične (pre)moči v odnosu. Johnova žena je cel film pravzaprav zrcalo njegove preobrazbe, saj ga opominja na spreminjanje njegove osebnosti, ki je ob njeni navzočnosti najočitnejša, saj je pravična in uglajena policistka (kakršen je bil nekoč tudi John sam). Na počitnicah ga še zadnjič poskuša prepričati, da to ni on, a se je že preveč spremenil, zato ga zapusti, ta pa odide k Lindi. Med seksom se kadri akta izmenjuje z njegovimi najboljšimi trenutki med huligani, ki se stopnjujejo do orgazma. Na psihološki ravni Johna pravzaprav bolj kot ženske vzburja nasilje.

Tudi Rex proti koncu ženo vse bolj ignorira, jo celo žali in pretepa, dokler ga ne zapusti (prav tako načelnika Trevorja v filmu I.D.), a takrat je že tako zasvojen z "rushem", da mu tega niti ni mar. Bex orožje nosi kar domov, kar pripelje do nesreče, ko se njegov sin poreže po ustih z njegovim nožem. Žena tu prvič odkrito nastopi proti njemu, saj jo sinova brazgotina dokončno zlomi, a Bex odvrne, da potrebuje "buzz", in govori le o rivalu Yetiju, medtem pa njegova družina razpada.

Veliko pa je deklet, ki jih privlačijo t. i. barabe, zato se pojavljajo v huliganskih lokalih, a so le predmeti zabave in jih vidimo le, ko jih junaki zapeljujejo in odpeljejo domov, po navadi po kakšnem odmevnem gostovanju ali akciji. Dekleta za zabavo tako nimajo vidnih vlog. Nekaj malega se temu posveti le film I.D., v katerem se natararica Linda izkaže za zelo pomembno v baru, kar John sklepa že prej in to tudi premišljeno izkoristi, vendar ga v trenutkih, ko jo najbolj potrebuje, tudi ona odslovi z besedami, da išče »prave« moške, ne pa nizkotnih policijskih vohunov. Odnos do deklet kot predmetov zabave je še posebno očiten v novejših produkcijah, v katerih so junaki mlajši (in zato neporočeni), žene starejših pa se večinoma niti ne omenjajo, razen Billyjeve (Football Factory), ki v filmu primer, kaj vse mora ženska pretrpeti ob tako neodraslem in sadističnem človeku, kot je Billy. Kratek, vendar najboljši prikaz odnosa mladih do deklet pa da Rod v filmu Football Factory. Nekaj časa ves prosti čas preživlja s svojim novim dekletom, ki jo je očaral kar pred sodnikom za prekrške zaradi incidenta na poti v Manchester. Ko pa ga povabi na kosilo s starši, ravno na dan gostovanja v Millwallu, sicer pride, vendar pred dekletovimi starši izgubi živce, jim pove vse, kar si misli o višjem srednjem razredu, in steče proti "najpomembnejši tekmi leta".

Edina svetla izjema med vsemi filmi je Cass, v katerem je odnos do žensk popolnoma drugačen. Glavni junak Carol oz. Cass ne propade, saj ga žena postavi pred dejstvo in zato odneha (tudi sam sprevidi, da tako ne bo več dolgo živel), na sploh pa skozi celotni film lepo ravna z njo in svojo (nadomestno) materjo. To pa lahko pripišemo tudi premisi filma, ki ima malce drugačen pristop k obravnavanju problema. Sicer se film na splošno ne loči od drugih predstavnikov žanra, vendar je več poudarka danega glavnemu junaku Cassu, ki ga film želi prikazati kot poštenega in dobrega človeka, ki se je ujel v nasilje in poskuša najti pot iz njega.

Poleg zgodbe glavnega junaka vsi filmi vsebujejo še sicer precej preproste stranske zgodbe, a nam prav te povedo veliko o huliganski subkulturi in dajo poglobljen vpogled v življenje v teh skupinah. Trigg v filmu *The Firm* je Bexova desna roka, najbolj stereotipni lik in posebej vrednote teh skupin. Vedno je prvi na mestu, kar sicer rad poudarja tudi sam, pozna celotno zgodovino kluba in firme ter socializira druge člane. Poudarja prijateljstvo in vdanost, zato za ponižanje s strani rivalskih firm krivi druge, na primer Simona. Simon je član skupine, ki pa je očitno prerastel te igre, saj se oddaljuje od ekipe, goljufa zavarovalnice ter zapravlja za luksuzne obleke in avtomobile. V očeh skupine je izdajalec, saj jim pravi, da so to otročarije.

Vsi filmi vlogo vpeljevalca pripisujejo topboyevem pomočniku, kar je pogosta praksa nogometnih firm, ni pa nujno. Menim, da tako bolj izpostavijo glavno stransko vlogo, vedno pa si tudi "drugi" na hierarhični lestvici želi biti glavni, čeprav je zelo lojalen do svojega top boya. To je seveda tudi logično. Oseba brez ambicij po vodstvu niti ne pride tako visoko v hierarhiji, tisti, ki po tem hlepijo, pa zaradi neuspeha čutijo frustracijo, ki se je poskušajo rešiti s povečevanjem sebe in vsiljevanjem avtoritete. Tak primer posebej Billy iz filma *Football Factory*, v katerem na sploh najdemo največ zanimivih podzgodb, ki orisujejo huliganizem z vidika različnih generacij.

Glavno generacijo predstavljata Tommy in Rod, a tu je še Billy, ki je posebej huligan stare šole. Njegove vrednote (ki se najbolje kažejo v odnosu do žene) in obnašanje kažejo na dolga leta, prežeta s kriminalom, nasilništvom in huliganizmom, v katerega je bil najbrž vpeljan enako, kot sam vzgaja svoje otroke. Zeeberdee in Raff pa dopolnjujeta generacijsko sliko, saj predstavljata mlade, še na pol otroke, ki se želijo dokazati kot pravi moški, zato morata prenesti marsikaj, že zdaj pa se preživljata z (malim) kriminalom. Realna slika stereotipnega huligana žal ni dosti od resnice, ob predpostavki, da govorimo o prvi ekipi firme. Člani starejših generacij so večinoma dolgoletni nasilneži, ki so velikokrat tudi nekdanji kaznjenci. Mladi huligani so velikokrat vpleteni v kriminalna dejanja in imajo v kartotekah več različnih prekrškov, ne samo nasilništva. Vse pogosteje se pojavlja preprodaja drog, tudi tako, da celotna firma deluje kot preprodajalska organizacija, kar je za generacije v osemdesetih veljalo kot nečastno. Na sploh so včasih bolj poudarjali čast in se bolj držali načel in vrednot.

To v filmu *The Firm* pokaže tudi Rexov oče, ki sicer nikjer ni omenjen kot huligan, vendar ob osramotitvi firme I.C.C. meni, da je tak način (popisanje avta z grafiti) absurden, in sinu pove, kako bi se maščevali v »dobrih starih časih«. Tako ga nekako prepoznamo kot veterana v huliganskih krogih oz. nekoga, ki ima izkušnje s takim rečmi.

Green Street vsebuje tudi zgodbo zloglasnega Majorja, včasih neusmiljenega vodje in legende, za katerega izvemo, zakaj je prenehal, ko je v pretepu umrl Tommyjev mladoletni sin. Major se na vse pretege poskuša izogibati nasilju, in ko beseda nanese na huliganizem, postane kot na pol ozdravljeni odvisnik. Vidimo njegovo bolečino in kako trdo si prizadeva, da ne bi zavil na stara pota, kar edinkrat v filmih nakaže na odvisnost od nasilja kot resen psihološki problem, vendar ga na žalost ne razišče globlje. Major zdaj živi drugačno življenje, stran od drog, alkohola in nasilja, vendar Millwallovi navijači s Tommyjem na čelu še vedno želijo maščevanje. Ko žreb določi West Ham, uničijo njihov bar in zabodejo Steva, da bi se mu maščevali za Tommyjevega sina, a ga reši njegova nekdanja desna roka Sam, natakarkar v klubskem pubu, kar pokaže, kako globoka so prijateljstva v takih skupinah. Tudi v bolnišnici, ko Majorjevo življenje visi na nitki, je Sam ob njem in skrbi zanj. Tudi Billy iz filma *Football Factory* kljub zameri (dan prej so ga izključili iz firme) ostane vdan in kot prava desna roka reši top boya Harrisa pred aretacijo na zadnjem pretepu.

Ne glede na glavno nit filma prek teh zgodb veliko izvemo o subkulturi sami, njeni organizaciji, vrednotah in normah, pa tudi različnih značajih, ki te skupine sestavljajo. Gledalca postavijo v svet take skupine. Maščevanje na primer je zelo pogosta podzgodba, saj je velik del huliganizma prav čast, in maščevanje je način, ki praktično poganja celoten krog nasilja. Vdanost je eden od temeljev, na katerih sploh stoji taka skupina in je od njega tudi zelo odvisna. Odvisnosti od nasilja strokovnjaki že dolgo namenljajo več pozornosti. Razmišljanja o teh temah so sicer kratka, vendar so pomembna za globino, saj tako podpirajo glavno zgodbo, gledalec pa se lahko poistoveti z različnimi akterji ali na različnih ravneh.

Opozoril pa bi še na podzgodbo načelnika Trevorja v filmu *I.D.* Sam se ima za dobrega in sposobnega policista, čeprav je več kot očitno, da ni najbolj samozavesten in je

strahopetec. Sicer naredi, kakor mu ukažejo, in tudi kot huligan se hitro vključi, vendar v nevarnih razmerah stisne rep med noge. John tudi zato hitro prevzame pobudo, saj Trev ni iz testa za vodjo v tako skrajnih okoliščinah. Med potjo na tekmo ob pogledu na številčno močnejšo rivalsko firmo zbeži, a se vrne, nato pa ga John vpelje na tribuno, kjer je prva ekipa firme Dogs, a med pretepom ob pogledu na nož spet zbeži. Trevorja sicer doživljamo kot slabiča, vendar je pravzaprav predstavnik »normalnega« človeka v vsej tej noriji, saj bi se ob misli na klanje z noži zavoljo nogometa marsikdo najbrž umaknil. Trevor je tudi edini v vseh filmih, ki mu je uspelo rešiti kariero, pa tudi sebe. Sicer je v drugih filmih vedno prizor z »veteranom« (kot je cvetličar Dan v filmu Football Factory), ki so prav tako ušli krempljem huliganizma, vendar so njihove vloge čisto obrobne, medtem ko Trevorja spremljamo skozi cel film.

V razrednem smislu med filmi ni večjih razlik, dobri in slabi fantje večinoma pripadajo delavskemu ali nižjemu srednjemu razredu, kar je razvidno iz njihovih poklicev, hiš, v katerih živijo, in miselnosti. Izjem ni, saj so to tolpe, ki nastajajo na manjših območjih, kjer se ne nazadnje večina pozna in ima podoben status, kar lepo prikazuje film I.D., v katerem lastnik lokalnega bara zaslišuje nove prišleke do ulice natančno, od kod so, saj pozna vse ljudi v svojem okolišu. V filmu Green Street med čakanjem na žreb kaže, kje ti fantje delajo, mlajši imajo poklice, ki jih uvrščajo v srednji sloj (delajo v pisarnah, kot pilot itd.), starejše pa bi uvrstili bolj v delavski razred (šef delavnice). V novejših filmih je tudi nekaj študentov, kar lepo sledi spremembam zadnjih dveh desetletij, ko med huligane vstopa vse več nezadovoljnih mladih iz vseh slojev, ne le delavskega.

Razpok v reprezentaciji skoraj ni. Avtorji se nikoli ne ukvarjajo z dilemo, kako podobni so si v resnici dobri in slabi fantje, niti se ne razmišlja o samem smislu tega početja. V filmih I.D. in Football Factory sicer misli glavnih junakov večkrat stečejo v to smer, a jih po navadi odženeta s pijačo ali pa zbledijo ob vzburjenju. Tommy iz filma Football Factory se recimo večkrat sprašuje, kdaj bo prišel njegov konec, pa tudi sanje in drugi (predvsem starejši) ga opominjajo na nevarnost, a so ti prizori kratki in jih hitro zamenja akcija, torej pretepanje, pijančevanje ali norčije, ki ga spet trdno zasidrajo v huliganskem življenju, od katerega ga na koncu ne odvrneta niti prijateljeva smrt niti dolgo okrevanje, potem ko ga brutalno pretepejo. Vsemu skupaj se povrhu še roga,

vendar bi bilo zanimivo, če bi kdo naredil celoten film na bolj psihološki ravni mladeniča, ki živi tako skrajno življenje, ki pravzaprav pozna le dva skrajna pola, kratke in intenzivne epizode velikega vzburjenja skozi droge in nasilje ter na drugi strani strahove in preganjavico, ki jih tak življenjski stil prinaša, pomešane z dolgimi obdobji dolgočasja.

6.5.2 Avtorjev namen in kritike

Namen teh filmov je večinoma prikazati, zakaj se moški udeležujejo v nogometnem nasilju in kako nesmiselno je to početje. Nick Love pravi, da je želel "narediti film, ker gre za subkulturo, o kateri se ne poroča veliko [...] nihče se še ni lotil filma o moških iz delavskega in spodnjega srednjega razreda, ki sestavljajo skoraj 70 % prebivalstva, o skupini ljudi, ki sledi Angliji na gostovanju. Med temi mladimi je veliko jeze in zmedenosti, ki se sprosti v nogometu" (The Guardian v Poulton 2006, 11). Tudi Lexi Alexander pravi, da ni "napisala srečnega konca. Poskušam informirati ljudi, zakaj oni to počnejo" (Poulton 2006, 12). Meni, da "to ni film o povečevanju nasilja. Upam, da bo občinstvo uvidelo, da tako nasilje izvira iz brezimnosti in z dolgočasnosti in da tako življenje zunaj pravil prinaša veliko nevarnost" (The Guardian v Poulton 2006, 12). Kot uspeh pa si šteje, da so huligani, ki so še vedno dejavni, zavrnil film in imajo z njim težave (The Times v Poulton 2006, 12). Sporočilo je, da izgubiš vse, če se enkrat zapleteš.

To sporočilo je skoraj vedno zapakirano v pretirano akcijo, hitra glasba in montaža pa gledalca potegneta v film in mu vzbudita željo po takem življenju. A film ga med pripovedjo vse bolj izobražuje o nevarnostih in nesmiselnosti, dokler glavni junak popolnoma ne propade. Manj je to značilno za starejše filme, v katerih je pretepo bistveno manj in so režirani bolj realno, v novejših pa gre bolj za veliko akcije po zgledu akcijskih filmov, kot je Hitri in drzni (The Fast and the Furious). V filmu Green Street (ki je najbolj hollywoodsko zrežiran) celotno premiso nosita glasba in montaža, ki potopisno potovanje glavnega junaka strnita v uro in pol trajajočo superpreobrazbo iz

boječega dečka v pravega moškega, ki se ne boji nikogar, premaga ali prelisiči vsakogar in uživa življenje kot le malokdo.

Kritik Neil Daniels film Nicka Lova Football Factory primerja z mafijskimi filmi Martina Scorseseja in stilom Briana DePalme, za katere so značilni hitra in napeta montaža, moderna glasba in vloški, ki gledalca begajo, vendar postavljajo značaje v kontekst. Meni, da Love tako kot Scorsese osvetljuje problem, ki se zdi bolj fantazija, a je v resnici del realnosti nogometa (musicOMH 2004).

Steve Langton meni, da prav Football Factory odlično prikazuje vse vidike sodobnega huliganizma, torej priprave, delovanje, organizacijo firm in pretefov ter trgovanja med firmami, in dobro razišče generacijski prepad⁴⁰ med dedom in Tommyjem, ko so starejši preživeli prave vojne, mladi pa se ob odsotnosti razburljivosti v spopade zapletajo kar sami. Večina kritik filma Football Factory se nanaša na izbiro datuma premiere (pred začetkom EP na Portugalskem), saj naj bi film spodbujal k nogometnemu nasilju, vendar pa tako mnenje Langton zavrača, saj meni, da je nogometno nasilje tradicionalno in ne more biti rezultat ogleda filma (The Spinning Image 2004). Če pa pogledamo koledar velikih nogometnih dogodkov (EP, SP, kvalifikacije, Liga prvakov itd.), "pravi" čas za take zgodbe sploh ne obstaja. Prav tako kot nekateri drugi pa film Football Factory primerja s filmom Trainspotting: "Surov, nasilen, sočuten in ponekod izjemno smešen" (The Spinning Image 2004).

Louisa Bismaz pa poudarja, da film ne glede na kritike nasilja ne upravičuje ali povečuje, čeprav je to ena od stvari, ki jih filmu (oziroma vsem filmom s tako tematiko) najpogosteje očitajo (Indie London 2004). Zanimivo je, da se veliko negativnih mnenj nanaša na dejstvo, da filmi niso povezani z nogometom, kar je sicer res, vendar je prav to tudi njihov namen, saj tako imenovani "navijači", ki jih želijo predstaviti, v resnici ne dajo veliko na samo igro (Helium 2004).

Green Street na splošno velja za enega najboljših prikazov huliganizma (oziroma vsaj po kulturnem filmu The Firm), najpogostejši očitek pa leti na izbiro glavnega igralca Elijahah Wooda, vsem dobro poznanega hobita Froda iz Gospodarja prstanov, ki sicer

⁴⁰ "Gender gap"

dobro opravi svojo vlogo, vendar njegova prepoznavnost ne vpliva najboljše na vzdušje v filmu. Večina kritikov se tudi strinja, da Green Street ne pokaže dovolj posledic takih dejanj, saj glavni igralci ostanejo popolnoma nepoškodovani vse do klišejske velike bitke. Drugi filmi sicer ne zaostajajo, vendar se na tej ravni vseeno mnogo bolje izkažejo (Helium 2004). Precej dvomljivo je prav tako, da bi strogo zaprta skupina, kot je neka londonska firma, tako hitro sprejela nekega Američana, kritike pa so tudi v zvezi z drugo glavno vlogo, top boyem Petom, ki ga igra Charlie Hunnam, in avtentičnostjo njegovega lika, katerega cockneyjevski naglas naj bi bil obupen (Student direct 2008).

Najboljše kritike je dobil film Alana Clarka The Firm iz leta 1998. Enourna nizkoprorračunska študija o nogometnem nasilju in odlična igra Garyja Oldmana kot psihotičnega Bexa sta ta film naredili za klasiko žanra, med nogometnim občinstvom pa ima kulturni status. Podobno je tudi s filmom I. D. Phillipa Davisa, čigar nekonvencionalna študija o problemu z vidika policistov pod krinko je dala zanimiv vpogled v neustavljivo privlačnost huliganskega življenja in odvisnosti od adrenalina, ki ga tovrstno nasilje prinaša. Drugim filmom se filmski kritiki niso veliko posvečali, za večino pa prevladuje prepričanje, da naj bi taki filmi spodbujali huliganizem in ga poveličevali, da naj bi bili preveč nasilni ter vedno narejeni po istem vzorcu. Vzorec se resnično začne ponavljati, kar mogoče kaže na univerzalnost razlogov in precejšnjo enotnost huliganske subkulture, lahko pa je le posledica dejstva, da so scenariji napisani po knjigah nekdanjih huliganov, kot so John King, Dougie Brimson in Cass Penant.

Omembe vreden se mi zdi sicer malce prezrti film Awaydays, ki sicer ponuja precej podobno zgodbo študenta iz obdobja Thatcherine vlade. Moški, zaposlen kot uradnik, živi ležerno mestno življenje in se iz golega dolgčasa in želje po vznemirjenju pridruži huliganom, vendar je na čustveni ravni zgodba zelo pristna, dobro pa jo dopolnjuje tudi stilistika filma. Novejše različice filmov (The Firm (2009) in Green Street 2 (2009)) ne dosežejo svojih predhodnikov, saj večinoma delujejo prežvečeno, ne izstopajo pa niti s tehničnega vidika.

6.5.3 Žanr

Filmi, ki obravnavajo nogometni huliganizem, so ustvarili svoj žanr, ki pa ga lahko uvrstimo pod gangsterski ali kriminalni žanr. Filmi gangsterskega žanra so zgrajeni okrog oseb, povezanih s kriminalom, in večinoma prikazujejo njihov vzpon in/ali padec ali vrhunec v življenju take osebe ali skupine. Dogajanje je postavljeno v velika mesta, da je bolje prikazano podzemlje oziroma skriti svet, v katerem junaki delujejo. Ti so navadno v začetku marginalci (priseljenci, revni itd.), zato so iznajdljivi, nemoralni, nagnjeni k tveganju, velikokrat celo samouničevalni, hlepijo po moči, uspehu, prepoznavnosti in denarju, vendar znajo izraziti tudi nežnost (Filmsite 2005).

Vse te lastnosti so skupne tudi filmom o huliganih, le da je tematika zelo zožena na skupine angleških mladeničev, ki jih družijo pripadnost določenemu nogometnemu klubu. Zanimivo je, da se zgodbe vedno dogajajo v Angliji, kjer je sicer problem najprej začel dobivati veliko pozornosti, a ni več največji v času nove generacije teh filmov. Čisto lahko bi se na primer vse skupaj dogajalo na Nizozemskem, Poljskem, v Rusiji ali Braziliji.

Premisa je enaka kot pri gangsterskih filmih, prav tako montaža, vse skupaj pa v obeh primerih dopolnjuje skrbno izbrana zvočna podlaga. Stilistika sicer ni zelo podobna, razen v slikanju okolice, ki je ne nazadnje enaka (delavske četrti velikih mest), vendar pa je to logično, saj gangsterji živijo precej bolj luksuzno življenje kot huligani, ki sicer ne zanemarjajo svoje zunanje podobe, vendar s kriminalom (načeloma) ne služijo. Oboji pa v tem početju najdejo vznemirjenje in užitek.

7 Sklep

Huliganizem v nogometu se je iz spontanih izbruhov jeze in nezadovoljstva nad razvojem igre in včasih nejasnimi sodniškimi odločitvami v slabih sto letih razvil v obliko organiziranega kriminala. Iz začetka v evropskih državah se je predvsem po vzoru Angležev večinoma v osemdesetih in devetdesetih letih prejšnjega stoletja razširil po vsem svetu. Problem je trenutno najbolj pereč v Južni in Vzhodni Evropi ter Južni Ameriki, kjer se uporabljajo tudi strelno orožje in eksplozivi.

Diferenciacija nogometnih tolp oziroma tako imenovanih firm je posledica zaostrovanja politike in specializacije policije, ki poskušata problem zajezi in odpraviti. Pomembno vlogo imajo tudi množični mediji, ki kot sem prikazal med raziskavo, ne pripomorejo k reševanju problema, temveč le ustvarjajo vsesplošno moralno paniko in zgražanje ali pa nasilje za potrebe senzacionalističnega poročanja celo podpihujejo.

Sam sem se osredotočil na vpliv igranih filmov, zanimalo me je predvsem, kakšne so reprezentacije subkulture huliganizma v igranih filmi in kakšne implikacije imajo na gledalca. Ti filmi na prvi pogled naredijo huligansko udejstvovanje precej privlačno, zabavno, predvsem pa brez večjih posledic za vpletene. Tako preživljanje prostega časa se zdi vznemirljivo in taka skupina na prvi pogled zgleda kot velika družina veseljakov, ki bi si ji z veseljem pridružili. Vendar pa globlji vpogled pokaže, da je dinamika skupine prej podobna vojaški ureditvi in da, ko pride do konfrontacij, ni prostora za svojestrelnost in brezskrbnost. Cela vrsta tragedij na nogometnih stadionih in dolgi policijski sezname nevarnih huliganov to tudi podprejo.

Analizirani filmi ob temeljitejšem pregledu pokažejo, v kaj se v resnici človek spušča ter kako nesmiselno in nevarno je tako početje, kar je večinoma namen samih avtorjev. Nasploh so si filmi s tako tematiko zelo podobni, tako po zgodbi kot po sami obliki, vsi se dogajajo v Britaniji, večina pa prikazuje življenje ene izmed londonskih firm oziroma enega izmed njenih članov. Najprej vse zgleda kot otroške norčije, vendar tekom filma vse bolj spoznavamo realnost takega življenja, ki pa vsekakor ni tako privlačna kot se najprej zdi. Nevarnost ki privlači mladeniče, ki so člani pravih firm, najprej prav tako

privlači tudi gledalca, vendar pa nam tekom filma postaja vse bolj jasno, da je tako življenje polno skrbi, strahu in bežanja, ki ne vodi nikamor. Tako dožemanje oziroma branje filmov je skupno tudi večini publike, seveda pa so kritike zelo ostre, zlasti od bolj konservativnih strokovnjakov in kritikov, ki v teh zgodbah vidijo le povečevanje nasilja.

Sam menim, da večina filmov s tovrstno tematiko lepo prikaže samo subkulturo, prijateljstvo, ki se stke med temi mladeniči, vdanost, pa tudi vzroke in posledice uživaškega in pretepaškega življenja. Priznati je treba, da nekatere vidike malce olepšajo, drugje nekoliko pretiravajo, vendar so zgodbe zanimive, gledljive in konec koncev tudi poučne, saj ne glede na privlačnost teme in zabavno vrednost filma nazadnje z gledalcem ostane misel, da tako početje kljub vznemirjenju človeka vodi samo v propad, zapor ali prezgodnjo smrt, sploh pa njegovo početje vpliva ne le na njega kot posameznika, temveč pušča posledice tudi na njegovi družini in prijateljih.

8 Literatura

24ur.com 2008. *Navijaški neredi v Pragi*. Dostopno prek: <https://24ur.com/sport/nogomet/navijaski-neredi-v-pragi.html> (25. junij 2010).

Andersson, Torbjorn. 2001. Swedish Football Hooliganism. *Soccer and Society* 2 (1): 1 – 18.

BBC News. 1998. *One killed in Mexican World Cup riots*. Dostopno prek: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/123024.stm> (11. avgust 2010).

--- 2000a. *Fence collapse hits soccer final*. Dostopno prek: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/1094303.stm> (14. junij 2010).

--- 2000b. *The Heysel disaster*. Dostopno prek: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/uk/768380.stm> (26. maj 2010).

--- 2001. *Brazil football bosses may be charged*. Dostopno prek: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/1705028.stm> (14. junij 2010).

--- 2002a. *Argentine hooligans revere Maradona*. Dostopno prek: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/programmes/hooligans/2006647.stm> (29. maj 2010).

--- 2002b. *Chinese football fans riot over penalty*. Dostopno prek: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/1892421.stm> (11. avgust 2010).

--- 2003a. *Fatal Mexican football win*. Dostopno prek: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/2992422.stm> (11. avgust 2010).

--- 2003b. *Man killed in Polish football riot*. Dostopno prek: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/2901451.stm> (18. junij 2010).

--- 2004. *China probes football violence*. Dostopno prek: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/3582364.stm> (11. avgust 2010).

--- 2006. *World Cup plan to stop hooligans*. Dostopno prek: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/4788324.stm (30. maj 2010).

--- 2010. *On this day 1989: Football fans crushed at Hillsborough*. Dostopno prek: http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/april/15/newsid_2491000/2491195.stm (26. maj 2010).

Blaž Petkovič. 2009. Navijaški nacionalizem v državah bivše Jugoslavije: Zatrete novodobne "arkane". *Dnevnik*, 17. oktober. Dostopno prek: http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/objektiv/1042307560 (18. junij 2010).

Blic Sport. 2009. *Huligani zatvaraju stadione po Srbiji*. Dostopno prek: <http://sport.blic.rs/Fudbal/111949/Huligani-zatvaraju-stadione-po-Srbiji> (18. junij 2010).

Bučar Ručman, Aleš. 2004. *Nasilje in mladi*. Novo mesto: Klub mladinski kulturni center Novo mesto.

Burrell, Ian. 2001. 1,300 England football hooligans report themselves to FA's survey. *The Independent*, 5. april. Dostopno prek: <http://www.independent.co.uk/news/uk/this-britain/1300-england-football-hooligans-report-themselves-to-fas-survey-680482.html> (30. maj 2010).

British Transport Police. 2008. *Football-Related Train Arrest Statistics*. Dostopno prek: <http://qprreport.blogspot.com/2008/08/football-related-train-arrest.html> (26. september 2010).

CNN Sports Illustrated. 2001. *Major stadium disasters*. Dostopno prek: http://sportsillustrated.cnn.com/soccer/world/news/2000/07/09/stadium_disasters_a_p/ (18. junij 2010).

Carnibella, Giovanni, Anne Fox, Kate Fox, Joe McCann, James Marsh in Peter Marsh. 1996. *Football violence in Europe*. Oxford: Social Issues Research Centre.

Crabbe, Tim. 2003. The Public gets what the Public wants. *International Review for the Sociology of Sport* 38 (4): 413–425.

Delo. 2010. V izgrelih aretiranih 100 navijačev Hajduka, 30. julij. Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/85455> (25. junij 2010).

--- 2010. Objavili fotografije domnevnih huliganov, 5. maj. Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/105463> (25. junij 2010).

Dnevnik. 2010. Kosorjeva po izgrelih na nogometni tekmi uvaja radikalne ukrepe proti huliganom, 3. maj. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/svet/1042356609> (25. junij 2010).

--- 2010. Mariboru zaradi nešportnega obnašanja navijačev 600 evrov kazni, 7. april. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/sport/nogomet/1042350710> (23. junij 2010).

DW World. 2010. *Nacionalizam i huliganstvo ruku pod ruku sa sportom*. Dostopno prek: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,5731766,00.html> (23. junij 2010).

Dunmore, Tom. 2010. On Banning Orders: English Hooligans and Civil Liberties. *Pitch Invasion*. Dostopno prek: <http://pitchinvasion.net/blog/2010/06/24/on-banning-orders-english-hooligans-and-civil-liberties/> (30. maj 2010).

Dunning, Eric, Patrick Murphy in Ivan Waddington. 2004. Towards a sociological understanding of football hooliganism as a world phenomenon. *European Journal on Criminal Policy and Research* 8 (2): 141–162.

Experience Festival. 2010. *Hooliganism in Brasil*. Dostopno prek: http://www.experiencefestival.com/a/Hooliganism_Hooliganism_in_Brazil/id/1481428 (14. junij 2010).

Expatica. 2003. *The rise of Dutch football hooliganism*. Dostopno prek: http://www.expatica.com/nl/news/local_news/the-rise-of-dutch-football-hooliganism-54.html (25. junij 2010).

Filmsite. 2005. *Crime & Gangster Films*. Dostopno prek: <http://www.filmsite.org/crimefilms.html> (8. avgust 2010).

Galpin, Richard. 2005. UK helps Greece tackle the hooliganism. *BBC News*, 28. januar. Dostopno prek: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4215903.stm> (25. junij 2010).

Garland, Jon in Michael Rowe. 1999. "English Disease" - Cured or in Remission? An Analysis of Police Response to Football Hooliganism in the 1990s. *Crime Prevention and Community Safety: An International Journal* 1 (4): 35–47.

GMA News. 2009. *Panathinaikos wins Greek finals opener amid riot*. Dostopno prek: <http://www.gmanews.tv/story/162392/Panathinaikos-wins-Greek-finals-opener-amid-riot> (18. junij 2010)

Gol. 2009. Divljanje huligana se mora zaustaviti, 5. oktober. Dostopno prek: <http://sport.dnevnik.hr/clanak/navijaci/bih-mediji-divljanje-se-mora-zaustaviti.html> (23. junij 2010).

Gritten, David. 2008. Cass and the football hooligan film factory. *The Telegraph*, 25. julij. Dostopno prek: <http://www.telegraph.co.uk/culture/film/3557099/Cass-and-the-football-hooligan-film-factory.html> (8. december 2010).

Guilianotti. 1994. *Football, Violence and Social Identity*. London: Routledge

--- 2002. Supporters, Followers, Fans and Flaneurs: a taxonomy of spectator identities in football. *Journal of Sport and Social Issues* 26 (1): 25–46.

Hardt, Hanno, Breda Luthar in Vida Zei. 2004. *Medijska kultura: Kako brati medijske tekste*. Ljubljana: SCRIPTA.

Helium. 2004. *The Football Factory*. Dostopno prek: <http://www.helium.com/items/930985-movie-reviews-the-football-factory?page=2> (8. avgust 2010).

Hercegovina. 2010. *Brazilski huligani ubijaju se pistoljima*. Dostopno prek: <http://www.hercegovina.info/vijesti/sport/nogomet/brazilski-huligani-ubijaju-se-pistoljima> (14. junij 2010).

HighBeam Research. 2001. *Home Office swoops to block hooligans*. Dostopno prek: <http://www.highbeam.com/doc/1G1-75275233.html> (30. maj 2010).

Hill, John in Pamela C. Gibson. 2000. *Film Studies: Critical Approaches*. Oxford: Oxford University.

Indie London. 2004. *The Football Factory*. Dostopno prek: http://www.indielondon.co.uk/film/football_factory_rev.html (9. avgust 2010).

Jutranji list. 2009. Totalni rat huliganima: Srbija ce zabraniti Delije i Grobare, 1. oktober. Dostopno prek: <http://www.jutarnji.hr/totalni-rat-huliganima--srbija-ce-zabraniti-delije-i-grobare-/310785/> (18. junij 2010).

Križanič, Jaka. 2005. *Porazdelitev vpliva in moči znotraj navijaške skupine Green Dragons*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Langton, Steve. 2004. *The Football Factory. The Spinning Image*. Dostopno prek: <http://www.thespinningimage.co.uk/cultfilms/displaycultfilm.asp?reviewid=830> (9. avgust 2010).

Nastran Ule, Mirjana. 1994. *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

--- 1997. *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Niel Daniels. 2004. *The Football Factory*. Dostopno prek: <http://www.musicomh.com/films/football-factory.htm> (8. avgust 2010).

NK Maribor. 2006. *Zgodovina Viol*. Dostopno prek: <http://www.nkmaribor.com/dokument.asp?id=26> (23. junij 2010).

Notranje ministrstvo. 2002. *Statistics on Football-related Arrests & Banning Orders*. London: Home Office, Home Secretary.

Novi tednik. 2008. Kdo bo umiril nogometne huligane, 16. maj? Dostopno prek: http://www.novitednik.com/ne_prezrite.php?id=862&m=5&l=2008 (23. junij 2010).

Parliament of New South Wales. 2007. Soccer Fans Violence. Dostopno prek: <http://www.parliament.nsw.gov.au/prod/parlment/hansart.nsf/V3Key/LA20050504016> (29. maj 2010).

Podnan, Ozner. 2005. The Day Yugoslav Soccer Died. *Soccerphile*. Dostopno prek: <http://www.soccerphile.com/soccerphile/news/balkans-soccer/football-war.html> (29. maj 2010).

Poulton, Emma. 2006. "Fantasy Football Hooliganism" in Popular Media. *Media, Culture & Society* 29 (1): 151–164.

--- 2006. Lights, Camera, Aggro!: Reading of "Celluloid Hooliganism". *Sport in Society* 9 (3): 403–426.

RTV Slovenija. 2008a. *Navijaški pretep v Mariboru*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/crna-kronika/navijaski-pretep-v-mariboru/90270> (23. junij 2010).

--- 2008b. *V Varšavi pridržali več kot 700 huliganov*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/sport/nogomet/v-varsavi-priprli-vec-kot-700-huliganov/124769> (18. junij 2010).

--- 2009. *Navijač Toulousa v kritičnem stanju*. Dostopno prek: <http://www.rtv slovenija.si/sport/na-kratko/navijac-toulousa-v-kriticnem-stanju/212593> (18. junij 2010).

--- 2010. *V Parizu izgredi Alžircev ob porazu proti Sloveniji*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/sport/nogomet/fifa-sp-v-nogometu-2010/v-parizu-izgredi-alzircev-ob-porazu-proti-sloveniji/232446> (25. junij 2010).

Siol Portal. 2009. *Pred derbijem izgredi v prestolnici*. Dostopno prek: http://www.siol.net/sportal/nogomet/prva_liga/novice/2009/10/pred_derbijem_izgredi_v_prestolnici.aspx (23. junij 2010).

--- 2009. *Turški navijači preprečili tekmo z Izraelci*. Dostopno prek: http://89.143.249.33/sportal/kosarka/2009/01/turski_navijaci_preprecili_tekmo_z_izraelci.aspx?vote=1 (25. junij 2010).

Slovenska tiskovna agencija. 2001. Največje tragedije na nogometnih stadionih, 10. maj. Dostopno na: <http://www.sta.si/vest.php?s=s&id=562628> (14. junij 2010).

Smolik, Josef. 2004. Football hooliganism from the standpoint of extremism. *Central European Political Studies Review*. Dostopno prek: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=212> (15. julij 2010).

Spaaij, Ramon. 2008. *Understanding Football Hooliganism*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Sporter. 2008. *Brutalni, masovni okršaj huligana u Rusiji*. Dostopno prek: <http://www.24sata.info/sport/svijet-sporta/16704-VIDEO-Brutalni-masovni-okrsaj-huligana-Rusiji.html> (18. junij 2010).

Sportske novosti. 2008. *Spartakovi huligani: Voljeli bismo se potuči s BBB-ima!* Dostopno prek: http://sportske.jutarnji.hr/index.php?cmd=show_clanak&clanak_id=6634 (30. maj 2010).

Stankovič, Peter. 2005. *Rdeči trakovi: Reprezentacija v slovenskem partizanskem filmu*. Ljubljana: KIOSK.

Student direct. 2008. *Top 5 Football Hooligan Films*. Dostopno prek: <http://www.student-direct.co.uk/2009/10/top-5-football-hooligan-films/> (8. avgust 2010).

Trend. 2010. *One dead in clashes between football hooligans in Brazil*. Dostopno prek: <http://en.trend.az/regions/world/ocountries/1643611.html> (29. maj 2010).

University of Leicester. 2001. *Football and Football Hooliganism*. Leicester: Sir Norman Chester Center for Football Research, University of Leicester.

USA Today. 2008. Crew-West Ham United friendly marred by brawl between fans, 22. julij. Dostopno prek: http://www.usatoday.com/sports/soccer/2008-07-20-crew-west-ham-friendly_N.htm (30. maj 2010).

Växjö Katedralskola. 2007. 50 Excellent Extended Essays: Hooliganism – A British Disease? *Baccalaureate Organization* Dostopno prek: http://summit.k12.co.us/specprograms/ib/ExtEssays/PDF/English_7.pdf (21. junij 2010).

Viole Maribor. 2010. *Zgodovina Viol.* Dostopno prek: <http://www.violemaribor.com/viole/zgodovina-viol.html> (23. junij 2010).

Yorkshire Post. 2009. *Leeds beat Millwall in banned hooligans table.* Dostopno prek: <http://www.yorkshirepost.co.uk/news/Leeds-beat-Millwall-in-banned.5931591.jp> (30. maj 2010).

Žurnal. 2008. Bad Blue Boys: Ponos in sramota, 5. december. Dostopno prek: <http://www.zurnal24.si/nogomet/bbb-udinese-izgredi-huliganstvo-125896/clanek> (25. junij 2010).

--- 2008. Huligani, ob katerih je strah celo Angleže, 6. april. Dostopno prek: <http://www.zurnal24.si/nogomet/huligani-nogomet-izgredi-109215/clanek> (18. junij 2010).

A Priloga: Faktografski opis nogometnega huliganizma: naravno območje pojava (Anglija) in razširjenost po svetu

Huliganizem je pogosta tema (predvsem tujih) časopisov in poročil, opozorila in strah pred izgredi pa logično spremljajo pomembnejše dogodke, še posebej največje, kot so svetovno in evropsko prvenstvo ter končnica Lige prvakov. Crabbe⁴¹ poroča, da je bilo stanje kljub poročanju o izgredih angleških navijačev v Nemčiji leta 2001, podprtem s fotografijami divjanja navijačev, ki naj bi spominjale na prizore iz druge svetovne vojne, v resnici precej drugačno. Pravi, da se opazen, a majhen delež navijačev sicer vključuje v ritualna soočenja, ki pa se jih večina navijačev ogne in raje uživa v mirnem preživljanju dneva pred tekmo (Crabbe 2003, 414). Očitno se pojavlja razlika med medijskim diskurzom in "resnico", vendar je težko kakorkoli numerično izmeriti huliganizem, ki se v resnici zgodi. Raziskovalci Katedralne škole menijo, da je to posledica definicije huliganizma (kot prekrška oziroma kriminalnega dejanja), saj je ta precej nejasna, poleg tega pa se večina soočenj zgodi na odročnih lokacijah, zato ne pridejo v poročila (Katedralna škola 2007, 13). Vendar pa bom za osvetlitev problema prikazal ugotovitve raziskav Giovannia Carnibelle, Anne Fox, Kate Fox, Joa McCanna, Jamesa Marsha in Petra Marsha (1996) ter Erica Dunninga, Patricka Murphya in Ivana Waddingtona (2004) ter jih dopolnil s podatki o izgredih iz spletnih časopisov.

A.1 Evropa – stanje na Otoku

Marsh in sodelavci so pripravili poročilo o raziskavah in teoretičnih pristopih k huliganizmu v Evropi do leta 1996 ter s tem orisali problem v evropskih državah. Za Anglijo so podatki zelo temeljiti in prikazani zgodovinsko od leta 1314, ko je Edvard II. prvič prepovedal nogomet, za druge narode pa so navedeni podatki iz dvajsetega

⁴¹ Etnološka raziskava angleških navijačev z udeležbo

stoletja. Kljub so podatki o incidentih že iz prejšnjih stoletij, velja za Anglijo enako kot za druge države, saj so bili incidenti prej spontani in jih težko opredelimo kot huliganizem. "Večina držav najprej izkusi začetno stopnjo posameznih izbruhov nasilja nad sodniki ali igralci. Druga stopnja vključuje nasilje med nasprotnimi skupinami navijačev ali policijo/varnostniki na stadionih, tretja pa srečanja navijaških skupin zunaj stadionov" (Marsh in drugi 1996, 7).

Zanimivo je, da zametki organizacije navijačev najbrž izvirajo že s konca devetnajstega stoletja, saj so Marsh in sodelavci izvedeli za napad potujočih navijačev na dva železniška uradnika v letu 1881, vendar pa ni mogoče z gotovostjo trditi, da gre za huliganska dejanja (Marsh in drugi 1996, 27). Železniške postaje so bile poleg igrišč in tribun očitno (že takrat) pomembna lokacija pri soočenjih rivalskih navijačev, saj je omenjenih še nekaj primerov izgredov na njih. Prav tako se že pred organizacijo pojavlja uporaba orožja, omenjeni so kamenje, palice, noži in steklenice. Najbolj pa preseneča dejstvo, da bi rojstvo organiziranega huliganizma mogoče celo pripisali točno določeni skupini navijačev, in sicer Preston North End! V poročilih do leta 1905 se pojavijo kar petkrat oziroma v 15 % poročil! Vsa poročila nakazujejo na organizacijo, krivi so za prej omenjeni napad leta 1881, drugi izgredi pa vključujejo napade na gostujoče navijače. Za leto 1885 celo navajajo, da je tolpa surovežev⁴² pričakala navijače Aston Ville, kar bi mogoče lahko bil celo rojstni datum organiziranega huliganizma (Marsh in drugi 1996, 28). Vendar pa vsa druga poročila do sredine dvajsetega stoletja kažejo, da je nasilje večinoma uperjeno proti sodnikom in nasprotnim igralcem, večji neredi pa so le redki. To lahko pripišemo tudi obliki samih "stadionov", na katerih večinoma ni bilo posebnega prostora za gledalce in so bili tako blizu igralne površine. Se pa v nekaterih poročilih omenjajo tudi posredovanja policije. Med letoma 1946 in 1960 je bilo evidentiranih povprečno 13 incidentov na sezono, med letoma 1961 in 1968 pa že 25, kar nakazuje rast nasilja na nogometnih tekmah (Marsh in drugi 1996, 29).

Sedemdeseta in predvsem osemdeseta leta označujejo najbolj divje obdobje huliganizma. Leta 1974 je evidentirana prva smrtna žrtev, naslednji dve leti še nekaj

⁴² Mob of roughs

(točne številke ni), med letoma 1979 in 1982 pa kar šest (Armstrong in Hobbs v Giulianotti 1994, 196). Leta 1985 je zaradi požara na stadionu v Bradfordu, ki naj bi ga podtaknili huligani, umrlo 56 navijačev, prav tako pa je to leto najodmevnejše nesreče na bruseljskem Heyslu, kjer je med tekmo med Anglijo in Italijo umrlo 39 ljudi, krivci pa so bili angleški huligani, ki so navijače Italije (večinoma običajne gledalce) stisnili ob zid tribune, ta pa se je zrušil (Bučar Ručman 2004, 96). Že marca 1986 je policija začela množične aretacije (150 samo na novoletni večer 1986), ki so obrodile nekaj sadov, vendar se nasilje ni prenehalo, kvečjemu začelo svojo pot k diferenciaciji (Armstrong in Hobbs v Giulianotti 1994, 204–210). Leta 1989 se je zgodila nesreča na stadionu Hillsborough, v kateri je umrlo 96 ljudi. Zanj niso bili krivi huligani, kljub temu pa jih mediji ob poročanju niso pozabili omeniti. Raziskovalci leicesterske šole so zbrali podatke o aretacijah na nogometnih tekmah med letoma 1986 in 2000 (manjka sezona 1999/2000), rezultati pa so prikazani v spodnjih dveh tabelah.

	Prva divizija	Druga divizija	Tretja divizija	Četrta divizija	Vse divizije
1986/87	2008	1700	926	878	5502
1987/88	2216	2136	866	929	6147
1988/89	2389	1747	1225	824	6185
1989/90	1857	2203	1151	734	5945
1990/91	1747	1710	411	251	4119
1991/92	2114	1328	1020	544	5006
	Premier League	Prva divizija	Druga divizija	Tretja divizija	Vse divizije
1992/93	1647	1347	1081	513	4588
1993/94	1630	1359	782	456	4227
1994/95	1723	1227	674	226	3850

1995/96	1697	949	506	289	3441
1996/97	1759	891	626	301	3577
1997/98	1438	1173	468	228	3307
1998/99	1534	851	641	315	3341
2000/1	1623	816	601	351	3391

Tabela A.1

Vir: NCIS v Univerzitetu Leicester (2001, 2–3).

	Prva divizija	Druga divizija	Tretja divizija	Četrta divizija	Vse divizije
1986/87	0,364	0,308	0,168	0,159	1
1987/88	0,361	0,347	0,141	0,151	1
1988/89	0,386	0,282	0,198	0,133	1
1989/90	0,312	0,371	0,194	0,123	1
1990/91	0,424	0,415	0,100	0,061	1
1991/92	0,422	0,265	0,204	0,109	1
	Premier League	Prva divizija	Druga divizija	Tretja divizija	Vse divizije
1992/93	0,359	0,294	0,236	0,112	1
1993/94	0,386	0,322	0,185	0,108	1
1994/95	0,448	0,319	0,175	0,059	1
1995/96	0,493	0,276	0,147	0,084	1
1996/97	0,492	0,249	0,175	0,084	1
1997/98	0,435	0,355	0,142	0,069	1

1998/99	0,459	0,255	0,192	0,094	1
2000/1	0,479	0,241	0,177	0,104	1

Tabela A.2 (Izračunani deleži)

Največ aretacij je bilo med letoma 1986 in 1990, vsako sezono blizu šest tisoč, vendar se je njihovo število od sezone 1990/91 začelo zmanjševati in se je v desetletju ustalilo nekje okrog številke tri tisoč tristo, kar lahko zagotovo pripišemo spremembi politike v zvezi s huliganizmom po tragediji v Hillsboroughu leta 1989. Velja omeniti, da so prav v tem obdobju huligani prešli na tretjo stopnjo huliganizma, ko je kultura "casual" navijačev spremenila način delovanja in se je večina soočenj zgodila zunaj stadionov, a je po drugi strani to pomembno zaradi drugih gledalcev, ki jim ni do nasilništva in bi si radi v miru pogledali tekmo. Imamo tudi podatke o vzrokih za aretacije za sezono 2000/01. Najpogostejši so prekrški, povezani z alkoholiziranoostjo (29 %), neprimerno vedenje (16 %) in nevarno vedenje (10 %), kar nakazuje na prekrške, povezane z "aggrom", ne pa fizičnim nasiljem, kot so pretepi in napadi, ki predstavljajo 4 % in 3 % vseh aretacij (University of Leicester 2001, 8). Alkohol je eden od dejavnikov, ki ga je treba upoštevati, vendar prvič ni nujno primarni, prej pospeševalni dejavnik, drugič pa je uporaba alkohola kulturno in situacijsko pogojena. Nekatere skupine, na primer italijanski ultras in južnoameriške militantne huliganistične skupine, zagovarjajo treznost pred spopadi in so prav tako zelo nasilne (University of Leicester 2001, 9). Obstajajo pa tudi razlike med ligami. Največ aretacij opravijo v prvi in drugi ligi, najmanj pa v četrti, vendar je tu treba upoštevati, da je tudi obisk nižjeligaških tekem precej manjši. Se pa iz podatkov vidi, če se osredotočimo na delež aretacij, da se je zmanjšal v drugi in četrti ligi, v tretji ostaja enak, v prvi pa se celo povečuje, a je treba upoštevati, da povečanje števila aretacij ne pomeni nujno tudi povečanja obsega huliganizma.

O devetdesetih so zanimivi še podatki britanske prometne policije. Med letoma 1990 in 1993 je evidentirala 655 prekrškov samo na železniških postajah ali pri prevozu

navijačev, drugi prekrški, ki jih navaja policija, pa so večinoma pretepi v pubih, vdori na igrišče in metanje predmetov, pri katerih so sodelovali posamezniki ali manjše skupine. Se pa najdejo tudi izjemni primeri; v pretepu med navijači Tottenhama in Leedsa leta 1993 naj bi sodelovalo kar 300 ljudi (Dunning in drugi 2004, 10). Na mednarodnem ravni so evidentirani izgredi Angležev na Švedskem leta 1992, dvakrat na Nizozemskem leta 1993 in Irskem leta 1995 (Dunning in drugi 2004, 9). Prejšnje ugotovitve o zmanjšanju števila izgredov na igriščih potrjujeta tudi Garland in Rowe, ki navajata, da je v anketi središča Sir Norman Chester Centre for Football research, izvedeni med navijači za sezono 1995/96, kar 81,5 % vprašanih odgovorilo, da se je huliganizem v zadnjih petih letih zmanjšal (Garland in Rowe 1999, 36). Kot večina ugotavljata, da je vpletenih malo, vendar so ti ljudje dobro organizirani in zavezani vsesplošnemu uničevanju (Garland in Rowe 1999, 35). Po tekmi svetovnega prvenstva leta 1996 po porazu Anglije proti Zahodni Nemčiji so v časniku Daily Mail poročali o napadu 400 huliganov na policijski avto, 200 naj bi jih aretirali (Daily Mail v Dunning in drugi 2004, 8). Angleški mediji med letoma 1996 in 1999 poročajo o 110 incidentih, od tega 69 doma, 21 pa v stiku z navijači drugih reprezentanc, in sicer z Nizozemci (pet incidentov), Argentinci in Italijani (štiri), Francozi, Rusi in Nemci (dva) ter Iranci in Škoti (eden) (Dunning in drugi 2004, 11). Med svetovnim prvenstvom v Franciji leta 1998 je bilo po podatkih NCIS aretiranih 286 ljudi, a je bilo takih, ki so uvrščeni v kategorijo C navijačev (organizirani huligani), med temi le 35, torej 12,2 %, malo več kot 5 % je bilo kategoriziranih v skupino B (mogoči izgredi, posebej v povezavi z alkoholom), kar 81,8 % aretiranih pa spada v kategorijo A, torej med navijače, ki prej niso bili znani policiji in naj bi veljali za miroljubne. Garland in Rowe menita, da to lahko kaže na uspešno delo policije proti organiziranemu huliganizmu, vendar pa ju skrbi, da se je najbolj problematičnim mogoče uspelo celo organizirati tako, da se že vnaprej izognejo nadzoru (Garland in Rowe 1999, 43). To deloma potrjuje incident v Marseillu, kjer so se Angleži spopadli z lokalnimi prebivalci in policijo. Ranjenih je bilo 25 ljudi, trije Angleži so bili obsojeni na krajše zaporne kazni, šest pa pridržanih zaradi nemirov. So pa tu Angleže izzvali protitunizijski navijači, obe strani pa sta bili pod vplivom alkohola, zato ni nujno, da so tja prišli nasilniško nastrojani (Bučar Ručman 2004, 101). Čez nekaj dni je na tekmo z Romunijo pripotovalo približno 100 znanih huliganov. Tri so

aretirali že predhodno in izdali opozorila za druge, ki so očitno zalegla. Na žalost pa le za kratek čas, saj so po porazu proti Argentini razbijali po mestu in se spet spopadli z domačini, nekaj pa jih je bilo aretiranih (Bučar Ručman 2004, 103).

NFIU naj bi po Garlandu in Rowu trenutno vodila bazo kar 6500 oseb, povezanih s huliganizmom (Garland in Rowe 1999, 44). Sicer je malce sporno, kako ta imena pridejo na seznam, saj ima le 1500 oseb med prekrški nasilje, drugi prekrški pa so posest ali prodaja drog, kraja avta, poneverba ipd., ki z nogometnim nasiljem nimajo kaj dosti skupnega (Armstrong in Hobbs v Giulianotti 1994, 222). Na podlagi sprejetja zakona Football Disorder Act leta 2000 pa je več kot 500 oseb danes prepovedan vstop na tekme, najhujši kršitelji se morajo med tekmo celo zglasiti na policijski postaji, večina pa ima tudi prepoved izhoda iz države med mednarodnimi tekmami (Bučar Ručman 2004, 97). NCIS je v sezoni 2000/01, prvi sezoni po sprejetju, že evidentirala 8 % več aretacij (University of Leicester 2001, 14).

Raziskovalci Katedralskole pa so zbrali podatke za sezone od 2000/01 do 2003/4, zbrane v tabeli A.3, in nekako dopolnjujejo prejšnje statistike.

Table 1.1 Attendances and arrests for football offences in league matches

	2000/1		2001/2		2002/3		2003/4	
	No.	%	No.	%	No.	%	No.	%
Total attendance	26,030,167	-	27,756,977	-	28,346,386	-	29,197,510	-
Total Arrests	3,391	100	2,977	100	3,355	100	3,010	100
1.1 Premiership	1,623	48	1,192	40	1,460	44	1,137	38
1.2 Division One	816	24	929	31	945	28	489	28
1.3 Division Two	601	18	595	20	641	19	616	20
1.4 Division Three	351	10	261	9	309	9	408	14
Arrest Rate	1 in 7,676	-	1 in 9,324	-	1 in 8,449	-	1 in 9,700	-

50

Tabela A.3

Vir: Katedralskola (2007, 11).

Število aretacij se je še malenkost zmanjšalo v prvi in drugi ligi (v prvi se je zmanjšal tudi delež), povečalo pa v tretji in četrti ligi, posebej v sezoni 2003/04. Nekateri domnevajo, da naj bi se huligani, ki so jim prepovedani obiski tekem, preselili v nižje lige, saj je tam nadzora manj, a zaenkrat niti medijem niti sociologom ni uspelo potrditi

te selitve. Za obdobje, ki ga pokriva raziskava Katedralne šole, pa je tudi evidentiran obisk vseh ligaških srečanj, ki se z leti povečuje (z dobrih 26 milijonov gledalcev v sezoni 2000/01 na dobrih 29 milijonov v sezoni 2003/04), nižja pa se tudi stopnja aretacij na obiskovalca, ki se je z 1 na 7676 znižala na 1 na 9700 (Katedralna šola 2007, 13). Podatki v tabeli A.4 so iz primerjave britanskega notranjega ministrstva do leta 2002 o prepovedi vstopa na tekme.

FOOTBALL BANNING ORDERS - AUGUST 2002			
(Source Football Banning Orders Authority)			
Type of Order		5 August 2002	13 August 2001
Exclusion Orders		25	66
Domestic Football Banning Orders		29	103
Restriction Orders		29	33
International Football Banning Orders		51	51
Orders on Conviction		888	389
Orders on Complaint		127	45
TOTAL		1,149	687
TABLE 9			
<i>Prevents travel in connection with club and international matches played outside of England & Wales</i>			

Tabela A.4

Vir: notranje ministrstvo (2002, 11).

Od sprejetja zakona Football Disorder Act pa do evropskega prvenstva leta 2000 v Grčiji so potovanja prepovedali že 450 huliganom (HighBeam Research 2001). Do konca sezone leta 2001 je bilo izdanih skupno 687 prepovedi, do konca 2002 pa že kar 1149. Policija je ostro nastopila proti huliganom, in to na vseh ravneh ligaškega tekmovanja. V prvi ligi je bilo izdanih 297 prepovedi (26 %), v drugi 261 (23 %), največ v tretji, 401 (35 %), v četrti 126 (11 %), 60 prepovedi pa je bilo izdanih obiskovalcem, ki sploh niso podporniki nobenega kluba (notranje ministrstvo 2002, 11–12). Veliko povedo tudi podatki o prepovedi potovanja na svetovno prvenstvo leta 2002 v Koreji in na Japonskem. 1053 huliganom so potne liste pridržali že prej, tja je odpotovalo osem tisoč angleških navijačev, 56 so vstop zavrnilo naknadno (notranje ministrstvo 2002, 13). Največ prepovedi pa so izdali leta 2006, ko je svetovno prvenstvo potekalo v Nemčiji, strahovi pa so bili razumljivo upravičeni, saj Nemci veljajo za največje rivale Angležev, v glavah huliganov pa skoraj za smrtno sovražnike. Tega leta je bilo izdanih

kar 3300 prepovedi potovanja (BBC News 2006). Za svetovno prvenstvo v Južni Afriki leta 2010 je prepoved potovanja dobilo 3143 navijačev (Pitch Invasion 2010). Visoke številke zbujejo nekaj skrbi, saj ljudje kljub kaznim in prepovedim še vedno niso prenehali huliganističnih dejanj na ligaških tekmah in večjih tekmovanjih, kaj šele če pomislimo na organizirane pretepe na skritih lokacijah, ki sploh niso evidentirani. Tudi če se vrnemo k aretacijam, jih je bilo leta 2008/09 po podatkih notranjega ministrstva 3752, kar nakazuje povečanje števila aretacij glede na prva leta novega tisočletja (Yorkshire Post 2009). Britanska prometna policija je v letu 2007/08 poročala o 337 dejanjih nesocialnega vedenja, v letu 2008/09 pa kar o 538 in 838 aretacijah, kar je največ do zdaj, vendar pa iz tega ni mogoče ugotoviti, koliko od teh je huliganov. Najbrž pa nosijo svoj delež krivde, saj je bilo z nogometom povezanih prekrškov na angleških železnicah v tem letu 51, leto prej pa 63 (BTS 2008, 1). Stevens in kolegi navajajo, da po raziskavi Marsha in drugih (1996) ter središča Sir Norman Foster Centre for Football Research (2002) kaže, da v Britaniji 12 % tekem spremljajo nasilni incidenti, a da je podobno v Italiji, Nemčiji, na Nizozemskem in v Belgiji, kjer se nasilje pojavi na 10 % tekem, približno 10 % gledalcev pa je opredeljenih kot nasilnih (Stevens in drugi, 2006, 51). Zanimiva pa je še ugotovitev časnika The Independent, izpeljana vprašalnika med 32 tisoč člani English Members Club (EMC), ki ga izvaja angleška organizacija Football Association (FA). FA poroča, da 4 % vprašanih kaže zaskrbljujoč odnos do navijanja za Anglijo, ker ne izražajo občutka odgovornosti, da se kot člani EMC "lepo obnašajo". 300 najhujših vprašanih pa se s to trditvijo "sploh ne strinja". The Independent ocenjuje, da je približno 1300 navijačev verjetno vpletenih v nasilje, povezano z nogometom. Sodba ljudi na podlagi strinjanja s pravili kluba je sicer sporna, a daje neki občutek, koliko je potencialnih ljudi, ki bi se lahko ali so že vključeni v nasilna dejanja, a še niso dobili prepovedi vstopa na stadione (Burrell 2001).

A.2 Stanje drugod po Evropi

Dunning, Murphy in Waddington so zbrali podatke o nasilju, povezanem z nogometom po Evropi, z analizo britanskih časopisov med letoma 1908 in 1983 ter 1996 in 1999. Na žalost niso zajeta ravno najbolj kritična leta v obdobju 1983–1996, razloga pa avtorji ne navajajo. V tem obdobju je bil huliganizem, ki ga poznamo danes, ravno v vzponu, zgodile pa so se tudi največje nesreče, vendar pa je to najbrž tudi razlog, saj bi bilo dela preprosto preveč. Podatki raziskave za leta 1908–1983 so zbrani v spodnjih tabelah.

Table 1 Worldwide incidence of football-related violence as reported in English newspapers, 1908–83

Argentina	c. 1936, 1965, 1968	Italy	1920, 1955, 1959,
Australia	1981		1963 (2 incidents),
Austria	c. 1965		1965 (2 incidents),
Belgium	1974, 1981		1973, 1975, 1979,
Bermuda	1980		1980, 1981, 1982
Brazil	1982	Jamaica	1965
Canada	1927	Lebanon	1964
China	1979, 1981, 1983	Malta	1975, 1980
Colombia	1982	Mexico	1983
Egypt	1966	New Zealand	1981
France	1960, 1975,	Nigeria	1983
	1977 (2 incidents), 1980	Norway	1981
Gabon	1981	Peru	1964
Germany ¹	1931, 1965 (2 incidents),	Portugal	1970
	1971, 1978, 1979 (2 incidents),	Rumania	1979
	1980, 1981 (3 incidents),	Spain	1950, 1980 (2 incidents),
	1982 (6 incidents)		1981, 1982
Greece	1980 (2 incidents), 1982, 1983	Sweden	1946
Guatemala	1980	Switzerland	1981
Holland	1974, 1982	Turkey	1964, 1967
Hungary	1908	USSR	1960, 1982
India	1931, 1982	USA	1980
Ireland ²	1913, 1919, 1920 (3 incidents),	Yugoslavia	1955 (2 incidents)
	1930, 1955, 1970,		1982 (2 incidents)
	1979 (3 incidents), 1981		

¹ Apart from the reported incident in 1931, these incidents were reported as having taken place in the former Federal Republic (West Germany).

² Includes incidents reported as having taken place in both the Republic and Northern Ireland as well as incidents reported before the partition.

Source: Williams, J. et al. (1984/1989)

Tabela A.5

Vir: Marsh in drugi (1996, 3).

	držav	incidentov	incidentov v %
Evropa	19	79	78,22
Severna in Srednja Amerika	6	6	5,94
Azija	2	5	4,95
Južna Amerika	4	5	4,95
Afrika	4	4	3,96
Avstralija in Oceanija	2	2	1,98
		101	100

Tabela A.6 (podatki iz zgornje tabele po celinah)

Football hooliganism as a world phenomenon

Table 2 Selected incidents at which serious crowd violence was reported

<i>Country</i>	<i>Year</i>	<i>Match</i>	<i>Number of deaths</i>	<i>Number of injuries</i>
Argentina	1968	River Plate v Boca Juniors	74	150
Brazil	1982	San Luis v Fortaleza	3	25
Colombia	1982	Deportivo Cali v Club Argentina	22	200
Peru	1964	Peru v Argentina	287–328	5000
Turkey	1964	Kayseri v Sivas	44	600
USSR	1982	Moscow Sparta v Haarlem	69	100

Source: Williams et al., 1984/1989.

Table 3 Number of football-related murders reported in selected English newspapers, June 1996–October 1999

<i>Country</i>	<i>Number</i>
Argentina	39
England	3
Italy	5
Netherlands	1
Total	48

Sources: *The Times*; *The Leicester Mercury*; *The Guardian*; *The Observer*; *The Sunday Times*.

Tabela A.7

Vir: Marsh in drugi (1996, 5).

Do leta 1983 je bil evidentiran 101 incident v 37 različnih državah; prednjači Evropa s skoraj 80 % vseh neredov, treba pa je upoštevati, da so to najbrž le najodmevnejši, ki so dosegli tudi britanske medije. Druge države so v tem času evidentirale večinoma po en incident, redke po nekaj, prednjačijo pa Nemčija s 17, Italija s 13 in Irska z 12 incidenti. Že iz tabele A.5 je razvidno, da se v nekaterih državah pojavljajo izgredi že vse od začetka prejšnjega stoletja; to je značilno za evropske države, zgodaj pa tudi za Argentino. Večinoma pa se začne huliganizem pojavljati po drugi svetovni vojni. Od leta 1960 do konca raziskave poročajo o 89 incidentih: 17 v šestdesetih, 20 v sedemdesetih in 42 v osemdesetih. Huliganizem se je v tridesetih letih zelo razširil, najbolj po Evropi, kjer so prednjačile zgoraj omenjene države, omeniti pa velja še Španijo, Francijo in Jugoslavijo (Dunning in drugi 2004, 2–4). Vendar pa drugi podatki iz iste raziskave kažejo, da se neredi s smrtnim izidom dogajajo v (takrat) manj razvitih državah, predvsem v Južni Ameriki. Iz tabele A.7 je razvidno, da so nogometni nemiri še pred tragedijo na belgijskem Heysel Stadiumu zahtevali kar 386 (po nekaterih podatkih pa kar 427) smrtnih žrtev ter nekaj tisoč poškodovanih. Angležem se tako nekako neupravičeno pripisuje izum huliganizma, saj je razvidno, da so drugod po svetu med navijači prav tako občasno prevladale nasilne težnje. Treba pa je poudariti, da ta poročila niso vedno posledica huliganizma, saj je večina ljudi v teh primerih umrla, ker so se podrli deli tribun. Vzroki za to so najrazličnejši, od zamaškov in porivanja občinstva do nasilnih izgredov. O podobnih primerih poročajo tudi iz Nepala (1988, 93 mrtvih), Južne Afrike (1991, 40; 2001, 43), Libije (1996, 50) in Gvatemale (1996, 78), če omenim nekaj najbolj množičnih (CNN Sports Illustrated 2001). Žal pa iz teh poročil ne izvemo veliko o organiziranem huliganizmu.

A.2.1 Nemčija

Nemčija se je vpisala na zemljevid nogometnega huliganizma v osemdesetih letih (prvi incidenti so sicer že iz leta 1931), ko so nemški huligani zasloveli kot eni najnasilnejših, predvsem pa zaradi svoje neonacistične usmeritve (Bučar Ručman 2004, 98). Nemške huligane družijo predvsem želja po pripadnosti, to pa po mnenju Marsha in sodelavcev izhaja iz desničarskih in vojaških načel, ki spodbujajo prav vrednote, kot so skupinski

duh, tovarišstvo ipd. (Marsh in drugi 1996, 54). Drugi avtorji pa menijo, da radi tudi vzbujajo pozornost, zato je naslanjanje na nacistično zgodovino le sredstvo, da opozorijo nase v medijih. Že pred evropskim prvenstvom leta 1996 je bilo izmed deset tisoč navijačev tisoč uvrščenih v kategorijo C, torej med znane huligane. Izstopali so predvsem na svetovnem prvenstvu v Franciji leta 1998, ko so v spopadu s policisti do smrti obrcali enega od njih. Tudi po tekmi so se nadaljevali nemiri, aretiranih je bilo 40 ljudi. Odkrili so, da so bili huligani (v primerjavi z izgredi Angležev v Marseillu) dobro organizirani in so akcije vodili po mobilnikih, prišli pa so s čisto nasilniškimi nameni, saj jih večina niti ni bila na tekmi (Bučar Ručman 2004, 103). Sledila je velika medijska gonja, pet huliganov pa so obsodili na zaporne kazni, daljše od petih let (Bučar Ručman 2004, 102). Ta dogodek je precej zaznamoval nemške navijače kot celoto, ki so na naslednjih prvenstvih začeli množično promovirati miroljubno navijanje. V letu 2001 mediji poročajo o petih poškodovanih (od tega treh policistih) na tekmah prve lige. Nemška policija se proti huliganizmu bori z ustanovitvijo posebnih enot, ki se infiltrirajo v navijaške skupine, zato dobro poznajo glavne akterje, imajo pa tudi posebna hitra sodišča, ki s takojšnjimi kaznimi delujejo predvsem preventivno na druge navijače (Košir v Bučar Ručman 2004, 99).

A.2.2 Italija

Italija ima precej dolgo tradicijo nogometnega huliganizma. Prvi incident so že iz leta 1920 (umor sodnika) in naprej iz petdesetih let (neredi na igrišču) (Marsh in drugi 1996, 25). Zanimivo je, da italijanski navijači izražajo veliko podporo na lokalni in okrajni ravni, reprezentanca pa večine ne zanima (Del Lago in De Biasi v Giulianotti 1994, 75). Najdaljša pa je tradicija ultranavijačev (skupine med 20 tisoč in 100 navijači), trenutno pa naj bi bili eni od najbolj nediscipliniranih v Evropi (Bučar Ručman 2004, 99). Začetki organiziranega huliganizma segajo že v šestdeseta, v sedemdesetih pa se je pojav razširil, ko so ultras spremenili taktiko soočenj zaradi povečanega policijskega nadzora (Del Lago in De Biasi v Giulianotti 1994, 81). V sezoni 1970/71 so na 620 tekmah (serij A in B) evidentirali le dva incidenta, v sezoni 1988/89 pa že kar 72 na 686 tekmah. Pridržali so 663 navijačev, prišlo je do poškodb 513 oseb in celo dveh smrtnih

žrtev. V sezoni 1990/91 je bilo poškodovanih 1089 oseb, v sezoni 1994/95 pa je bilo evidentiranih 2922 pridržanih in 778 kaznovanih (Marsh in drugi 1996, 60–61). Od leta 1995 deluje posebna skupina policije, "opazovalnica", ki usklajuje delovanje različnih policijskih enot in svetuje športnim komitejem (Marsh in drugi 1996, 71). V letu 2001 je bilo aretiranih nekaj več kot 100 oseb, nekaj 10 jih je bilo poškodovanih, prekinjenih pa pet tekem. Istega leta je bila prekinjena celo tekma pete lige zaradi vdora na igrišče, kar nakazuje, da huliganizem v Italiji obstaja na vseh ravneh klubskega nogometa (Bučar Ručman 2004, 100). V letu 2003 je umrl en navijač, poškodovanih pa je bilo 30 policistov. Vendar pa se glede na prejšnje podatke obseg huliganizma zmanjšuje, seveda pa je treba spet opozoriti, da govorimo o huliganizmu na tekmah in prireditvah, o nasilju, skritem očem policije, pa podatkov ni. Ultras kljub občasnim izgredom ostajajo pomemben del nogometa, saj skrbijo za vzdušje na tekmah in socialne vidike pripadnikov lastne navijaške skupine (Del Lago in De Biasi v Giulianotti 1994, 83).

A.2.3 Nizozemska

Prvi pretepi na nogometnih tekmah na Nizozemskem so bili evidentirani že med letoma 1920 in 1940. Huliganizem se je začel pojavljati v sedemdesetih, v osemdesetih pa se je povečalo predvsem nasilje zunaj igrišč, saj so se pretepi med rivalskimi navijači pojavljali že pred tekmami. Že takrat so uporabljali nože, pasove, verige, orodje, pozneje pa celo eksplozive ipd. Zanimivo je, da ob uveljavitvi ukrepov, s katerimi se zmanjša možnost konflikta med navijači, ti agresijo prenesejo na gostujoče igralce, še posebno vratarje (van der Brug v Giulianotti 1994, 174–178). Van der Brug je za obdobje 1970–1987 zbral podatke o nasilnih dejanjih med navijači. Med letoma 1970 in 1975 je napadov na nasprotne navijače 19,7 %, vandalizem na stadionu pomeni 3 %, vandalizem in nasilje zunaj stadiona pa 1,5 % prekrškov. Do obdobja 1980–1987 so napadi na nasprotne navijače pomenili že 28,6 % prekrškov, vandalizem na stadionih 12,1 % in nasilje zunaj njih kar 22,5 % (van der Brug v Giulianotti 1994, 178). Ti podatki potrjujejo rast huliganizma v tistem obdobju, žal pa ni ažurnih podatkov, da bi opazovali trend. Sicer ni trdnih dokazov, vendar ocenjujejo, da je med 540 tekmami v sezoni kar 100 tekem visokega tveganja, torej je potreben poostren nadzor, zanimivo

pa je, da ni objektivne lestvice tveganja, pač pa se to oceni pred tekmo samo na podlagi zelo različnih dejavnikov. Med hardcore huligane se uvršča 230 do 270 ljudi, 2000 še med potencialne, incidenti pa se zgodijo na približno 10 % tekem. Van der Brug pa pravi, da je huliganizem po njegovi raziskavi začel upadati (Marsh in drugi 1996, 63). Še vedno prihaja do spopadov na stadionih in zunaj njih, huligani za uresničitev svojih namenov uporabljajo tudi grozilna pisma in eksplozive, velika je uporaba trdih drog, prepoved vstopa na stadione pa ima približno 1000 oseb (Expatica 2003). Kar zadeva reprezentanco, pa so Nizozemci v največjem rivalstvu z Nemci in Angleži. Van der Brug in Meijs sta leta 1991 na nekaj gostovanjih nizozemske izbrane vrste raziskala, kako navijači sami ocenjujejo možnost incidentov. Proti Angliji v Nemčiji na EP 1998 jih je 20 % menilo, da bo zagotovo prišlo do incidentov, na SP 1990 v Italiji, na tekmi istih reprezentanc, pa je tako menilo 23,9 %. Za tekmo z Nemčijo na istem prvenstvu pa je incidente kot verjetne ocenilo kar 73,5 % vprašanih, poleg tega pa jih je kot mogoče opredelilo še 23,5 %, torej skupaj kar 97 %! Za primerjavo naj omenim pripravljalno tekmo z Walesom, za katero je "zagotovo bo prišlo do pretefov" trdilo le 1,7 % vprašanih (van der Brug in Meijs v Giulianotti 1994, 182). Opažata pa, da večina najbolj zagretilih huliganov niti ni odpotovala na gostovanja, celo tisti s kartoteko preteklih huliganističnih dejanj so večinoma odgovarjali, da se pretefov ne bi udeležili (tisti, ki bi se jih, so vsi imeli huligansko preteklost) ali bi jih le opazovali, vendar pa je težko trditi, da se pozneje res ne bi vključili. So pa po tekmi z Nemčijo evidentirali nekaj soočenj nasprotnih navijačev; večina jih je bila takih, ki tekem sploh nikoli ne obiščejo, torej so pripotovali le z nasilniškimi nameni, večje nereda pa sta preprečila dobra organiziranost italijanske policije in spremstvo nizozemskih policistov pod krinko, ki se je izkazalo za zelo učinkovito, čeprav so navijači vedeli, kdo je kdo (van der Brug in Meijs v Giulianotti 1994, 182–187). Avtorja pa poudarjata, da mediji igrajo pomembno vlogo in naj bi posredno spodbujali huliganizem s poročanjem, ki firmam oz. stranem⁴³, kot jih imenujejo Nizozemci, daje publiciteto, po kateri večina huliganov hrepeni (van der Brug in Meijs v Giulianotti 1994, 189).

⁴³ "side"

A.2.4 Skandinavija

Na Švedskem prve oblike huliganizma zasledimo že v začetku stoletja. Med letoma 1912 in 1936 (razen med prvo svetovno vojno, ko ji je bilo le osem) je bilo evidentiranih približno 100 različnih incidentov, večinoma napadov na sodnike in nasprotne igralce (Andersson 2001, 13–14). Nasilje med nasprotnimi navijači pa se je začelo okrog leta 1942 in se razraslo ob koncu osemdesetih. Med letoma 1984 in 1994 naj bi bilo povečanje kar 74-odstotno! V letu 1995 je bilo tako evidentiranih od 25 do 30 resnih incidentov, deleži tekem z incidenti pa so podobni drugim po Evropi in znašajo približno 10 % (Marsh in drugi 1996, 65).

Na Danskem naj ne bi bilo huliganizma do začetka devetdesetih, vendar pa naj bi ta naraščal (Marsh in drugi 1996, 65). Že prej sem omenil veseljaške navijaške skupine, imenovane "rooligans", ki gojijo ravno nasprotne vrednote od huliganov, torej prijateljstvo, športno spodbujanje in veseljačenje brez nasilja.

Norveška je ena od redkih evropskih držav, ki nima težav z neredi na nogometnih tekmah (Marsh in drugi 1996, 65). Enako velja za Finsko.

A.2.5 Zahodna in Srednja Evropa

V Belgiji se huliganizem pojavlja od sedemdesetih, zunaj stadionov pa od začetka osemdesetih. Po raziskavi iz leta 1987 se resni incidenti (poškodovanje več oseb in več aretacij) pojavljajo na približno 5 % tekem, lažje oblike pa na 15 %. V sezoni 1995/96 pa naj bi se število nasilnih incidentov zmanjšalo za 25 %, tako da se stanje očitno izboljšuje (Marsh in drugi 1996, 61–62).

Francija je prve incidente evidentirala v šestdesetih, njihovo število pa se je povečalo v sedemdesetih in začetku osemdesetih, krivi pa naj bi bili gostujoči angleški navijači. V začetku osemdesetih se oblikujejo prve francoske firme, rast doživljajo tudi po tragediji na Heyslu. Vendar so hujše poškodbe redke, ocenjuje pa se, da problem ni tako velik kot v večini sosednjih držav (Marsh in drugi 1996, 64–65). Ima pa Francija veliko težav s huligani, ki so pripadniki raznih narodnosti, čeprav vsi izgredi niso povezani z nogometom (RTV Slovenija 2010).

Avstrijo huliganizem spremlja od začetka osemdesetih, a je hitremu povečanju sledil padec v devetdesetih. Problem so predvsem frakcije desno usmerjenih obritoglavcev, ki se povezujejo v večje skupine, da so videti številčno močnejši, a resnejših incidentov ni zaznati (Marsh in drugi 1996, 66).

Podobna je švicarska tradicija huliganizma; rivalstva gojijo le redki klubi, v zadnjih letih pa se je poročale le o enem samem pretepu na tekmi, ki se je končal še pred posredovanjem policije (Marsh in drugi 1996, 66).

Španijo zaznamujejo rivalstva na etnični in politični ravni. Nasilje na tekmah reprezentance je zelo redko, več je neredov na tradicionalnih lokalnih derbijih, v katerih pa sploh niso udeleženi navijači, pač pa vojaške skupine mladih, ki jih v svoje vrste rekrutirajo skrajne politične stranke (Marsh in drugi 1996, 66).

Portugalska huliganizem pozna šele od osemdesetih, Marques pa meni, da je huliganov malo, posnemali pa naj bi angleške, saj so provokativni grafiti večinoma v angleščini, čeprav znanje angleščine ni ravno pogosto (Marques v Marsh in drugi 1996, 67).

A.2.6 Vzhodna in Južna Evropa

Turčija je znana predvsem po temperamentu svojih navijačev, ki svoje borbe vzamejo zelo resno, celo tako resno, da so noži malodane obvezni. O prvih napadih poročajo že v šestdesetih, ko je bilo v napadu z nožem na sodnika in večdnevni neredih po tekmi klubov Kayseri in Silvas ranjenih več kot 600 ljudi, 42 pa mrtvih (Marsh in drugi 1996, 24). Se pa turški navijači velikokrat spopadejo tudi na reprezentančni ravni in različnih športnih prireditvah, predvsem košarki (Siol Portal 2009).

Grčija ni imela večjih incidentov, huliganizem naj bi bil v drugi fazi razvoja, torej se pojavlja večinoma na športnih igriščih (Marsh in drugi 1996, 67). Vendar ima od sredine devetdesetih vse več težav, je pa zanimivo, da se skoraj toliko incidentov kot na nogometnih zgodi na košarkarskih tekmah (BBC News 2005; GMA News 2009).

Na Češkem se je prva stopnja začela v osemdesetih letih, druga, torej pretepi organiziranih skupin na stadionu, pa v drugi polovici devetdesetih (Smolik 2004, 2).

Trenutno naj bi delovalo približno 30 skupin. Nekatere simpatizirajo s skrajnimi desnimi ali levimi strankami, po Marešu pa naj bi se pojavile, ko so se podobne skupine že dobro razvile v drugih državah (Mareš v Smolik 2004, 3).

Večji problem pa imajo z organiziranimi huligani od devetdesetih na Poljskem in v Rusiji. Za obe državi je sicer najmanj podatkov od držav, je pa zdaj stanje tam med najbolj kritičnimi v Evropi, v obeh državah pa k temu največ pripomore revščina, nekaj pa tudi nacionalizem. Poljski huligani tekem skoraj ne obiskujejo, krvava pa so predvsem lokalna rivalstva, na primer med krakovskima kluboma Cracovia in Wilsa. Pretepi so pogosti tudi v nižjih ligah (BBC News 2003b). Poljski huligani so oblikovali svoj tip oziroma kar življenjski stil, obvezno je treniranje borilnih veščin (Žurnal 2008) Poljske oblasti se zato posebej pripravljajo na SP 2012, ki ga bodo gostili z Ukrajino (RTV Slovenija 2008b)

Ruski huligani so zelo podobni, največja rivalstva so prav tako med mestnimi klubi. Huliganske skupine imajo sicer več sto ljudi, značilni pa so organizirani spopadi manjših skupin, v katerih vlada skoraj športnih duh, zasedbe so enako številčne, pretepi kratki in intenzivni, s pestmi in brez orožja (Sportske novice 2008). Se pa opaža vse večja skrajnost, saj so bili huligani vzhodnoevropskih držav znani kot častni borci, zdaj pa se nasprotnik tudi tam pretepa na tleh in podobno, kar ne spada med "pravila pretepanja" (Sporter 2009).

Albanija ne poroča o večjih izgredivih, so pa na nasilje opozorili nogometni sodniki, ki so najpogostejša tarča napadov. Albanija je tako še v začetni fazi, vendar njena nogometna zveza že deluje proti takemu obnašanju (Marsh in drugi 1996, 68).

V nekdanji Jugoslaviji so se prvi neredi zgodili že v petdesetih letih prejšnjega stoletja. Časopis Borba je poročal o spopadu med navijači, oboroženih s kladivi, palicami in železnimi tramovi (Marsh in drugi 1996, 24). Skozi zgodovino so se po Balkanu razvila najrazličnejša rivalstva, od klasičnega nasprotovanja srbskim klubom, v katerih se navijači različnih klubov in celo narodov zberejo proti beograjskim velikanom, pa do rivalstev med velikimi mesti in na lokalni ravni. Huliganizem se je razširil predvsem v osemdesetih. Pred razpadom Jugoslavije so se razmere zaostriale tudi na tribunah, po

vojni pa prerasle v močno sovraštvo, med najskrajnejšimi navijači pa naj bi bili celo nekdanji vojni veterani.

Navijači z ozemlja nekdanje Jugoslavije so trenutno med najnasilnejšimi v Evropi (RTV Slovenija 2009). Velikokrat gre za osebe z nacionalističnimi usmeritvami, mlade, ki so zapeljani v nasilje pod pretvezo nogometa, kar izvira že izpred vojne, zaostri pa se je po vojni, saj so se številni navijači pridružili državni vojski. Strokovnjaki gledajo na navijače kot na kazalnik dogajanja v družbi; nekateri menijo, da se stanje zadnja leta celo izboljšuje in da mladi ne obračunavajo več na podlagi zamer iz vojne, temveč jih bolj privlači vznemirjenje (Petkovič 2009).

V Srbiji sta najdejavnejši beograjski skupini Delije in Grobari, povezani so tudi s kriminalom, predvsem preprodajo mamila (Jutranji list 2009). Razmere poskušajo reševati tudi z izključevanjem celotne publike, na žalost pa se najbolj brutalno nasilje dogaja na ulicah (Blic Sport 2009).

Na Hrvaškem največ težav povzročajo tudi Slovencem dobro znani zagrebški Bad Blue Boys, hrvaška vlada pa napoveduje uvedbo strožjih kazni (Dnevnik 2010). Na nasilne pohode se odpravijo tudi v tujino (Žurnal 2008; 24ur 2008). Niso pa Zagrebčani edini, ki povzročajo težave, redni gostje časopisov so tudi navijači iz Splita, Reke in od drugod (Delo 2009). Med nevarne navijače spada 1926 huliganov, med njimi 240 med nasilne. Med letoma 2003 in 2010 pa so policisti prijeli 8669 oseb, obtoženih različnih huliganističnih dejanj (Delo 2010).

Probleme, vendar manjše, imajo tudi v Bosni (Gol 2009). Tudi tu je v ozadju velikokrat nacionalizem (DW World 2010). Po drugih državah nekdanje Jugoslavije so razmere precej mirnejše.

A.2.7 Slovenija

V Sloveniji deluje kar nekaj navijaških skupin, ki pa večinoma ne vključujejo t. i. udarnih ekip oziroma nimajo nasilniških nagnjenj. Imamo nekaj ultraskupin, izstopajo pa predvsem ljubljanski Green Dragons in mariborske Viole.

Skupino Green Drangons so najprej ustanovili navijači iz Zasavja, vendar so vodstvo kmalu prevzeli Ljubljančani in skupino organizirali po vzoru angleških navijačev. Zasedli so prostor za golom, ki jih je še bolj povezal, na začetku pa so se povezovali s hrvaškimi navijači proti beograjskim klubom, tudi pretepi in neredi niso bili neobičajni (Križanič 2005, 35). Rivalstvo z Violami traja še iz časov pred samostojno Slovenijo, po osamosvojitvi pa je postalo glavno, saj se je liga zelo zmanjšala. Počasi prevzemajo tudi t. i. casual stil, čeprav naj bi bilo med našimi casuali veliko postavljačev (Križanič 2005, 37). Dragons so bili skozi leta udeleženi v nekaj evidentiranih pretepih in izgredivih, a Križanič navaja, da je bilo takih, ki niso medijsko pokriti, veliko več, vendar pa zaključuje, da huliganizem v Sloveniji in med Green Dragons ni tako navzoč kot drugje (Križanič 2005, 38). Za povečanje obsega v zadnjih letih krivi predvsem slabo stanje v klubu. Raziskal je tudi notranjo strukturo in kvantitativno ocenil velikost posameznih frakcij. Vodstvo sestavlja pet ljudi, udarno ekipo približno 30, jedro 50 ter več kot tisoč priložnostnih navijačev, ki se jim pridruži na sami tekmi. Nekaj je še veteranov in članov "youth crewa". Za huligane lahko štejemo udarno ekipo, najbrž pa je takih, ki se vključujejo v nasilje, tudi še nekaj med drugimi deli, posebej v "youth crewu", kjer so mlajši, ki imajo še večjo željo po dokazovanju (Križanič 2005, 41–51).

Mariborske Viole imajo korenine v letu 1989, prava navijaška skupina pa so postale po vojni v Sloveniji, ko je Maribor začel igrati v prvi ligi. Število članov se je povečevalo iz leta v leto, leta 1996 je bilo registriranih članov približno tristo, leta 1997 štiristo, leta 1998 petsto, leta 1999 pa že več kot sedemsto petdeset. Trenutno imajo Viole približno 500 navijačev, na gostovanja pa jih hodi približno 100, po nekaterih podatkih tudi do 250. Imajo pa tudi žensko podskupino (NK Maribor 2006; Viole Maribor 2010).

Pri nas so večji izgredivi ali pretepi na stadionih zelo redki, večinoma prihaja do vandalizma in metanja predmetov na igrišče (Novi tednik 2008; Dnevnik 2010). Največkrat se pretepi zgodijo pred tekmo in po njej, huligani pa se dobijo tudi na odročnih krajih, vendar o teh srečanjih mediji ne pišejo, se pa o njih govori na forumih, ki so tudi pri nas neka oblika navijaškega PR-a (Siol Portal 2009; RTV Slovenija 2008a).

A.3 Južna Amerika

A.3.1 Argentina

Argentina je imela do petdesetih let nekaj manjših napadov na sodnike in igralce, večina izgrediv pa je bila povezana z vdori na igrišče (Archetti in Romero v Giulianotti 1994, 47). Proti koncu petdesetih pa se je huliganizem razširil po državi. Do leta 1992 je evidentiranih kar 55 nasilnih incidentov, ki so se končali s smrtjo, 118 je bilo ranjenih, večinoma mladih. Med obtoženimi za umor so bili tudi štirje policisti, obsojenih je bilo 12 ljudi, ugotavljajo pa, da večina umorov ni kaznovana (Archetti in Romero v Giulianotti 1994, 49). Na sploh igra veliko vlogo pri neredih policija, ki je velikokrat krivec, kot na primer pri prvi smrtni žrtvi že leta 1958 (navijač umre za posledicami strele policijske dimne bombe v obraz s približno 10 metrov) (Archetti in Romero v Giulianotti 1994, 50–55). Od osemdesetih let pa govorimo o organiziranem nasilju v Argentini. Navijači Boce Juniors so postavili zasedo in načrtovali napad na rivale, klub Quilmes, zaradi poraza pred enim letom v pokalu. Umrli je en navijač kluba Quilmes, in sicer zaradi astmatičnega napada med begom, in en navijač Boce, ki je umrl pod streljo (Archetti in Romero v Giulianotti 1994, 65). Argentinski huliganizem zaznamujejo vojaške skupine huliganov, uporaba orožja in definicija policije kot sovražnega akterja oziroma enakega rivalski skupini, ki je prav tako nepravilčen in uporablja trike. To je velikokrat posledica predvsem agresivnih in pretiranih posredovanj policije nad nedolžnimi gledalci, na sploh pa se odzivi argentinskih organov, ki naj bi skrbeli za varnost, večkrat izkažejo za pospeševanje nasilja kot za preprečevanje.

A.3.2 Brazilija

V Braziliji se je prvi večji izgrediv zgodil v sedemdesetih, ko so med pretepom na tribunah štirje ljudje umrli, 1500 pa je bilo ranjenih (CNN Sports Illustrated 2001). O drugih izgrediv se ne poroča, zgodila se je le nesreča leta 1982, ko se je na tekmi s Čilenci podrla tribuna, umrlo je pet ljudi, več kot 300 pa je bilo ranjenih (Slovenska tiskovna agencija 2001). Od konca osemdesetih in v devetdesetih začnejo brazilске "torcide", miroljubne skupine navijačev, znane po igranju instrumentov na tekmah,

postajati vse nasilnejše, uporabljajo tudi strelno orožje, smrtnih žrtev je vsako leto nekaj, prihaja celo do načrtnih umorov. Te skupine prodajajo vstopnice, organizirajo velike koreografije itd., v ozadju pa jih vodijo kriminalne združbe, ki izkoriščajo revščino. Oblasti menijo, da je huliganizem odraz družbe, zato so leta 2000 sprejele nov zakon o navijačih, s katerim se ureja stanje na stadionih in ki je za navijače prijaznejši, kriminalisti pa poskušajo zajeti vodje organizacij, ki se ukvarjajo celo s poneverbami in pranjem denarja (Experience Festival 2010; BBC News 2001). Kljub temu se je v letu 2000 skoraj zgodila tragedija prav zaradi pretepanja, ko so se prestrašeni gledalci zatekli k robu tribune, ki se je podrla (BBC News 2000a). Skrb pa zbujata dejstvo, da se uporaba orožja še ne zmanjšuje; streljali so celo na avtobus, v katerem je bil Ross Kemp na snemanju dokumentarca o brazilskih nogometnih tolpah (Hercegovina 2010).

A.4 Druge celine

Kitajska je ena od držav, v katerih se je huliganizem začel pojavljati po prehodu v novo tisočletje. Do neredov prihaja zaradi domnevno podkupljenih sodnikov, se pa nasilje včasih preseli tudi na ulice (BBC News 2000b in 2002b). Kitajski huliganizem je torej še na začetni stopnji, se pa hitro razvija, saj je že nekaj tveganih derbijev, njihovi rivali pa so tudi Japonci (BBC News 2004). Druge po Aziji so zelo redki kakšni incidenti, povezani z navijači.

V afriških državah je stanje podobno, večina neredov je povezana s sojenjem, nesreče pa s slabo infrastrukturo. V Južni Afriki so se pretepi med navijači dogajali že v devetdesetih, drugod pa od leta 2000, na primer v Kongu, Egiptu, Gambiji, Gani in na Slonokoščeni obali. Vendar pa so ti pretepi spontani in še vedno zelo redki.

Združene države Amerike pa opažajo organizirane huliganske skupine od začetka novega tisočletja, vendar jih je v celi državi le nekaj, saj je nogomet pri njih bolj družinska zabava. Včasih se pretepi med navijači zgodijo tudi na hokeju. Kanadčani ne poznajo nogometnega huliganizma, sploh pa nogomet ni med bolj priljubljenimi športi.

V Mehiki je stanje podobno; leta 1998 je prišlo do neredov med navijači, v katerih je umrla ena oseba (BBC News 1998). Pretepe med nasprotnimi navijači so začeli opazati v zadnjih letih, so pa zelo redki (BBC News 2003a).